

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

Yüksek Lisans Tezi

**İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN EKРАН BAĞIMLILIĞI,
ZORBALIK VE YALNIZLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Uğur GÜNEL

Mardin 2023

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

Yüksek Lisans Tezi

**İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN EKCRAN BAĞIMLILIĞI,
ZORBALIK VE YALNIZLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Uğur GÜNEL

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Naif ERGÜN

Mardin 2023

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı 21808004 numaralı öğrencisi Uğur GÜNEL'in hazırladığı **“İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı, Zorbalık ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”** başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 28/08/2023 Pazartesi günü saat 14.00'da yapılmış, tezin onayına OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan .....

Doç. Dr. Faruk BOZDAĞ

Üye .....

Doç. Dr. İdris GÖKSU

Üye .....

Dr. Öğr. Üyesi Naif ERGÜN (Danışman)

ONAY

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun..... tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /2023

Enstitü Müdürü

(Unvanı, Adı Soyadı)

ETİK BEYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tez çalışmasının hazırlık, bilgi, belge, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun davrandığımı,
- Tez çalışmada kullanılan tüm eserlere eksiksiz atıf yaptığımı ve kullanılan tüm eserlere kaynaklar/kaynakçada yer verdiğimi,
- Tez çalışmasının özgün olduğunu,
- Tez çalışmasının Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabullendiğimi bildiririm.

İmza

Uğur GÜNEL

(28/08/2023)

ÖZET

EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI
İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN EKRAN BAĞIMLILIĞI, ZORBALIK VE
YALNIZLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Uğur GÜNEL

Bu çalışmanın amacı ilkokul 2, 3 ve 4. sınıf öğrencilerinin ekran bağımlılığı, zorbalık ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmaya Mardin Artuklu Üniversitesi Etik Kurulu, Mardin İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve öğrencilerin velilerinden gerekli izinler alındıktan sonra başlanmıştır. Nicel araştırma yöntemiyle yapılan bu çalışmada veriler, Furuncu (2019) tarafından uyarlanan Problemlü Medya Kullanım Ölçeği-Ebeveyn Kısa Formu, Dölek (2005) tarafından geliştirilen Zorbalık Eğilimi Ölçeği ve Duyan ve diğerleri (2015) tarafından uyarlanan Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeği ile toplanmıştır. Çalışmanın evrenini Mardin Artuklu ilçesindeki üç ilkokulda eğitim gören 2, 3 ve 4. sınıf öğrencileri; örneklemi ise belirlenen bu üç ilkokuldaki 13 şube oluşturmuştur. Çalışmaya 226 erkek, 222 kız olmak üzere toplam 448 öğrenci katılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, ilkokul öğrencilerinin ekran bağımlılığı, zorbalık ve yalnızlık düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Erkek öğrencilerin ekran bağımlılığı ve zorbalık düzeyleri kız öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin kardeş sayısı, ebeveyn eğitim düzeyi, sınıf düzeyi ve hane geliri değişkenlerine göre zorbalık düzeyinde anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin hane geliri, kardeş sayısı ve anne eğitim düzeyi değişkenlerine göre yalnızlık düzeyinde anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Bunlara ek olarak, ekran bağımlılığının zorbalık ve yalnızlık düzeyleri ile pozitif yönde zayıf bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur. Zorbalık ile yalnızlık düzeyleri arasında ise orta düzeyde, pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin cinsiyet ve yalnızlık düzeylerinin zorbalığı pozitif yönde yordadığı; annenin ekran kullanım sıklığının ise negatif yönde zorbalığı yordadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuklar, Ekran Bağımlılığı, İlkokul Öğrencileri, Yalnızlık, Zorbalık

ABSTRACT

DEPARTMENT OF EDUCATIONAL SCIENCE

MASTER OF ARTS IN PROGRAM OF CURRICULUM AND INSTRUCTION

**INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SCREEN ADDICTION,
BULLYING AND LONELINESS LEVELS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS**

Uğur GÜNEL

The aim of this study is to investigate the relationship between the screen addiction, bullying and loneliness levels of 2nd, 3rd and 4th grade students of primary school. The study started after the necessary permissions were obtained from the Ethics Committee of Mardin Artuklu University, the Mardin Provincial Directorate of National Education and the parents of the students. In this study, which was carried out with the quantitative research method, the data were collected with the Problematic Media Use Scale-Parent Short Form adapted by Furuncu (2019), the Bullying Tendency Scale developed by Dölek (2005) and the Loneliness Scale for Children adapted by Duyan and others (2015). The universe of the study is second, third and fourth grade students studying in three primary schools in Mardin Artuklu district; the sample consisted of 13 branches in these three primary schools. A total of 448 students, 226 male and 222 female, participated in the study. According to the findings obtained from the study, it was found that primary school students had low levels of screen addiction, bullying and loneliness. Screen addiction and bullying levels of male students were found to be higher than female students. It has been determined that there are significant differences in the level of bullying according to the variables of the number of siblings, parental education level, class level and household income. In addition, it was determined that there were significant differences in the level of loneliness according to the variables of students' household income, number of siblings and mother's education level. In addition, it was found that screen addiction has a weak positive relationship with bullying and loneliness levels. It was determined that there was a moderate, positive and significant relationship between bullying and loneliness levels. It was found that students' gender and loneliness levels predicted bullying positively; it was found that the frequency of screen use by the mother predicted bullying negatively.

Keywords: Bullying, Children, Loneliness, Primary School Students, Screen Addiction

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans ders dönemi ve tez yazım sürecim boyunca bilgi, deneyim ve destekleriyle her zaman yanımda olan, sabırla bana yol gösteren, kaçmak yerine savaşmak gerektiğini öğreten, cesaretlendiren, nahif duruşuyla bana örnek olan, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum çok kıymetli, saygıdeğer tez danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Naif ERGÜN'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans eğitim programı sürecine tekrar dâhil olmamı sağlayan, bilgi, deneyim ve destekleriyle her zaman yanımda olan çok kıymetli saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Halis SAKIZ, Doç. Dr. İdris GÖKSU ve diğer tüm enstitü hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum. Bunun yanında tez savunmama katılarak kritik noktalarda yapıcı eleştiriler getirerek destek olan çok değerli saygıdeğer hocam Doç. Dr. Faruk BOZDAĞ'a teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca tezin son şeklini alması aşamasında emeği geçen çok kıymetli meslektaşlarım İngilizce Öğretmeni Hüseyin ARI'ya, Sınıf Öğretmeni Mustafa ALPARSLAN'a ve Türkçe Öğretmenleri Erdal TAN ve Mustafa ÖKMEN'e çok teşekkür ediyorum.

Son olarak hayatımın her aşamasında güzellikleriyle yanımda her zaman var olan Canım Anneme, Çok Özlediğim Babama, Çok Sevdığım Kardeşlerime, Değerli Arkadaşlarıma ve Görevli Olduğum Okul Çalışanlarına sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Uğur GÜNEL

Mardin- 2023

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI	13
1.1. Zorbalık Kavramı	13
1.1.1. Zorbalık Türleri	14
1.1.2. Zorbalığın Nedenleri	15
1.1.3. Zorbalık Mağdurlarının Ve Zorbaların Özellikleri	17
1.1.4. Zorbalığın Sonuçları	18
1.1.5. Zorbalığın Yaygınlığı	19
1.1.6. Türkiye’de Zorbalık	20
1.2. Teknoloji Kullanımından Ekran Bağımlılığına	21
1.2.1. Teknoloji Kavramı	21
1.2.2. Teknolojinin Gelişimi ve Faydaları	22
1.2.3. Teknolojinin Kötüye Kullanımı	24
1.2.4. Bağımlılık Nedir?	26
1.2.5. Nasıl Bağımlı Olunur?	27
1.2.6. Teknoloji ve Ekran Bağımlılığı	29
1.2.7. İnternet Bağımlılığı	30
1.2.8. Akıllı Telefon Bağımlılığı	31
1.2.9. Dijital Oyun Bağımlılığı	32
1.2.10. Televizyon Bağımlılığı	33
1.2.11. Türkiye’de Ekran Bağımlılığı	34
1.3. Yalnızlık Kavramı	37
1.3.1. Çocuklarda Yalnızlık	39
1.3.2. Yalnızlığın Yaygınlığı ve Boyutları	39
1.3.3. Yalnızlığın Nedenleri	41
1.3.4. Türkiye’de Yalnızlık Üzerine Yapılmış Bazı Araştırmalar	42
1.4. Zorbalık, Ekran Bağımlılığı ve Yalnızlık İlişkisi	43

1.4.1. Zorbalık- Ekran Bağımlılığı İlişkisi ve İlgili Araştırmalar	43
1.4.2. Ekran Bağımlılığı- Yalnızlık İlişkisi ve İlgili Araştırmalar	45
1.4.3. Zorbalık- Yalnızlık İlişkisi ve İlgili Araştırmalar	47
2. YÖNTEM	49
2.1. Araştırma Modeli	49
2.2. Çalışma Grubu	49
2.3. Veri Toplama Araçları	51
2.3.1. Demografik Bilgi Formu.....	51
2.3.2. Zorbalık Eğilimi Ölçeği	51
2.3.3. Problemlili Medya Kullanım Ölçeği	52
2.3.4. Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeği	53
2.4. Veri Toplama Süreci	54
2.5. Verilerin Analizi	55
3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA	58
3.1. Araştırma Bulguları.....	58
3.1.1. İlkokul Öğrencilerinin Genel Zorbalık Eğilimi Düzeylerine İlişkin Bulgular	58
3.1.2. İlkokul Öğrencilerinin Demografik Değişkenlerine Göre Genel Zorbalık Eğilimi Düzeylerine İlişkin Bulgular	58
3.1.3. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	61
3.1.4. İlkokul Öğrencilerinin Demografik Değişkenlerine Göre Ekran Bağımlılığı Düzeylerine İlişkin Bulgular	61
3.1.5. İlkokul Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Bulgular	62
3.1.6. İlkokul Öğrencilerinin Demografik Değişkenlerine Göre Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Bulgular	63
3.1.7. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı, Yalnızlık, Zorbalık Eğilimi ve Bazı Sürekli Değişkenler Arasındaki İlişki ile İlgili Bulgular	65
3.1.8. İlkokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimlerinin Yordanmasına İlişkin Bulgular..	66
3.2. Tartışma	66
3.2.1. İlkokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimlerine İlişkin Tartışma.....	66
3.2.2. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı Düzeylerine İlişkin Tartışma	69
3.2.3. İlkokul Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Tartışma	72
3.2.4. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı, Yalnızlık, Zorbalık Eğilimi ve Bazı Sürekli Değişkenler Arasındaki İlişki ile İlgili Bulguların Tartışılması	74
3.2.5. İlkokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimlerinin Yordanmasına İlişkin Tartışma ..	79
SONUÇ	81
KAYNAKÇA.....	86
EKLER	114
ÖZGEÇMİŞ	124

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Avrupa Komitesi Sosyal Fonu'na (2002) Göre Zorbalık Türleri	14
Tablo 1.2. Zorbalığın Sebepleri	16
Tablo 2.1. Demografik Bilgiler Tablosu.....	50
Tablo 2.2. Beşli Likert Tipi Olan PMKO-KF ve Yalnızlık Ölçeklerinin Hesaplanması ve Değerlendirmesinde Dikkate Alınacak Seçenek ve Puan Aralıkları	55
Tablo 2.3. Dörtlü Likert tipi olan Zorbalık Eğilimi Ölçeğinin Hesaplanması ve Değerlendirmesinde Dikkate Alınacak Seçenek ve Puan Aralıkları	55
Tablo 3.1. İlkokul Öğrencilerinin Genel Zorbalık Eğilimi Düzeylerine İlişkin Bulgular	58
Tablo 3.2. İlkokul Öğrencilerinin Genel Zorbalık Eğilimi Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar <i>t</i> Testi Sonuçları	58
Tablo 3.3. İlkokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimi Düzeylerinin Sınıf Düzeyi, Kardeş Sayısı, Baba-Anne Eğitim Düzeyleri ve Hane Geliri Değişkenlerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	59
Tablo 3.4. Öğrencilerin Ekran Bağımlılığı Düzeylerine İlişkin Bulgular	61
Tablo 3.5. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar <i>t</i> Testi Sonuçları	61
Tablo 3.6. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı Düzeylerinin Sınıf Düzeyi, Kardeş Sayısı, Baba-Anne Eğitim Düzeyleri ve Hane Geliri Değişkenlerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	62
Tablo 3.7. İlkokul Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	62
Tablo 3.8. İlkokul Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar <i>t</i> Testi Sonuçları	63
Tablo 3.9. İlkokul Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerinin Sınıf Düzeyi, Kardeş Sayısı, Baba-Anne Eğitim Düzeyleri ve Hane Geliri Değişkenlerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	63
Tablo 3.10. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı, Yalnızlık, Zorbalık Eğilimi ve Bazı Sürekli Değişkenler Arasındaki İlişki ile İlgili Bulgular.....	65
Tablo 3.11. İlkokul Öğrencilerinin Genel Zorbalık Eğilimlerini Yordayan Değişkenler ve Analizlerin Çoklu Bağlantılılıkları.....	66

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Bağımlılık Döngüsü (Yeşilay, 2023).....	28
Şekil 1.2. Hanelerde İnternet Erişimi (TUIK, 2021)	35
Şekil 1.3. Türkiye’de en çok ziyaret edilen siteler (Similarwep, 2023).	36

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

MEB

OECD

PMKO-KF

TBMM

TDK

TÜİK

UNESCO

WHO

Açıklamalar

Milli Eğitim Bakanlığı

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü

Problemli Medya Kullanım Ölçeği-Kısa Formu

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Türk Dil Kurumu

Türkiye İstatistik Kurumu

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim Kültür Örgütü

Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, araştırmanın amacı, araştırma soruları, araştırmanın önemi, sınırlılıkları, sayıltıları ve araştırmadaki bazı tanımlamalar yer almaktadır.

Problem Durumu

Okullar, çocukların ailelerinden sonra yetiştirildikleri önemli toplumsal paydaşlardır. Okullarda çocukların duyuşsal, bilişsel, sosyal ve psiko-motor becerinin kazandırılması ve geliştirilmesi sağlanmaktadır (Genç, 2005). Öğrenme ve sosyalleşmenin etkin olduğu okullarda çocuklar birçok sorunla da karşılaşabilmektedir. Çocukların okullarda karşılaştıkları en yaygın sorunlardan biri zorbalık durumudur (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2015). Zorbalık, bir kişinin diğer kişi ya da kişiler tarafından kasıtlı ve sürekli bir şekilde olumsuz eylemlere maruz bırakılması şeklinde tanımlanmıştır (Olweus, 1993). Okulda eğitim ve öğretimin etkili bir şekilde gerçekleşebilmesi için çocukların okula yönelik aidiyet duygusu ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Bu ihtiyaçları karşılanmayan ve okulda zorbalıkla karşılaşan çocukların etkili bir eğitim öğretim süreci yaşamaları güçleşmektedir (Eroğlu-Demirhan, 2023).

Zorbalığın dünya genelinde yaygın olarak yaşandığı ve ülkeler açısından önemli bir sorun olarak görüldüğü, uluslararası araştırma raporlarında ortaya konulmuştur (Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü [OECD], 2019; Mullis vd., 2020). Bu soruna karşı birçok ülke, yasalar çıkarmakta ve önleme müdahaleleri uygulamaya çalışmaktadır (Stuart-Cassel vd., 2011). Bu mücadelelerin etkili olabilmesi için zorbalık sorununun doğasının, yaygınlığının, etkilerinin, ilişkilerinin ve nedenlerinin bilinmesi son derece önemlidir.

Zorbalık, 1970'ten sonra araştırmacıların gündemine girmiş, özellikle 1982 yılında Norveç'te üç erkek öğrencinin maruz kaldıkları sistematik zorbalık sonrası intiharları ve bu olay sonrası zorbalığa karşı ülke çapında başlatılan mücadele eylemleri, zorbalığın dünyadaki diğer araştırmacıların da dikkatini çekmesine vesile olmuştur (Olweus, 1993). Bu tarihten sonra, zorbalık dünya gündeminde daha fazla yer almaya

başlamış, konuyla ilgili araştırma sayılarında da ciddi artışların olduğu görülmüştür (Bradshaw, 2015).

Zorbalık, saldırganca davranışlardan biri olup bireylerin sosyal, duygusal, akademik ve psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde bu tür etkilerin boyutu önemli bir sorun haline dönüşebilmektedir (Ekşisu, 2014). Bu olumsuz etkilerden dolayı Dünya Sağlık Örgütü (WHO) (2012) zorbalığı bir halk sağlığı sorunu olarak sınıflandırmıştır.

Zorbalık kendi içinde birçok farklı şiddet unsurunu barındıran saldırgan bir davranıştır. Zorbalık, itme, tokat atma, çekme, tekme vurma gibi fiziksel; alay etme, sataşma, kızdırma, dalga geçme, küçük düşürücü sözler söyleme, hoşla gitmeyen isim takma gibi sözel; söylenti ve dedikodu çıkarıp yayma, arkadaş grubundan dışlayarak yalnızlığa terk etme gibi dolaylı ya da para veya diğer eşyalarını zorla alma, almakla tehdit etme, eşyalarına zarar verme biçimlerinde ortaya çıkabilmektedir (MEB, 2015).

Ev, yurt, okul, mahalle, iş yerleri gibi birçok farklı yerde zorbalık ortaya çıkabilmektedir (Bulut, 2019). Zorbalığın en yaygın olarak ortaya çıktığı yerlerden biri okullardır. Okullarda öğrenciler arasında yaşanan bu zorbalık, akran zorbalığı olarak adlandırılmıştır (MEB, 2015). Akran zorbalığı, öğrencilerin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri bilerek ve sürekli rahatsız ettiği ve mağdur öğrencilerin kendilerini koruyamayacak durumda oldukları zorbalık türüdür (Pişkin, 2002). Son yıllarda ise geleneksel zorbalıktan farklılaşan, teknolojik gelişmelerin etkisiyle, zorbalığın dijital modaliteler aracılığıyla gerçekleştiği siber zorbalık türü ortaya çıkmıştır (Armitage, 2021). Siber zorbalık, bir kişi veya grup tarafından bilişim teknolojileri vasıtasıyla başka kişilere zarar vermek amacıyla bilerek, tekrarlayıcı bir şekilde ve kötü niyetle davranmak şeklinde tanımlanmıştır (Patchin ve Hinduja, 2006). Buna göre insan etkileşimlerinin olduğu her yerde zorbalık ortaya çıkabilmektedir.

Zorbalığın yaygınlığıyla ilgili olarak, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) (2019) araştırma raporunda, dünyada birçok ülkede zorbalığın yaygın olarak yaşandığı ve neredeyse her üç öğrenciden birinin (%32) son bir ay içinde okulda akranları tarafından en az bir kez zorbalığa uğradığı belirtilmektedir. Rapora göre, dünya genelinde çocuklar arasındaki zorbalığın yaygınlığında önemli bölgesel farklılıklar bulunmaktadır. Orta Amerika'da %22.8, Kuzey Amerika'da %31.7, Avrupa'da %25.0 ve Sahra altı Afrika'da %48.2 oranlarında zorbalık sorunu yaşanmaktadır. Avrupa ve Kuzey

Amerika’da psikolojik zorbalık, diğer tüm bölgelerde ise fiziksel ve cinsel zorbalık en fazla görülmektedir. Orta ve düşük gelirli ülkelerde doğrudan zorbalık (fiziksel ve cinsel), yüksek gelirli ülkelerde ise dolaylı zorbalığın daha baskın çıktığı rapor edilmiştir.

Özada ve Duyan (2018), zorbalığın dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yaygın bir sorun olduğunu bildirmişlerdir. Pişkin (2010) ilköğretim öğrencilerine yönelik araştırmasında, okula giden her üç öğrenciden birinin (%35) zorbalığa maruz kaldığını tespit etmiştir. Ayrıca araştırmada öğrencilerin sırasıyla %33.5 ile en fazla sözel zorbalık, %26.3 fiziksel zorbalık, %16.4 söylenti yayma, %11.9 dışlama ve %10.8 eşyaya zarar verme şeklinde zorbalığa uğradıkları saptanmıştır. Kapıcı (2004) da ilköğretim öğrencileriyle yapmış olduğu araştırmasında, okula giden öğrencilerin %40’ının en az bir defa sözel, fiziksel, duygusal veya cinsel zorbalık ile karşılaştıklarını bulmuştur. Araştırma bulgularının uluslararası araştırma bulgularıyla örtüştüğü görülmektedir.

Zorbalığın etkileri incelendiğinde, zorbalığa maruz kalma sonucunda stres, depresyon, düşük benlik saygısı, utangaçlık, kötü arkadaşlık ilişkileri, uyumsuzluk, kötü akademik performans gibi fiziksel ve bilişsel birçok problemin ortaya çıkabileceği bulunmuştur (Swearer vd., 2012). Zorbalığa karışmanın hem anlık, hem de yaşam boyu sürecek zararları olabilmektedir (Ttofi vd., 2016). Kim ve Leventhal tarafından yapılan (2008) önemli bir meta analiz araştırmasında, zorbalığa herhangi bir düzeyde katılımın (zorbalık kurbanı, zorba veya her ikisi) intihar düşüncesiyle ilişkili olabileceği bildirilmiştir.

Zorbalığın nedenlerinin ve ilişkilerinin bilinmesi, önemli bir halk sağlığı sorunu olan bu olguyla mücadele açısından son derece önemlidir. Araştırmalarda, zorbalığa hem bireysel hem de çevresel faktörlerin sebebiyet verebileceğinden bahsedilmektedir. Stewart (2007), kişilerdeki zorbalığın dürtüsel davranışların yeterince kontrol edilememesinden kaynaklanabileceğini söylemiştir. Austin ve Sciarra (2013), bazı psikolojik ihtiyaçları karşılanmayan çocukların saldırgan ve anti-sosyal davranışlara başvurabileceklerinden bahsetmektedir. Smokowski ve Kopasz’a (2005) göre öfke kontrolü zayıf, empati ve arkadaşlık becerileri düşük, hoşgörüsüz, kıskanç, sorun çözme becerisi düşük çocuklar daha fazla zorbalık yapmakta; benlik saygısı düşük, içe dönük, akranları tarafından tercih edilmeyen, yalnız, güvensiz, kendini ifade edemeyen, sessiz, iletişim ve problem çözme becerileri zayıf çocuklar ise zorbalığa daha fazla uğramaktadır.

Arslan ve Savaşer (2009), bireyin zorbalık eğiliminin kendi aile, toplum ve kültürel yaşantısıyla paralellik gösterdiğinden bahsetmişlerdir. Flouri ve Buchanan (2003) ise çocukların aile içerisindeki şiddet olaylarına tanık olmaları veya maruz kalmaları sonucunda, bu davranışları model alabildiklerini ve zorbaca davranışlar sergileyebildiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca aile üyeleri arasındaki kopukluklar ile ebeveynin çocuğa yeterli sıcak ilgi göstermemesi gibi durumların zorbalığa eğilim göstermesine veya zorbalığa maruz kalmalarına sebebiyet verebileceğini belirtmişlerdir.

Zorbalığın cinsiyet, yaş, fiziksel görünüm, sosyoekonomik düzey gibi bazı demografik değişkenlere göre farklılıklar gösterdiği raporlanmıştır (UNESCO, 2019). Örneğin erkeklerde daha çok fiziksel; kızlarda ise daha çok duygusal zorbalığa maruz kaldığı, yaş ilerledikçe zorbalığın etkisinin düştüğü raporlanmıştır. Bunlara ek olarak raporlarda vücut memnuniyetsizliği (kilolu), cinsiyet normlarına uyumsuzluk, düşük gelirli ve göçmen olma gibi durumların da zorbalıkla ilişkili olduğu belirtilmektedir.

Son yıllarda yapılan araştırmalarda, zorbalığın teknoloji kullanımlarındaki olumsuz içeriklerle de ilişkili olabileceğinden bahsedilmektedir (Aydın, 2022; Demirel, 2022; Kılıç, 2019; Turhal, 2023). Televizyondaki şiddet içerikli yayınların (Aydın, 2022; Olweus, 1995; Rigby, 2000), olumsuz içerikler barındıran medya araçlarının (İrfaner, 2009; Zorlu, 2016), öldürme, yok etme gibi saldırganlık içeren bilgisayar oyunlarının (Dolu vd., 2010; Hazar ve Ekici, 2021; Kılıç, 2019) zorbaca davranışlara sebebiyet verebileceği belirtilmektedir. Bu bakımdan zorbalıkla ilişkili olabilecek teknoloji kullanımlarındaki olumsuzluklara değinmek, durumun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Teknoloji kullanmanın bilgide, iletişimde, eğlencede, ulaşım, eğitimde, sağlıkta, ekonomide, savunmada olduğu gibi birçok alanda faydalarının olduğu bilinen bir gerçektir. Teknoloji, faydalarının yanı sıra olumsuz etkileriyle de gündemdedir. Teknolojinin bilinçsizce, aşırı ve takıntılı kullanılması olumsuz etkilerinin başında gelmektedir. Bu durum, bireylerin teknolojiyi kötüye kullanmalarına veya teknolojiye bağımlı hale gelmelerine neden olabilmektedir (Küçükvardar, 2019). Özellikle bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin de etkisiyle akıllı telefon, televizyon, tablet, bilgisayar gibi ekran tabanlı teknolojilerin bağımlılığa varan aşırı ve takıntılı kullanımı tartışmaların ve araştırmaların odağı haline gelmiştir (Kostyrka-Allchorne vd., 2017; Lissak, 2018).

Literatürde bilişim teknolojilerinin yoğun ve takıntılı kullanımlarıyla ilgili olarak, televizyon bağımlılığı (Horvath, 2004), bilgisayar bağımlılığı (Griffiths, 2000), akıllı telefon bağımlılığı (Billieux vd., 2015), internet bağımlılığı (Widyanto ve Griffiths, 2006), çevrimiçi oyun bağımlılığı (Young, 2009), sosyal medya bağımlılığı (Griffiths, 2013) ve teknoloji bağımlılığı (Dinç, 2015; Kuss ve Griffith, 2011; Yeşilay, 2022) gibi ayrı ayrı adlandırmalarla araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Son yıllarda bunların tümünün yerine, teknolojik yeniliklerden biri olan ve her geçen gün ilgi odağı haline gelen ekran bağımlılığı söylemi kullanılmaktadır (Lin vd., 2019; Sarıtepeci, 2021). Ekran bağımlılığı, davranışsal bağımlılıklar şeklinde ele alınan, ekrana sahip teknolojik araçla aşırı ve takıntılı medya kullanımı olarak ifade edilmektedir (Balhara vd., 2018; Lin vd., 2019).

İnternetin yaygınlığına ilişkin uluslararası araştırmalar yapan ajans We Are Social (2022), dünyada yaygınlaşan interneti 5 milyardan fazla insanın (dünya nüfusunun yarısından fazlasının) kullandığını ve bu sayının gün geçtikçe arttığını bildirmiştir. Türkiye’de de dünyayla paralel bir şekilde bilişim teknolojileri kullanımlarında önemli artışların olduğu bildirilmiştir. Buna göre, internete erişimi olan hane oranı 2021 yılında %94.1’e yükselmiştir. Çocukların bilişim teknolojileri kullanımı da hızla artmaktadır. Türkiye’deki çocukların (6-15 yaşları arası) internet kullanımı %50.8’den (2013) %82.7’ye (2021) yükselmiştir. İnternete her gün ya da haftada en az bir gün girdiğini söyleyen çocukların oranı 2013 yılında %91.8 iken bu oran 2021 yılında, %98.6’ya yükselmiştir. Ayrıca çocuklarda dizüstü bilgisayar, tablet, akıllı telefon ve akıllı saat kullanımlarının önemli oranlarda arttığı rapor edilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2013, 2021a, 2021b). Yeşilay (2020), teknoloji kullanımlarındaki bu artışların bireylerde bağımlılığa ve başka birçok olumsuz etkiye neden olabileceğini bildirmiştir.

Ekranların yoğun ve takıntılı kullanılması sadece yetişkinlerde değil, çocuklarda da bağımlılığa neden olabilmekte (Lin vd., 2019); duygusal, fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan problemlere yol açabilmektedir (Griffiths, 1999; Tao vd., 2010). Baltacı ve arkadaşları (2020) çocuklarla yapmış oldukları araştırmada, uzun süre ekran kullanımının çocuklarda toplumsal etkileşimi azalttığını, sosyal ilişkilere zarar verdiği ve akademik performansı düşürdüğünü bulmuşlardır. Kırbas ve diğerleri (2007) araştırmalarında, sürekli televizyon izleyen çocukların söylenti çıkarma, sözel tepkiler, lakap takma, itme, vurma gibi zorbalık davranışları göstermeye daha meyilli olduklarını ortaya çıkarmışlardır. Araştırmalardaki bu bulgular, zorbaca davranışların ekran

kullanımlarındaki olumsuz içeriklerden öğrenilebileceğine işaret etmektedir. Bu duruma ilişkin olarak Bandura'nın (1977) sosyal öğrenme kuramındaki açıklamaları kayda değerdir. Ona göre kişiler, saldırganca davranışları çevreleriyle etkileşimleri sırasında gördükleri ve algıladıkları durumları doğrudan model alarak ya da dolaylı olarak özümseyerek öğrenmektedirler (aktaran, Natvig vd. 2001). Benzer şekilde İrfaner (2009) ve Zorlu (2016), dijital oyun ve medya araçlarının uzun süreli ve takıntılı kullanılması sonucunda, kişilerin bu ortamlarda bulunan şiddet ve zorbalık gibi davranışlara özenmelerine, bu davranışlara olan eğilimlerinin artmasına sebep olabilmektedir.

TBMM'nin (2020) Çocuk Ölümlerini Araştırma Komisyonu Raporu, zorbalık ve ekran kullanımlarındaki olumsuz içerikler arasında bir ilişkinin olabileceği konusunda dikkat çekicidir. Raporda, son dönemde Türkiye'de intihar eden çocuk sayısının 114 olduğu, sosyal medyanın çocukları ölüme sürüklediği bildirilmektedir. Bu çarpıcı raporda sosyal medyanın etkilerinin yanı sıra alışkanlıklar, bağımlılıklar, kendini beğenmeme, aile ve okul arkadaşlarıyla sorunlar, akran zorbalığı ve siber zorbalık gibi faktörler de intihar nedenleri arasında sayılmıştır. Bu rapora göre çocukların takıntılı ekran kullanımları sonucunda olumsuz durumlar yaşayabilecekleri görülmektedir.

Araştırma bulgularından hareketle, teknolojik aygıtlara yüksek düzeyde maruz kalınma sonucunda olumsuz durumların yaşanabileceği ve çocuklar arasında zorbalıkta da bir artışın olma ihtimali düşünülmüştür. Literatürde zorbalığın nedenlerine ilişkin yapılmış araştırmaların çoğunda genel olarak kişisel faktörler ile aile, akran ve toplumsal faktörlerden bahsedildiği görülmüştür (Arslan ve Savaşer, 2009; Austin ve Sciarra, 2013; Flouri ve Buchanan, 2003; Smokowski ve Kopasz, 2005; Stewart, 2007). Ekran bağımlılığı ya da ekran kullanımlarındaki olumsuzluklar ile zorbalık arasındaki ilişkinin incelendiği az sayıda araştırmaya rastlanmıştır (Aydın, 2022; Demirel, 2022; Elmacıgil, 2021; Hazar ve Ekici, 2021; Kılıç, 2019; Turhal; 2023). Demirel (2022) ve Elmacıgil'in (2021) araştırmaları dışında yapılmış olan diğer araştırmaların ergenlik dönemi ve sonrasına yönelik araştırmalar oldukları ve bu iki araştırmanın (Demirel, 2022; Elmacıgil, 2021) bulgularında farklılıklar olduğu görülmüştür. Bunlara ek olarak, Boyacı (2019) tarafından, internet bağımlılığı üzerine yapılmış kapsamlı bir meta analiz araştırmasında da çocuklara yönelik yapılmış araştırmaların çok az olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, zorbalık ve ekran kullanımlarındaki olumsuzluklarla daha etkili mücadele ve önleyici tedbirler kapsamında ergenlik öncesi dönem çocuklara yönelik olarak zorbalık ve ekran bağımlılığı arasındaki ilişkinin çalışılması gerekli görülmüştür.

Araştırma bulgularında zorbalığın teknoloji kullanımlarındaki olumsuzlukların yanı sıra yalnızlık gibi sosyal problemlerle de ilişkili olabileceğinden bahsedilmektedir (Kim ve Leventhal, 2008; Smokowski ve Kopasz, 2005; Swearer vd., 2012). Özellikle okullarda yaygın olarak yaşanan zorbalığın etkileri sonucunda öğrencilerin psikolojik, akademik ve sosyal sıkıntılar yaşayabildikleri ve yalnızlığa sürüklenebildiklerinden bahsedilmektedir (Smokowski ve Kopasz, 2005). Bu bakımdan zorbalıkla ilişkili olabilecek yalnızlık olgusuna değinmek, durumun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Yalnızlık, kişinin sosyal çevre bakımından kimsesiz olması veya var olan sosyal ilişkilerinde eksiklik hissetmesi, tatmin olmaması durumlarında ortaya çıkan duygusal mutsuzluk ve rahatsızlık durumudur (Asher ve Paquette, 2003). Yüksek düzeyde yaşanan yalnızlığın kişilerde çekingenliğe, utangaçlığa, düşük akademik başarıya, güvensizliğe, saldırganca ve yıkıcı davranışlara yol açabileceği saptanmıştır (Asher ve Wheler, 1985). Ayrıca sosyal ilişkilerinde yetersiz çocukların akranlarıyla sağlıklı etkileşimler kuramayacakları ve ilerleyen yaşlarında da bu istenmeyen durumun devam edebileceği aktarılmıştır (Dupper, 2002).

Yalnızlığın yaygınlığına ilişkin, 24 yıl boyunca 8 yaşındaki çocukların yalnızlık eğilimleri incelenmiş, çocukların %20'ye varan oranda sürekli olarak kendilerini yalnız hissettiklerine ulaşılmıştır (Lempinen vd., 2017). Farrell ve arkadaşları (2023) tarafından 2020 ve 2022 yılları arasını kapsayan önemli bir meta analiz araştırmasında, çocuk ve ergenlerin yarısından fazlasının orta derecede yalnızlık yaşadıkları vurgulanmaktadır. Bu araştırma bulgularına göre yalnızlığın yaygınlığının dünya literatüründe önemli oranda arttığı görülmektedir. Türkiye’de ise çocuklardaki yalnızlığın genel olarak düşük düzeyde olduğuna dair araştırma bulgularına rastlanmaktadır (Akduman, 2010; Aktan, 2022; Duyan vd., 2015; Kaya, 2005; Kök-Eren ve Örsal, 2018; Sevgili-Koçak ve Kan, 2019). Ayrıca araştırmalarda, kardeş sayısının fazla olması (Akduman, 2010; Kök-Eren ve Örsal, 2018; Körler, 2011), hane gelirinin düşük olması (Köse, 2009; Körler, 2011) ve parçalanmış aile yapısının olması (Aktan, 2022; Erbaş vd., 2020) gibi durumların yalnızlık düzeyini arttırdığı bildirilmektedir.

Çocukların yalnızlığın ne olduğunu tam anlamıyla bilemeyeceklerini söyleyen Weiss (1973), yalnızlığın kişileri ergenlikten sonraki dönemlerde olumsuz etkileyebileceğini ileri sürmüştür (aktaran, Copan ve Weeks, 2010). Oysaki yalnızlığın çocuklar tarafından da yaşanabileceği ve çözülmesi gereken bir problem olduğu sonradan anlaşılmıştır (Asher vd., 1984). Araştırmalar, çocukların yalnızlığın tam olarak ne anlama

geldiğini bildiklerini, duygusal ve durumsal yalnızlığın ayırımını yapabildiklerini, bu durumun hoş olmayan bir duygu olduğunun farkında olduklarını göstermiştir (Asher vd., 1984; Galanaki, 2004). Buna göre yalnızlığın sadece yetişkinlerde değil çocuklarda da görülebileceği anlaşılmaktadır.

Yalnızlık olgusunun çocuklarda oluşumunda hem kişisel hem de çevresel birçok faktör bulunmaktadır. Ebeveynin yetiştirme tarzı, evi taşıma, yakın çevreden uzaklaşma, kendi eşyasının kaybolması, ebeveynin ayrılması, sevilen bir yakının veya hayvanın ölmesi çocukların yalnızlığına sebep olan faktörlerdendir. Yakın arkadaşlar tarafından istenmeme, okul değişimi, sosyal beceri eksikliği, utangaçlık, çekingenlik, korku, endişe, benlik saygısının düşük olması (Erözkan, 2009), sosyal ilgisizlik (Coplan ve Weeks, 2010) gibi özellikler yalnızlık duygusunu tetikleyen faktörlerdendir.

Yalnızlığa neden olabilecek faktörler arasında uzun süreli ve takıntılı ekran kullanımlarının olabileceği bildirilmiştir (Baltacı vd., 2020). Ayrıca, akran zorbalığı gibi çocukların yaşıtları tarafından kasıtlı bir şekilde kötü muameleye maruz kalmaları sonucunda da yalnızlığa sürüklenebilecekleri bildirilmiştir (Dupper, 2002). İçer dönük, sosyal becerileri zayıf, öfkesini kontrol edemeyen, dürtüsel davranışları fazla, empati seviyesi düşük ve kıskanç özellikte olan çocukların hem zorbalık yapması hem de zorbalığa uğraması mümkün olabilmektedir. Bu çocuklar, içer dönük olmaları, diğer insanlardan uzak durmak istemeleri veya kimsenin onlarla vakit geçirmek istememesi gibi durumlardan dolayı yalnızlık çekebilmekte, sosyal etkileşimlerinde zorbalığa maruz kalabilmekte veya zorbaca davranabilmektedirler (Smokowski ve Kopasz, 2005).

Araştırma bulguları, zorbalık ve yalnızlığın ilişkili olabileceğini göstermektedir. Literatürde zorbalık ve yalnızlık ilişkisini konu alan araştırmaların çok az olduğu (Atik, 2006; Bilge, 2005; Eminoğlu, 2018) ve var olan araştırmaların ise ergenlik öncesi dönemi kapsamadığı görülmüştür. Bu bağlamda, yalnızlık olgusunun zorbalık gibi son derece ciddi bir sorun alanı için önemli bir değişken olabileceği düşünülmüştür. Önleyici hizmetler kapsamında ergenlik öncesi yaş gruplarında, bu olgular arasındaki ilişkinin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Bütün bu bilgiler ışığında bir toplumda zorbalık, ekran bağımlılığı ve yalnızlık olgularının yüksek düzeyde olması hem bireysel hem de toplumsal açıdan ciddi sorunlar oluşturabilir. Literatürde, ergenlik dönemi ve sonrasında zorbalık (Dölek, 2005; Hazar ve Ekici, 2021; Kapıcı, 2004; Özdemir-Aslan ve Savaşer, 2009; Pişkin, 2003, 2010), ekran

bağımlılığı (Aydın, 2022; Ergün vd., 2020; Göksu, 2022; Horzum, 2011; Kıldıran, 2019; Kılıç, 2019; Savcı ve Aysan, 2017) ve yalnızlık (Çetinkaya, 2013; Çorak, 2019; Ergün vd., 2020; Kısa, 2018; Körler, 2011; Solak, 2012) konularının ayrı ayrı demografik değişkenlere göre oldukça fazla araştırıldığı; ilkokullarda ise çok daha az araştırıldığı görülmüştür (Aktan, 2022; Balak, 2017; Boyacı, 2019; Demirel, 2022; Duyan vd., 2015; Furuncu, 2019; Kaya, 2005). Halk sağlığı açısından daha koruyucu ve problemlere karşı daha önleyici olması bakımından bu üç konunun birlikte ele alınıp ilkokul çağındaki küçük yaş gruplarıyla çalışılmasının daha uygun olacağı değerlendirilerek bu çalışma planlanmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu araştırmanın amacı; Mardin ilinde bulunan ilkokul düzeyi 2, 3 ve 4. sınıf öğrencilerinin genel zorbalık eğilimleri, ekran bağımlılığı ve yalnızlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının nicel yöntemlerle incelenmesidir. Çalışmada aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır;

1. İlkokul öğrencilerinin genel zorbalık eğilimleri, ekran bağımlılıkları ve yalnızlıkları ne düzeydedir?
2. İlkokul öğrencilerinin zorbalık eğilimleri, ekran bağımlılıkları ve yalnızlıkları öğrencilerin demografik değişkenlerine (cinsiyet, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, anne-baba eğitim düzeyi, hane geliri) göre farklılaşmakta mıdır?
3. İlkokul öğrencilerinin genel zorbalık eğilimleri, ekran bağımlılıkları, yalnızlıkları ve katılımcıların (anne, baba, öğrenci) ekran kullanım sıklıkları arasında anlamlı ilişki bir var mıdır?
4. İlkokul öğrencilerinin ekran bağımlılığı, yalnızlık düzeyleri, öğrencilerin cinsiyet ve katılımcıların (anne, baba, öğrenci) ekran kullanım sıklık düzeyleri birlikte, öğrencilerin genel zorbalık düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

Araştırmanın Önemi

MEB (2022) istatistiklerine göre Türkiye’de, örgün eğitimde (resmi + özel), 19 milyon civarında öğrenci bulunmaktadır. Okullar öğrencilerin bilgilendiği, hayata hazırlandığı, kişisel ve sosyal beceriler kazandıkları yerlerdir. Çağdaş eğitim anlayışı, çocukların kendilerini güvende hissettikleri ortamlarda daha başarılı olacaklarını ve daha

hızlı sosyalleşeceklerini vurgulamaktadır (Yaman vd., 2011). Okul kademeleri okul öncesinden yükseköğretime değin sürmektedir. Zorunlu eğitimin başlangıcı olan ilkokullar bu sürecin önemli aşamalarındandır. Çocuklar ilkokul çağında (6-11 yaş) akranlarıyla sosyal ilişkiler geliştirmeye ve ilk defa öğretmenler aracılığıyla okuma yazma öğrenmeye başlamaktadır (Calp vd., 2018; Ceyhan, 2000). Akranları tarafından kabul görmek, bir gruba ait hissetmek çocuğun gelecekteki ilişkilerinin de temelini oluşturmaktadır (Calp vd., 2018).

Çocukların okulda akranlarıyla sağlıklı ilişkiler kurması, iletişim becerilerini arttırmakta ve zorbalık gibi saldırganca davranışlarının azalmasını sağlamaktadır (Sinan, 2019). Garcia ve Pham (2015), zorbaca davranışlara daha ortaya çıkmadan müdahale etmenin önleyicilik açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Aynı önleyiciliğin ekran bağımlılığı ve yalnızlık sorunları için de geçerli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, bu üç olgunun (zorbalık, ekran bağımlılığı, yalnızlık) küçük yaş gruplarından başlanarak çalışılmasının önleyicilik açısından önemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca öğrencilerin sosyo-demografik ve kültürel özelliklerini gün yüzüne çıkarmak, seçili düzeydeki öğrenci topluluğunun daha iyi tanınmasını sağlayacaktır. Bu sayede hem okulda verilen eğitimin öğrenci ihtiyaçlarına uygun olup olmadığının belirlenmesi hem de risk altında bulunabilecek öğrencilerin tespit edilmesi ile müdahale alanına önemli katkılar sağlanacaktır (Gencer ve Daşlı, 2019). Çalışmanın ilkokul öğrencileriyle yapılması bu bakımdan önemlidir.

Çalışmada ilkokul öğrencilerinin zorbalık, ekran bağımlılığı ve yalnızlık düzeyleri arasında bir ilişkinin olup olmadığını ve varsa bu ilişkinin düzeyini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelinde, olguların birlikte değişip değişmediği; değişme varsa bunun hangi yönde olduğu belirlenmeye çalışılır (Karasar, 2011). Çalışmada üç olgu arasındaki olası ilişkilerin ortaya konması, bu sorun alanlarıyla mücadelede ileride yapılması muhtemel önleme programları gibi önemli çalışmalara katkılar sunacağı değerlendirilmektedir.

Zorbalığa ilişkin olarak UNESCO (2017), tüm dünyada şiddet içermeyen güvenli okul ortamlarının oluşturulmasını öncelikleri arasına almıştır. MEB de aynı doğrultuda okullarda zorbalık ve şiddet olaylarını önleme, müdahale ve iyileştirme çalışmaları kapsamında amaçlar belirlemekte, çalışmalar yapmakta ve raporlar hazırlamaktadır (MEB, 2006). 2015 yılında MEB ve Avrupa Birliği'nin ortaklaşa yürüttükleri "Çocuğa Yönelik Şiddetin Önlenmesi Teknik Destek Projesi" ile çocuğa yönelik her türlü (fiziksel,

psikolojik, ekonomik, cinsel) şiddetin ve ihmalin önlenmesi amacıyla yürütülecek ulusal mücadele stratejisinin temel amaç ve faaliyetleri belirlenmiştir. Bu eylem planının hazırlanmasında üniversiteler de görev almıştır. Çalışmada zorbalığa ilişkin elde edilecek bulguların, ileride bu gibi yapılması muhtemel çalışmalara üniversite ayağında katkılar sunması beklenmektedir.

Ekran bağımlılığıyla ilgili olarak, Türkiye’de çocuklardaki internet bağımlılığının diğer yaş gruplarına göre daha fazla olduğu belirtilmektedir (Çetinkaya, 2019). Bu durum, çocuklar ve ebeveynlerinin bilişim teknolojileri kullanımı konusunda yeterli bilgi ve beceri seviyesine sahip olmadıklarını göstermektedir (Yay, 2019). Yeşilay (2020), teknolojinin bilinçsizce kullanılması sonucunda birçok olumsuzluğun ortaya çıkabileceği ve kişilerin bağımlılığa sürüklenebileceğini bildirmektedir. Sayar ve Benli’ye (2020) göre, ebeveynlerin bilinçli teknoloji kullanımı konusunda çocuklarına rehber olacak, yol gösterecek yeterlilikte olmaları gerekmektedir. Çalışmada ilkökul öğrencilerinin ekran bağımlılığı durumlarına ve ekran kullanım sıklıklarına ilişkin elde edilecek bulgular sayesinde ebeveynler dâhil, okul çalışanları ve çocukların yetiştirilmesiyle ilişkili diğer birçok paydaşa katkılar sağlayacağı öngörülmektedir.

Yalnızlığın kişilerin doğasına uygun olmadığı ve toplum tarafından çözülmesi gereken bir problem olduğu belirtilmektedir (Körler, 2011). Toplumun yalnızlık problemini çözebilmesi öncelikle iletişim ağını geliştirmesiyle mümkündür. Arkadaşlık, iletişim ağı açısından oldukça önemlidir. Çünkü arkadaşlık, sosyal teması gerekli kılmakta ve kişinin kendini ifade etmesi için fırsatlar sunmaktadır (Öztürk, 2016). Ayrıca çocukların topluma uyumunu, sosyal dünyasını geliştirmekte (Tekce, 2019), çocuğun işbirliği kurmasını ve kendine objektif olarak bakmasını sağlamaktadır. İyi arkadaşlık niteliğine sahip çocukların daha az sorun çıkardıkları, daha fazla olumlu davranışlar sergiledikleri, stres ve zorlu yaşam koşullarına daha kolay alıştıkları yapılan araştırmalar ile kanıtlanmıştır (Öztürk ve Kutlu, 2017). Çalışmada çocukların yalnızlık durumlarına ilişkin elde edilecek bulgular sayesinde, daha az olumsuz davranış ve daha olumlu arkadaşlık ilişkileri konularında alana katkı sağlanacağı değerlendirilmektedir.

Literatür incelendiğinde zorbalık, ekran bağımlılığı ve yalnızlık değişkenleri arasındaki ilişkileri birlikte inceleyen teorik modele rastlanmamıştır. Literatüre katkı sağlayacağı düşünülen bu çalışmayı özgün kılan bir diğer yön ise çalışmanın ilkökul düzeyinde ve Covid-19 salgını döneminden sonra yapılıyor olmasıdır. Çünkü çalışmada, salgının çocuklar üzerindeki etkilerine dair bazı bilgiler elde edilme ihtimali

bulunmaktadır. Ayrıca konuların bilimsel bir bakış açısıyla çalışılması ile pek çok paydaşa (öğrenci, öğretmen, veli, araştırmacı, eğitim programcısı, eğitim politikacıları, sivil toplum kuruluşları vb.) faydalı bilgiler sunabileceği değerlendirilmektedir. Bunlara ek olarak, çalışmanın dijital okuryazarlık veya dijital vatandaşlık gibi konularda yapılacak araştırmalara da katkılar sunabileceği düşünülmektedir.

Sayıtlar

- Kullanılan veri toplama araçlarının çalışmanın amacına uygun veriler sunduğu varsayılmaktadır.
- Çalışmada öğrencilerin ölçekleri var olan durumu yansıtır şekilde, samimiyetle, gerçek duygu ve düşünceleriyle cevapladıkları,
- Çalışmayı etkileyebilecek her türlü kontrol edilemeyen durumun, örneklemdaki öğrencileri eşit olarak etkilediği varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

- Zaman yönünden 2022-2023 eğitim öğretim yılı güz dönemi
- Örneklem olarak Mardin ili Artuklu ilçesinde bulunan üç ilkokulun 2, 3 ve 4. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
- Veri toplama araçları olarak Demografik Bilgiler Formu, Problemlili Medya Kullanım Ölçeği- Ebeveyn Kısa Formu (PMKÖ-KF), Genel Zorbalık Eğilimi Ölçeği ve Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeği ile sınırlıdır.

Tanımlar

Zorbalık: Bir kişinin diğer kişi ya da kişiler tarafından kasıtlı ve sürekli bir şekilde olumsuz eylemlere maruz bırakılması şeklinde tanımlanmıştır (Olweus, 1993).

Ekran Bağımlılığı: Davranışsal bağımlılıklar şeklinde ele alınan, ekrana sahip teknolojik araçla aşırı ve takıntılı medya kullanımı olarak ifade edilmektedir (Balhara vd., 2018).

Yalnızlık: Kişinin sosyal çevre bakımından kimsesiz olması veya var olan sosyal ilişkilerinde eksiklik hissetmesi, tatmin olmaması durumlarında ortaya çıkan duygusal mutsuzluk ve rahatsızlık durumudur (Asher ve Paquette, 2003).

1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde üç temel konu ele alınıp incelenmiştir. İlkinde, zorbalığın ne olduğu, türleri, yaygınlığı ve etkilerine ilişkin çalışmalar derlenmiştir. Ayrıca zorbalığı etkileyen etmenlerin neler olduğu incelenmiştir. İkincisinde, teknoloji kavramı, teknolojinin gelişimi ve kötüye kullanımı, teknolojik gelişmelerden ekran bağımlılığına nasıl geldiği, ekran bağımlılığının diğer teknolojik bağımlılıklardan farkının ne olduğu irdelenmiştir. Ayrıca ilkökul öğrencilerindeki ekran bağımlılığı düzeyinin Türkiye ve dünya ölçeğindeki yeri irdelenmiştir. Üçüncü olarak yalnızlık kavramı, yalnızlığın nedenleri, türleri, çocuklardaki yalnızlık ve yalnızlık üzerine yapılan çalışmalara değinilmiştir. Son olarak zorbalık, ekran bağımlılığı ve yalnızlık olgularının ilişkisi üzerine yapılan açıklama ve çalışmalar irdelenmiştir.

1.1. Zorbalık Kavramı

Zorba kelimesi, kişinin gücüne güvenerek, hükmü altındakilere söz ve davranış hakkı tanımaması (Türk Dil Kurumu [TDKa], 2023); zorbalık kavramı ise; kişinin zorbaca davranış göstermesi olarak ifade edilmiştir (TDKb, 2023). İlgili kuramsal açıklamalar incelendiğinde zorbalık kavramının araştırmacılar tarafından farklı şekillerde ele alındığı görülmüştür. Zorbalık olgusu üzerine yazdığı bilinen ilk insan Heinemann (1973) zorbalığı, aniden yükselip aniden alçalan, normalden sapan bir kişiye karşı gösterilen grup şiddetinden bahsederek ‘mobbing’ ifadesini kullanmıştır (aktaran, Yaman vd., 2011). Zorbalığa ilişkin ilk bilimsel çalışmaları 1970’lerde yapan Olweus, birçok ülkede zorbalığın önemli bir sorun olarak görülmesini sağlamış; ayrıca zorbalığı saldırganlığın bir alt türü olarak ele almıştır (Phye ve Sanders, 2004).

Alanyazında zorbalık ile ilgili sıklıkla kullanılan tanım “bir kişinin diğer kişi ya da kişiler tarafından kasıtlı ve sürekli bir şekilde olumsuz eylemlere maruz bırakılması” şeklindedir (Olweus, 1993). Pişkin (2002), zorbalığı tanımlama araştırmaları neticesinde, kişi veya kişilerin kendilerinden daha güçsüz, kendisini savunamayacak durumdaki kişileri bilerek ve sürekli şekilde rahatsız etme davranışı olarak ifade etmiştir. Olweus (1994), bir olayı zorbalık olarak değerlendirebilmek için eylemin kasıtlı yapılması,

sürekli tekrar etmesi ve taraflar arası güç dengesizliğinin bulunması gibi belirli kriterler belirtilmiştir.

Menesini ve Salmivalli (2017), zorbalık üzerine Olweus'un belirlediği kriterlerden güç dengesizliğine değinmişlerdir. Bahsedilen güç dengesizliğinin fiziksel gücün yanı sıra, toplumsal statü, kişinin zayıflıkları ve grubun büyüklüğü gibi psikolojik ve sosyal yönleri de kapsadığını söylemişlerdir. Literatürde, zorbalık kavramının tanımı konusunda Olweus'un tanımının yaygın olarak tercih edildiği görülmektedir.

1.1.1. Zorbalık Türleri

Kapıcı (2004), zorbalığın ne olduğunu, çeşitlerini ve doğasını bilmenin zorbalıkla mücadelede gerekli olduğunu ifade etmiştir. Yapılan incelemelerde araştırmacıların zorbalık türlerinden farklı şekillerde bahsettikleri görülmüştür.

Zorbalık türleri sınıflandırması en çok kullanılan Olweus (1993), zorbalığı şu şekilde sınıflandırmıştır:

1- Fiziksel Zorbalık: Vurma, itekleme, çelme takma, tehdit etme gibi davranışlar yapmak.

2- Sözel Zorbalık: Alay etme, istenmeyen isimler kullanma, kötü söylemler ve sözlü tehdit gibi hoş olmayan davranışlarda bulunmak.

3- Sosyal Zorbalık: Gruba dâhil etmeme, ayrımcılık, bozuculuk, adaletsizlik, dedikodu benzeri söylentiler çıkarma gibi zorbaca davranışlardır.

Avrupa Komitesi Sosyal Fonu (2002) zorbalıkta 9 türden bahsetmiştir. Bunlar aşağıdaki Tablo 1.1.'de sunulmuştur.

Tablo 1.1. Avrupa Komitesi Sosyal Fonu'na (2002) Göre Zorbalık Türleri

Kategoriler	Biçimler
1. Fiziksel zorbalık	Vurma, itekleme, tekmeleme ve silahlı müdahale.
2. Sözel zorbalık	Sürekli bir şekilde kışkırtma, sinirlendirme, lakap takma, alaylı konuşma, dedikodu, söylenti çıkarma.
3. Duygusal zorbalık	Grup dışında tutma, reddetme, istememe, utandırma.
4. Saklama zorbalığı	Kurbanın eşyalarını gizleme.
5. Başkasına ait bir şeyi alma zorbalığı	Başkasının değerli eşyasına zorla el koyma.
6. Davranış zorbalığı	Jest ve mimiklerle tehdit etme, el kol hareketleriyle korkutma.
7. Irkçı zorbalık	Kişilerin dil, din, ırk, renk gibi özellikleriyle dalga geçme.
8. Cinsel zorbalık	Cinsel içerikli rahatsız edici hareketlerde bulunma.
9. Bozucu zorbalık	Bir ödevi, oyunu veya arkadaşlık ilişkisini bozma.

Crick ve Bigbee (1998) tarafından zorbalık, açık ve ilişkisel zorbalık olmak üzere iki türde sınıflandırılmıştır. Açık zorbalık, fiziksel zarar verme ve tehdit etme; ilişkisel zorbalık ise kurbanların arkadaşlık ilişkilerine veya arkadaşlarına zarar verme olarak ifade edilmiştir. Rigby (1997) zorbalığı, kötü ve kötü olmayan zorbalık şeklinde iki türe ayırmıştır. Ona göre kötü zorbalık, kişilerin kasıtlı bir şekilde, olumsuz duygularla kendilerinden zayıf kişilere zarar verdikleri ve bundan zevk duydukları zorbalık türüdür. Kötü olmayan zorbalık ise zorbalığın istemeyerek, bilinçsizce bazen bir gruba dâhil olmak adına, bazen de karşıdakinin iyiliğini düşünerek yapılan zorbalık türüdür.

Zorbalığın saldırganlıktan farklı olduğunu ileri süren Korkmaz (2016) zorbalığı, duygusal, fiziksel, sözel, siber ve cinsel zorbalık olmak üzere beş türe ayırmıştır. Ona göre, reddetmek, istememek, dışlamak, hoş görmemek, utandırmak, tehdit etmek gibi zorbalıklar duygusal zorbalıklardandır. Yumruk atmak, boğaz sıkmak, saçını çekmek, iteklemek gibi zorbalıklar fiziksel zorbalıklardandır. Söylenti çıkarmak, söylenti yaymak, alaylı konuşmak, lakap takmak gibi zorbalıklar sözlü zorbalıklardandır. Bilişim teknolojilerini kullanarak kişilere şantaj yapmak, rahatsız edici içerikler göndermek ve onları bu yollarla tehdit etmek gibi zorbalıklar siber zorbalıklardandır. Kişilere cinsel şekillerde taciz, saldırı, söylenti veya istismarda bulunmak gibi zorbalıklar cinsel zorbalıklardandır.

Zorbalıkla ilgili akran zorbalığı ve siber zorbalık türlerinden de bahsedilmektedir. Akran zorbalığından okul zorbalığı veya geleneksel zorbalık olarak da bahsedilmektedir (Mynard ve Joseph, 2000). Buna göre akran zorbalığı, öğrencilerin kendilerinden daha güçsüz ve kendilerini savunamayacak durumda olan öğrencilere karşı bilerek ve sürekli şekilde rahatsızlık verme durumu şeklinde ifade edilmektedir (Pişkin, 2002). Günümüzde iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte zorbalık dijital dünyaya taşınmıştır. Siber zorbalık, kişi veya grup tarafından bilişim teknolojileri vasıtasıyla başka kişilere zarar vermek amacıyla bilerek, tekrarlayıcı bir şekilde ve kötü niyetle davranmak şeklinde tanımlanmaktadır (Nocentini vd., 2010; Patchin ve Hinduja, 2006). Yapılan çalışmalar incelendiğinde, zorbalığın genel olarak, sözel, fiziksel, ilişkisel, dolaylı, siber (sanal) ve akran zorbalığı gibi türlerinden bahsedildiği görülmektedir.

1.1.2. Zorbalığın Nedenleri

Araştırmacılar zorbalığa nelerin sebep olduğuyla ilgili farklı görüşler ortaya atmışlardır. Genellikle bireysel ve çevresel faktörlerin zorbalığa sebebiyet verebileceğinden bahsedilmektedir. Stewart'a göre (2007) zorbalık, dürtüsel

davranışlardan, öğrenmelerden veya tehditsel uyaranlardan kaynaklanabilmektedir. Austin ve Sciarra (2013), bazı psikolojik ihtiyaçları karşılanmayan çocukların saldırgan ve anti-sosyal davranışlara başvurabileceklerinden bahsetmektedir. Özdiğer-Arslan ve Savaşer (2009), bireyin zorbalık eğiliminin kendi aile, toplum ve kültürel yaşantısıyla paralellik gösterdiğinden bahsetmektedir. Onlar, geçmiş yıllardan bugünlere değin, kadınların erkeklerden, fakirlerin zenginlerden, zayıfların güçlülerden ve çocukların yetişkinlerden şiddet, tehdit ve zorbalık görmesi gibi toplumsal getirilerin devam ettiğini ileri sürmüşlerdir. Benzer şekilde okuldaki güçlü çocukların kendilerinden güçsüz olanlara gösterdikleri zorbalık, bu toplumsal getirilere bağlanmıştır.

Zorbalığın nedenlerine ilişkin Hoover ve diğerlerinin (1993) sınıflandırması aşağıdaki Tablo 1.2.'de sunulmuştur.

Tablo 1.2. Zorbalığın Sebepleri

Öncelik Sırası	Kızlar	Erkekler
1	Gruba uyumsuzluk	Gruba uyumsuzluk
2	Yeterince güzel olmamak	Fiziksel zayıflık
3	Sürekli ağlayan, kırılan ve aşırı duygusal	İtici karakterli
4	Fazla kiloluluk	Kimsenin arkadaşlık kurmak istememesi
5	Derslerindeki performansın iyi olması	Elbiseler

Tablo 1.2.'ye göre, zorbalıkta kızlarda duygusallığın ve dış görünüşün; erkeklerde ise karakter ve fiziksel gücün daha etkili sebepler olduğundan bahsedilmiştir (Hoover vd., 1993).

Olweus'a (1994) göre, zorbalar için güçlü olmak çok önemlidir. Çünkü bu sayede ortamda hâkimiyetlerini sağlayabilir, kurbanları kontrol altında tutabilir ve böylece onlara istedikleri gibi davranarak zevk duyabilirler. Bu güç hâkimiyetini erkeklerin daha fazla uyguladığı belirtilmektedir (Pellegrini ve Long, 2002). Okul değişimi gibi yaşam alanlarındaki değişimlerin de bazen saldırganca davranışlara sebebiyet verebileceği belirtilmektedir (Pellegrini ve Bartini, 2001). Baldry (2003), şiddetin olduğu, otoriter ebeveyn tutumlarının bulunduğu aile ortamları ile akran zorbalığına karşı mücadelede yeterli anlayışın olmadığı okullarda zorbalığın ortaya çıkma ihtimalinin yüksek olduğundan bahsetmektedir.

Owens ve diğerleri (2000), yapılandırılmış bireysel görüşme yöntemi kullandıkları araştırmalarında, zorbalığın sebeplerine ilişkin sorulara, zorbadan kaynaklı sebepler, zorba-kurban ilişkisinden kaynaklı sebepler, kurbandan kaynaklı sebepler ve bilmiyorum (nedensiz) şeklindeki cevaplar almışlardır. Zorbadan kaynaklı sebeplerde, zorbanın karakter özellikleri, fiziksel, duygusal ve sosyal kazançları yer almıştır. Kurbandan kaynaklı sebeplerde; kurbanın dış görünüşü, sosyal yapısı, milliyeti, cinsiyeti gibi durumların farklı olması yer almıştır. Kurban-zorba ilişkisinden kaynaklı sebepler arasında ise karşısındakinden haz duymama, önceden kavga etmiş olma ve okuldaki mücadele durumları yer almıştır.

Coloroso (2003), aile ve çevresel etkenlere vurgu yapmıştır. Ona göre, kişinin ailesinden şiddet görmesi veya şiddete şahit olması, evde saldırganca ifadelerle maruz kalması veya bu ifadeleri duyması, yetersiz ebeveyn müdahalesi, aşırı cezalandırmalar ailesel etkenlerdendir. Ayrıca kişilerin zorbaca davranışlar sergilenen ortamlarda bulunmaları, saldırganlık ve şiddet içeren programlar izlemeleri veya oyunlar oynamaları gibi durumlar zorbalığa neden olan çevresel etkenlerdir.

Zorbalığın yaş, cinsiyet, dış görünüş, sosyal düzey gibi bazı demografik olgulara göre değişiklik gösterdiği raporlanmıştır. Örneğin yaş büyüdükçe zorbalığın azaldığı, kadınlarda duygusal, erkeklerde ise fiziksel zorbalığın daha çok yaşandığı raporlanmıştır. Raporlarda vücudunu beğenmeme (kiloluk gibi), farklı cinsiyet tercihi, ekonomik zayıflık, göçmenlik, farklı ırktan olma gibi durumların zorbalıkla ilişkili olduğu aktarılmıştır (UNESCO, 2019). Zorbalıkta mağdurların ve zorbaların kişisel özelliklerinin bilinmesi zorbalığın doğasının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

1.1.3. Zorbalık Mağdurlarının Ve Zorbaların Özellikleri

Zorbalık Mağdurları: Perry ve diğerleri (1988) tarafından, mağdur durumundaki kişilerin zorbaya göre daha zayıf, pasif, çekingen, korkak, zorbaca davranışlara karşı sessiz kalan, tepki veremeyen özelliklerde oldukları ifade edilmiştir. Nansel ve diğerleri (2001) tarafından, mağdurların sosyal açıdan düşük beceride olmalarından ötürü arkadaşsız oldukları ve sürekli yapılan zorbaca davranışlar karşısında yetersiz savunma gösterdikleri bildirilmiştir. Ayrıca benlik saygısı düşük, içe dönük, akranları tarafından tercih edilmeyen, yalnız, güvensiz, kendini ifade edemeyen, sessiz, iletişim ve problem çözme becerileri zayıf çocukların zorbalığa daha fazla uğradıkları aktarılmıştır (Smokowski ve Kopasz, 2005). Genellikle daha az çekici ve düşük akademik performansa sahip olma gibi bazı özellikleri de mevcuttur (Sweeting ve West, 2001).

Bunlara ek olarak, bedensel zayıflık veya engellerinin olma ihtimali de bulunmaktadır (UNESCO, 2019).

Zorbalar: Sourander ve diğerleri (2000) tarafından, zorbaların atılgan ve saldırgan yapıda oldukları, mağdur ile empati gibi duygusal bağlar kuramadıkları, özsayıgıları ortalamada veya üstünde olan özellikte kişiler oldukları saptanmıştır. Erken yaşlarda sosyalleştirilmeyen çocukların daha zorbaca davrandıkları bulunmuştur (Schwartz vd., 1993). Zorba çocukların evdeki saldırganca davranışları model alıp yansıttıkları rapor edilmiştir (Uysal ve Dinçer, 2012). Bu çocukların yeterli denetime ve doğru modele sahip olmayan aile ortamlarından geldikleri (Farrington, 1993), saldırganlık ve şiddet gibi vakalara çokça şahit oldukları (Thornberry vd., 1994), aşırı cezalandırıcı disiplinlere maruz kaldıkları (Greenbaum, 1988) ve sorun çözme yetersizliği olan ailelerden geldikleri saptanmıştır (Tolan vd., 1986). Ayrıca, Smokowski ve Kopasz (2005) tarafından, çocukların kişilik özelliklerinin zorbalığa etki ettiği, küçüklüğünde şiddet görmüş, öfke kontrolü zayıf, empati ve arkadaşlık becerileri düşük, hoşgörüsüz, kıskanç, sorun çözme becerisi düşük çocukların daha fazla zorbalık yaptıkları ileri sürülmüştür.

1.1.4. Zorbalığın Sonuçları

Zorbalık ile ilgili literatür incelendiğinde, zorbalığın hem bu davranışı gerçekleştiren failler hem de bu davranışa maruz kalan mağdurlarda kısa ve uzun vadeli olumsuzluklar yaşanabileceğinden bahsedildiği görülmüştür (Menesini ve Salmivalli, 2017; Rigby, 2003). Zorbalık mağdurlarının saldırının meydana geldiği ortamlara karşı korku ve endişe duydukları, bu ortamın okul olması durumunda zorbalığa uğrayan mağdurların devamsızlık yapma, okula devam edememe, düşük ders başarısı, düşük okul sevgisi ve kendine zarar verme (intihar) gibi davranışlar gösterebileceklerinden bahsedilmektedir (Pişkin, 2002).

Borg (1998), akran zorbalığı sonucunda öğrencilerde korku, öfke, endişe, çaresizlik, umutsuzluk, okul devamsızlığı, kalıcı rahatsızlıklar ve intihar gibi olumsuzlukların ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir. Zorbalığa maruz kalma durumunda zorbalık kurbanının okul performansında da düşüşler olabilmektedir (Furniss, 2000). Ayrıca okulda sürekli zorbalık yapan çocukların bu davranışlarını yetişkinliğe de taşıdıkları, depresyon gibi kişisel ve sosyal sorunlar yaşadıkları rapor edilmiştir (Olweus 1993).

Boulton ve Underwood (1992) tarafından yapılan bir araştırmada, ilköğretimde zorbalık yaptıktan sonra öğrencilerin %34'ünün daha mutlu ve iyi hissettiğı, %35'inin ise yaptığı zorbalıktan sonra hala kızgınlık yaşadığı bulunmuştur. Borg (1998) benzer araştırmasında, zorbalık yapan öğrencilerin olaydan sonra %41'i hiçbir his duymadığını, %21'inin ise rahatlayıp tatmin olduğunu rapor etmiştir. Ayrıca zorbalığa maruz kalanların olaydan sonra %31'i hiçbir şey yapmadığını, %30'u büyüklerinden destek istediğini, %27'si ise en yakın arkadaşına söylediğini bildirmiştir.

Houndoumadi ve Pateraki (2001) tarafından ilköğretimde yapılan araştırmada, “zorbalığın hoş olmadığını” söyleyen mağdur öğrencilerin oranı %76, zorba öğrencilerin oranı ise %53 bulunmuştur. Zorba öğrencilerle arkadaş olmak istemeyen mağdur öğrencilerin oranı %59, zorbalarla arkadaş olmak istemeyen diğer zorba öğrencilerin oranı ise %33 bulunmuştur. Zorbalığa maruz kalan öğrencilere yönelik olarak, zorba öğrencilerin %32'si mağdurların bunu hak ettiğini söylemiştir. Zorbalık yapanların %24'ü ise zorbalığı eğlenceli bulduklarını bildirmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, zorbalığın birçok olumsuz etkisinin bulunduğu, bu etkilerin bazen yaşamın ileriki yıllarında da devam ettiğı, depresyon gibi kişisel ve yalnızlık gibi sosyal rahatsızlıklar verebileceğı, intihara kadar sürükleyebileceğı görülmektedir.

1.1.5. Zorbalığın Yaygınlığı

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) (2019), okula giden öğrencilerin yaklaşık %32'sinin son bir ay içinde akranları tarafından en az bir kez zorbalığa uğradığını ve zorbalığın dünya geneli için hala ciddi bir problem olduğunu raporlamıştır. Ayrıca raporda dünya genelinde zorbalığın yaygınlığına ilişkin önemli bölgesel farklılıklar olduğu bildirilmiştir. Buna göre çocuklardaki zorbalık, Avrupa'da %25.0, Orta Amerika'da %22.8, Kuzey Amerika'da %31.7 ve Sahraaltı Afrika'da %48.2 oranlarında olmaktadır. Avrupa ve Kuzey Amerika'da en fazla psikolojik zorbalık, diğer tüm bölgelerde ise en fazla fiziksel ve cinsel zorbalık görülmektedir. Yüksek gelirli ülkelerde dolaylı zorbalığın; orta ve düşük gelirli ülkelerde ise doğrudan zorbalığın (fiziksel ve cinsel) daha yüksek görüldüğü raporda ortaya konmuştur. Zorbalığın cinsiyete ve yaşa göre yaygınlığının incelendiğı bir başka araştırmada ise erkeklerde görülen zorbalık düzeyinin, kızlara göre daha yüksek olduğu ve zorbalık davranışının ortaokul döneminde zirveye çıktıktan sonra azalma eğilimine girdiğı tespit edilmiştir (Craig vd., 2009).

1.1.6.Türkiye’de Zorbalık

Türkiye’de yapılan araştırma bulgularına göre, zorbalığın Türkiye’deki yaygınlığının uluslararası araştırma sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği görülmüştür. Özada ve Duyan (2018), zorbalığın dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yaygın bir sorun olduğunu bildirmişlerdir. Kapıcı (2004) ilköğretim öğrencileriyle yapmış olduğu araştırmasında, okula giden öğrencilerin % 40’ının en az bir defa sözel, fiziksel, duygusal veya cinsel zorbalık yaşadığını saptamıştır. Pişkin (2010) ise ilköğretim öğrencilerine yönelik araştırmasında, okula devam eden öğrencilerin yaklaşık %35’inin (Dünya genelinde %32) zorbalığa maruz kaldıklarını; öğrencilerin sırasıyla %33’ünün sözel zorbalık, %26’sının fiziksel zorbalık, %16’sının söylenti yayma, %11’inin dışlama ve %10’unun eşyaya zarar verme şeklinde zorbalığa uğradıklarını tespit etmiştir.

Gökkaya ve Sütçü (2018) ortaokuldaki zorbalığa ilişkin araştırmalarında, çocukların %35’i mağdur, %27’si mağdur-zorba, %3’e yakını zorba ve geriye kalan %35’i ise izleyici konumunda bulunmuştur. Gür ve diğerleri (2020), yine ortaokul öğrencileri arasında zorbalığın yaygınlığını %47 oranında bulmuşlardır. Dölek (2002) tarafından ortaokul ve lise öğrencilerine yönelik yapılan zorbalık araştırmasında, alaylı konuşma zorbalıkta en çok kullanılan davranış olmuştur. Bulgulara göre kızlara olsun, erkeklere olsun en fazla zorbalık erkeklerden gelmektedir. Ayrıca öğrencilerin yaşları arttıkça zorbalıktan daha az şikâyetçi oldukları bulunmuştur.

Özen ve Aktan (2010) araştırmalarında, bebekliğinde güvenli bağlanmış olan ergenlerin (erkekler), zorbalığa (zorba-kurban) daha az bulaştıkları bulunmuştur. Yurttaş (2010) araştırmasında, ebeveyn olumlu tutum düzeyi ile zorbalık düzeyi arasında negatif ilişki bulunmuştur. Buna göre ortaokul öğrenci ebeveynlerinin olumlu tutum düzeyleri arttıkça, öğrencilerinin zorbalık eğilimleri azalmaktadır. Özkan ve Çifci (2010) araştırmalarında, düşük düzey gelir profilili ilköğretim okullarında akran zorbalığının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu okullardaki öğrenciler arasında en fazla fiziksel ve sözel zorbalık yapıldığı bulunmuştur.

Ayas ve Pişkin (2011) araştırmalarında, liselerde daha üst sınıflarda cinsel zorbalığın daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca özel liselerde zorbalığın daha yaygın olduğu, akademik başarısı yüksek olan Anadolu liselerinde ise zorbalığa daha az rastlandığı tespit edilmiştir. Öksüz ve diğerleri (2012) araştırmalarında, 4 ve 5. sınıfa giden öğrenciler arasında sırasıyla sözel ve fiziksel zorbalığın en yaygın görüldüğünü bulmuşlardır. Cenkseven-Önder ve Sarı (2012) araştırmalarında, ilköğretimde kızların

daha az zorbaca davrandıklarını, okul yaşam kalitesi ile zorbalık arasında negatif ilişki olduğunu ve buna göre yaşam kalitesi düştükçe zorbalığın arttığı saptanmıştır.

Hesapçıoğlu ve Yeşilova (2015) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre, lisedeki öğrencilerin %54'ü zorbalıklardan rahatsızlık duyduklarını, %28'i zorbalığın ciddiye alınması gereken bir problem olduğunu ve %21'i ise okula zorbalık sebebiyle gitmek istemediğini bildirmiştir. Zorbalardan %43'ü mağdurlara yaptıkları zorbalığı karşı tarafın hak ettiğini, mağdurların %27'si ise zorbaların kendisini kışkırdıklarından ötürü mağdur olduklarını ifade etmişlerdir. Balak (2017) araştırmasında, zorbalık ile okula aidiyet duygusu arasında negatif ilişki bulmuştur. Buna göre ilkokul öğrencilerinin zorbalık düzeyi azaldıkça, okula ait hissetme düzeyinin arttığı tespit edilmiştir.

1.2. Teknoloji Kullanımından Ekran Bağımlılığına

1.2.1. Teknoloji Kavramı

Teknoloji, insanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek için geliştirdiği araçlar ve bunlarla ilgili bilgilerin tümüdür (TDKc, 2023). Buchanan (1991) teknolojiyi, bir şeyler yapmak ve uygulamak için sistematik tekniklerin zaman içindeki gelişimi olarak tanımlamıştır. Simon (1983) teknolojiyi, insanların doğaya üstünlük kurmak amacıyla bilimi kullanması ve doğayı bu sayede disipline etmesi olarak tanımlamıştır. Ona göre teknoloji, taştan aletler kadar basit; genetik mühendisliği kadar karmaşık olup sürekli gelişen bir dinamiğe sahiptir (aktaran, Irmak, 2015).

Galbraith (1967) tarafından teknoloji, uygulamaların pratik bir şekilde yapılmasına vesile olan sistematize edilmiş bilimsel bilgiler şeklinde tanımlanmıştır. Ona göre kuramlar ve araştırmalar arasındaki bağlantı teknoloji sayesinde kurulmaktadır. Teknolojinin sağladığı bilgiler sayesinde uygulamalar yapılmakta, kuramlara bilgiler aktarılmaktadır. Demirel'e (1993) göre teknoloji, belirlenmiş amaçlar doğrultusunda, belirli problemlerin çözümünde kullanılan gözleme ve kanıta dayalı bilgilerin sistemli bir şekilde uygulanmasıdır. Teknolojinin tarihsel gelişimine bağlı olarak her dönemde farklı tanımlamalara gidildiği görülmektedir. Genel olarak yapılan tanımlamalarda teknolojinin, sadece teknik ve mekanik bir donanımdan ibaret olmadığı, kuramsal boyutunun da olduğu ve bu durumun tanımlamalara da yansıdığı anlaşılmaktadır.

1.2.2. Teknolojinin Gelişimi ve Faydaları

İnsanoğlu insanlık tarihinin başından bu yana yaşadığı doğayı kontrol etmeyi, bunu çıkarları doğrultusunda yaparak yaşamını daha rahat idame ettirmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda bulduğu, gördüğü her şeyi tek tek denemiş; amacına uygun olanları, işine yarayanları almış; işine yaramayanları veya başarısız olduklarını da gözlemlemiş ve not etmiştir. Bilim bu şekilde deneye deneye ilerlemiştir (Avşar-Arık, 2018). Alet üretme yeteneği, insanoğlunu diğer canlılardan ayıran temel özelliklerindendir. Bu özelliği ile teknoloji tarihinin insanlığın tüm gelişimini kapsadığı söylenebilir (Yörükoğulları, 2013).

İnsanların doğada bulduğu en basit araçları kullanmaya başlamasıyla teknoloji serüveni de başlamıştır. Bu serüven, ateşin nasıl kontrol edileceğinin keşfi ile devam etmiştir. Hazır yiyecek kaynaklarının arttırılması sayesinde Tarım Devrimi yaşanmış, tekerleğin icadı ile insanların seyahat etmeleri ve çevrelerini kontrol etmelerine imkân sağlanmıştır. Matbaa, telefon ve internet gibi tarihi serüvendeki gelişmeler ile iletişimin önü açılmış, bu sayede insanların küresel ölçekte rahatça bağlantı kurmaları sağlanmıştır (Tristan, 2023).

Bernal (2009), bilim ve teknolojinin antik çağlardan beri karşılıklı olarak birbirinin gelişimini etkilediğini, 15. yüzyıldan sonra bilimde deney ve hesaplama daha fazla önem verilmesiyle teknoloji serüveninin hızlandığını belirtmektedir. Avşar-Arık (2018), 21. yüzyılın daha çok enformasyon, sanayi sonrası toplum veya bilgi toplumu şeklindeki ifadelerle anıldığını, yeni toplumsal sürecin habercisi olduğunu, 1973 sonrası için kullanılan Daniel Bell'e ait “bilgisayar ile bilgi üretmek” kullanımıyla paralellik gösterdiğini ifade etmektedir. Bu ifadeye paralel başka bir açıklamada Macionis (1989), bilgi üreten elektronik cihazların veya bilgisayarların sanayileşme sonrası toplumların bilgi merkezi konumunda olduklarını söylemiştir (aktaran, Aydın, 2016). Bilgi üretme ve uygulamadaki bu teknolojik gelişmeler uygulandıkları yerlerdeki ekonomik refahı da arttırmıştır. Bu sayede bilim ve teknoloji insanlar için vazgeçilmez olmuştur (Avşar-Arık, 2018).

Tristian (2023), teknoloji konusu üzerine derleme araştırmalar yapmış ve teknolojinin faydalarını şu şekilde özetlemeye çalışmıştır:

1) Teknoloji bilgiye erişimi her geçen gün kolaylaştırmaktadır. Çoğu bilgiye imkânlar dâhilinde yaşanan, istenilen yerden ulaşmak mümkün olmuştur.

2) Zamandan tasarruf sağlamıştır. Her geçen gün daha da kısalan seyahatler, bankacılık işlemleri, günler-haftalar süren mektup ve postalar yerine daha hızlı elektronik postalar ve anlık işlemler ile para transferleri yapılabilmektedir.

3) Hareketlilik her geçen gün artmaktadır. Daha çabuk ulaşılan mesafeler bir tarafa; uzay araçları, tekne vb. geliştirilen araçlar ile daha önce ulaşılamayan yerler (güney kutup bölgesi, uzay, ay, mars vb.) ulaşılabilir olabilmektedir.

4) Gelişen yeni teknolojik araçlar ile iletişim yolları değişmiş (telefon, telgraf, internet vb.) bu sayede iletişim ve haberleşme hızlanmış ve etkileşimler de her geçen gün artmıştır.

5) Teknoloji, sürekli yenileşmeyi, iyileştirmeyi ve en iyisine ulaşmayı hedeflediğinden değişimler, değişimler ve keşifler hızlı olmakta; zincirleme bir reaksiyon gibi bazen bir şey bazen de birçok şey; başka şey veya şeyleri tetiklemekte bu sayede hızlı bir şekilde yenilikler ve değişimler yaşanmaktadır.

6) Teknoloji sayesinde evren ve çevre ile ilgili bildiklerimiz her geçen gün artmaktadır. Bilginin yüzyıllar ya da bin yıllar öncesi ile karşılaştırıldığında farkın ne kadar büyük olduğu anlaşılmaktadır.

7) Yapay zekânın gelişimi sağlanmıştır. Etrafta birçok yapay zekâ (akıllı telefonlar, telefon asistanları, akıllı evler, robotlar, akıllı ev aletleri ve akıllı ulaşım araçları vb.) yaşamı kolaylaştırmaktadır.

8) Gelişen veri tabanları sayesinde birçok farklı veriyi depolayabilir, hızlıca düzenleyebilir ve izni olan birçokları tarafından ulaşılabilir kılmaktadır.

9) Tıp ve sağlık alanında yaşanan ilerlemeler insan vücudunun içi ve dışı tümünün, gelişmiş cihazlarla daha iyi incelenmesini sağlamış; yeni geliştirilen aşılar ve ilaçlar sayesinde birçok tedavi geliştirilmiş, bu bilgiler sayesinde sağlık ve tıbbi anlayışın önemi arttırılmıştır.

10) Teknoloji sayesinde dijital ortamda yazılı birçok şeyin ulaşılabilir olması sağlanmıştır.

Teknolojinin birçok fayda ve olumlu etkilerinin yanında, başlarda fazla dikkat edilmeyen ve son zamanlarda araştırmacılar tarafından önemine dikkat çekilen olumsuz etkilerinden de bahsedilmektedir (Aksu ve Işıklı, 2019). İster insanın yanlış kullanımı; isterse de teknolojinin geldiği konum olsun, teknolojinin kötüye kullanımı üzerine çalışmak, olumsuz etkileriyle mücadelede bizlere faydalar sağlayacaktır.

1.2.3. Teknolojinin Kötüye Kullanımı

20. yüzyıldaki bilgi toplumu, teknolojiyi sürekli faydalı, zorluklara ve rahatsızlıklara karşı kullanabileceği bir panzehir gibi görmüş; ancak teknolojinin önemli olumsuz etkilerinin olabileceği ihtimalini büyük ölçüde gözden kaçırmıştır (Aksu ve Işıklı, 2019). Aynı şekilde bireylerin gündelik ihtiyaçları doğrultusunda teknolojiye sürekli ihtiyaç duymaları ve onu sürekli kullanmaları ona bağımlı olma ihtimalini güçlendirmiştir. Bu durum sürekli gelişen yeni teknolojik araçlar ve iletişim ağları ile kişilerin etkileşimlerini arttırmış, teknolojiyi vazgeçilmezliğe götürmüştür (Yengin, 2019).

Teknoloji veya teknik üzerine ilk olumsuz eleştiriler, varoluşçu filozof Martin Heidegger (1977) tarafından yapılmıştır. Ona göre teknoloji varlığıyla insanları otantik özlerinden uzaklaştırmış, nesneselleştirmiş ve makineleştirmiştir. Ayrıca 20. Yüzyılda yaşanan dünya savaşı gibi küresel problemlerin teknolojiden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bu süreçten sonra makineleşme, tektipleşme veya küreselleşme gibi eleştiriler gün geçtikçe artmıştır (Aksu ve Işıklı, 2019). Özellikle Naisbit'in (2004) "teknolojik zehirlenme" kullanımı dikkat çekmiş, teknolojinin zorluklara ve rahatsızlıklara karşı ilaç gibi faydalarının olduğunu; ancak yan etkilerinin de bulunduğunu ve bu yan etkilerinin en büyüğünün teknolojik zehirlenme olduğunu söylemiştir. Naisbit, teknolojinin bulunduğu yerlerde altı tür zehirlenmeden bahsetmiştir. Hıza tutku, sahteyle gerçeğin karışması, teknolojiyi tanrılaştırma, normalleşen şiddet, oyuncak sevgisi kadar teknoloji sevgisi, çılgınca, mesafeli yaşanan hayatlar bu altı zehirlenmedir.

Sanayi devriminin (19.yy) meydana gelmesinden sonra, toplumda yaşanan önemli değişimlere paralel olarak teknolojide de önemli ilerlemeler olmuştur (Lang, 2005). Bu yüzyılda popülerleşen kitlesel iletişim araçları ve yazılı basın, 20. yüzyılda gelişen radyon, sinema ve televizyonun etkisiyle sanayi devriminin, bilginin ve bilimin önemini ortaya çıkarmıştır. Kentlere göçlerin habercisi olan bu kitlesel iletişim araçları, aynı zamanda problemlerin merkezine de yerleşmeye başlamıştır (Mattelart ve Mattelart, 2011). Radyonun ilk defa I. Dünya Savaşı'nda propagandanın etkin bir şekilde yapılmasını sağlaması, dikkat ve ilginin giderek kitlesel iletişim araçlarına yoğunlaşmasını sağlamıştır. Radyo üzerinden reklam faaliyetlerinin başlamasıyla kitlesel iletişim araçlarının bu platformlardaki etkilerinin de görülmesi sağlanmıştır (Jeanneney, 1998). Ayrıca bu kitlesel iletişim araçları sayesinde hükümetler artık daha rahat propaganda yapabilmekteydiler (Lasswell, 1937).

Kitlesel iletişim araçlarındaki ilerlemede sahne sırası sinemaya geldiğinde, sinemadaki ilgi ve beğenin yanı sıra, bu yeniliğin çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri de tartışılmaya başlanmıştır (Reardon ve Rogers, 1988). Payne vakfının (1930) sinemanın gençler ve çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri üzerine yapmış olduğu çalışmalar, her ne kadar felsefik boyutlarda olsa da, teknolojinin olumsuz etkilerini gündeme getiren ilk miraslardandır (De Fluer ve Lowery, 1988). Vakfın yapmış olduğu çalışmalara göre, sinema benzeri yeniliklerin gençler ve çocuklar üzerinde güçlü etkileri bulunmaktadır (Reardon ve Rogers, 1988). 1940'lı yıllarda kitlesel iletişim araçları üzerine yapılan eleştiriler giderek yok olmuştur. Çünkü o dönem ABD'de bulunan hükümet gelişmek ve ilerlemek için bilgi ve bilimin şart olduğunu söylüyor olsa da, bilgi ve bilim o dönemde daha çok reklam ve kamuoyu araştırmalarıyla meşguldü. Bu durum, piyasanın ve maddi gereksinimlerin bilgiye ve bilime yön verebileceğini göstermekteydi (Mattelart ve Mattelart, 2011).

II. Dünya savaşının yaklaşmasıyla halkın kitlesel iletişim araçları vasıtasıyla savaşa hazırlanmasının yanında, bu kitlesel iletişim araçlarının pazarlama, reklam ve kamuoyu faaliyetlerinde kullanılması, toplumda bu araçlara karşı karmaşa ve olumsuz güven duygusu oluşturmaya başlamıştır (Kaya, 2009). 1940-1948 yıllarındaki ABD başkanlık seçimlerinde bu araçlar ile seçmenlerin oy tercihleri belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre bu araçların sınırlı etkiye sahip oldukları görülmüştür (Mattelart ve Mattelart, 2011). Aynı sınırlı etki, ABD'nin savaşımlardan önce askerlerine izlettiği filmlerden sonra gidilen savaşlardaki yetersizliklerde de görülmüştür (Reardon ve Rogers, 1988). Bu gelişmelere ek olarak Başaran (2014), telgrafın, o dönemde popüler olan radyo ve yazılı basın gibi kitlesel iletişim aracı olarak görülmemesinin yanlış olduğunu söylemiştir. Telgrafın, özellikle uluslararası basına kapı aralarından kaynaklık ettiğini, bunun yazılı basında birçok şeyi değiştirdiğini, önemli etkilerinin olduğunu bildirmiştir. Tüm bu kitle iletişimsel gelişmeler faydalarının yanında, kapitalizmin de elinin yavaş yavaş güçlenmesine sebep olmaktaydı (Reardon ve Rogers, 1988).

Teknolojinin insanlar için giderek vazgeçilmez olması, toplumların gelişmesine ve refahına önemli katkılar sunduğunun anlaşılması uzun sürmemiştir. Tüm toplumsal sonuçlarda teknolojinin yer alması artık kaçınılmaz olmuştur (Reardon ve Rogers, 1988). Teknolojinin sürekli ve aşırı kullanılmaya başlanması, kötüye kullanımlarından bir tanesi olan teknoloji bağımlılığı tehlikesini gündeme getirmiştir. Teknoloji bağımlılığı; her yaş grubunda görülebilen, bireylerin zamanlarının çoğunu tüketen, kişilerin yapması gereken

günlük birçok işi erteleten sebep durumundadır. Araştırmalar, Covid-19 salgını ile sosyal aktivitelerden izole edilen bireyin, kapalı mekânlarda teknolojiye daha fazla bağımlı olduğunu göstermiştir (Öztürk, 2021). Bu olumsuz gelişmeler bağımlılık üzerine çalışmalar yapılması gerektiğini göstermektedir.

1.2.4. Bağımlılık Nedir?

Bağımlılık, kişinin kullanmış olduğu herhangi bir kimyasal madde (tütün, alkol, uyuşturucu) veya yapmış olduğu herhangi bir davranışı üzerindeki kontrolünün kaybolmasıdır. Kontrollü bir şekilde kullanılmayan maddeler veya yapılmayan davranışlar bağımlılığa götürebilmektedir. İnsanlar sigaraya, alkole, kumara, teknolojiye veya herhangi bir eşyaya olsun birçok şeye bağımlılık gösterebilirler. Bu bağımlılık gerçekleştikten sonra kullanımın azalması huzursuzluğa, uykusuzluğa ve kızgınlığa sebebiyet verebilmektedir (Ögel, 2012). Nitekim bağımlılık, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) (2021) tarafından davranışsal ve zihinsel bozukluklar şeklinde sınıflandırılmıştır.

Bağımlılığın tanımı yapılırken, bağımlılık sadece maddesel boyut olarak ele alınmamakta, davranışsal (eylemsel) boyut olarak da ele alınmaktadır (Birdal, 2022). Alkol, tütün, uyuşturucu gibi madde bağımlılığının yanında herhangi bir nesneden kaynaklanmayan; oyun, kumar, televizyon, bilgisayar, alışveriş ve internet bağımlılığı gibi davranış temelli bağımlılıklar da bulunmaktadır (Greenfield, 1999).

Maddesel (Kimyasal) Bağımlılıklar: Kişi, kimyasal madde kullanmaya genellikle isteyerek başlamaktadır. Amacı bu maddeye bağımlı olmak değil; bu maddeden haz almaktır. Ancak ilerleyen süreçte kişi bu madde üzerindeki kontrolünü kaybeder ve maddeyi kullanmadan duramaz hale gelir. Bunun sonucunda kişide o maddeye karşı bağımlılık oluşmaktadır (Yeşilay, 2023).

Madde Bağımlılığının Tanı Kriterleri DSM-5 Kitabında verilmiştir. Bunlar:

1. Düşünüldüğünden daha uzun süre kullanmak,
2. Bırakmakta sürekli başarısızlıklar,
3. Madde bulup kullanmak için zamanının çoğunu harcamak,
4. Verdiği zararlara rağmen hala kullanmak,
5. Sürekli kullanma isteği,
6. Toleransın artması,
7. Yoksun hissetmek (aktaran, Yeşilay, 2023).

Davranışsal Bağımlılıklar: Yeme, oyun, seks, bilgisayar, akıllı telefon, televizyon, alışveriş, sosyal medya bağımlılığı gibi fiziksel bir maddeye dayanmayan davranış temelli bağımlılıkları tanımlamaktadır (Greenfield, 2008). Bu bağımlılıkların gerçek anlamda kimyasal bağımlılıkların vermiş olduğu etkilere benzer etkilere sahip oldukları görülmüştür. Yine benzer şekilde kişilerin davranışları üzerindeki hâkimiyetlerinin azaldığı ve bu durumun sık yaşanmaya başladığı tespit edilmiştir (Griffiths, 2005). Alanyazında tanı ölçütleri olarak maddesel bağımlılıkların yanı sıra, davranışsal bağımlılıkların tanı ölçütlerinin de olması gerektiği vurgulanmıştır. Bunlar:

1. Belirginlik: Kişi bağımlı olduğunu düşünce ve davranışlarıyla belli etmektedir. Örneğin dijital oyun bağımlısı bir çocuğun ara verdiği sırada, sürekli olarak oyundaki diğer aşamaları düşünmesi.

2. Duygu Durum Değişimi: Kişinin bağımlı olduğu davranışa uzak kaldığında üzgün ve sinirli, kavuştuğunda ise mutlu ve heyecanlı olması.

3. Tolerans: Bağımlılığın başlarda vermiş olduğu haz duygusunun giderek daha fazla zaman harcanmasıyla erişilmesi durumu.

4. Yoksunluk: Kişinin bağımlı olduğu davranışı engellendiğinde huzursuz olması, titremesi ve öfkelenmesi durumu.

5. Çatışma: Kişinin bağımlılığından ötürü hem kendisiyle hem de diğer sosyal çevresiyle çatışması, anlaşılamaması durumudur.

6. Nüksetme: Kişinin davranışsal bağımlılığı terk etmeye çalışması, ancak önceki eğiliminden ötürü tekrar kullanması, ona daha da bağımlı olması durumudur (Griffiths, 2000; Kuss vd., 2013).

1.2.5. Nasıl Bağımlı Olunur?

Alanyazında bağımlılığın biyolojik, psikolojik ve çevresel pek çok faktörden kaynaklanabileceğinden bahsedilmektedir. Kişiler genellikle gönüllü bir merakla, bazen de korkuyla ilk deneyimlerini yaşarlar. Bu süreçte kullanımlar arttıkça beyindeki duygu, düşünce, hareket, motivasyon ve karar almadan sorumlu dopamin bölgesi zarar görür ve böylece bağımlılık oluşmaya başlar. Bunun sonucunda kişinin zihni sağlıklı çalışmamaya başlar. Bu bağımlılık oluşumu davranışsal bağımlılıklar için de geçerlidir (Yeşilay, 2023).

Şekil 1.1. Bağımlılık Döngüsü (Yeşilay, 2023)

Kişilerin sorumluluklarını ve yaşayışlarını aksatacak şekilde teknolojiyi sınırsızca, denetimsizce ve amaçsızca kullanması kişilerde bilişsel, sosyal, psikolojik ve fiziksel sıkıntılar yaratabilmektedir. İnsan hayatına sayısız fayda sağlayan teknoloji, kontrolün, ölçünün ve sınırın kaybolmasıyla zararlı nitelik kazanmaya başlamaktadır. Bağımlı kişiler zamanlarının ve enerjilerinin büyük bir kısmını bu davranışlara ayırmaktadırlar (Yeşilay, 2021). Kullanımlar arttıkça sosyal etkileşimleri azalan bireylerde teknolojiye yönelik büyük hevesler, bağımlılıklar oluşmaktadır (Akkaş, 2019). Griffiths (1996), insanın makineleşmeyle kurduğu bağ sonucu, teknoloji bağımlılığının meydana geldiğini ileri sürmüştür. Ertemel ve Aydın (2018), bireylerdeki teknoloji bağımlılığının artmasına sebep olan 4 özellikten bahsetmektedirler.

- Bu bağımlılığı engelleyecek herhangi bir işaretin bulunmaması,
- Bağımlı oldukları ortamlardaki gelişmeleri kaçırma korkusu,
- Çeşitlilik gösteren pekiştireçler, ödüllendirmeler,
- Bağımlılıktaki rutin yaşam döngüsü,

Bağımlılığın sadece kişiden kaynaklanmadığı, teknoloji platformlarını yönlendiren ve yöneten kişilerin de sorumlu oldukları vurgulanmıştır. Bu kişiler, göz alıcı, merak uyandırıcı, ortama daha çok bağlayıcı çeşitli içerikler sunarak kullanıcılarının daha da bağımlı olmalarına sebep olmaktadır (Aydın ve Ertemel, 2018). Literatür incelendiğinde televizyon bağımlılığı (Horvath, 2004), bilgisayar bağımlılığı (Griffiths, 2000), akıllı telefon bağımlılığı (Kwon vd., 2013), internet bağımlılığı (Young, 2004), çevrim içi oyun bağımlılığı (Kuss ve Griffiths, 2012), sosyal medya bağımlılığı (Griffiths, 2013) üzerine ayrı ayrı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bazı çalışmalarda teknoloji

bağımlılığı ifadesinin kullanıldığı dikkat çekmektedir (Akkaş, 2019; Dinç, 2015; Savcı ve Aysan, 2017). Benzer şekilde Yeşilay 2020-2022 Stratejik Planında da gelişen koşullara uygun bir biçimde 2013 yılı itibariyle internet bağımlılığı yerine teknoloji bağımlılığı teriminin kullanıldığı ifade edilmiştir. Son yıllarda ise teknoloji bağımlılığı yerine teknolojik yeniliklerden biri olan ve her geçen gün ilgi odağı haline gelen çoklu ekran veya ekran bağımlılığı adlandırması gündeme gelmektedir (Lin vd., 2019).

1.2.6. Teknoloji ve Ekran Bağımlılığı

Bilgisayar, televizyon, akıllı telefon ve internetteki gelişmeler insanlara kolaylıklar ve faydalar sağlamıştır (Başar, 2019). Artan kullanımlar sürekli ve yoğun hale gelince bağımlılık gündeme gelmeye başlamıştır (Küçükvardar, 2019). Teknoloji bağımlılığı, teknolojik aletlerin kullanıcı tarafından olumsuz etkilerine rağmen sürekli ve yoğun kullanılması şeklinde tanımlanmıştır (Başar, 2019). Yeşilay (2022) ise teknoloji bağımlılığını, davranışsal bozukluklardan kumar ve oyun oynama bozukluğunda olduğu gibi bilinçsiz ve kontrolsüz bir şekilde teknolojinin kullanılması şeklinde tanımlamaktadır. Bu bağımlılık türü teknolojiden uzaklaşıldığında aşırı endişe ve depresyona kadar götüren bir takım ruhsal problemlere sebebiyet verebilmektedir (Ramirez, 2017). Teknolojiye bağımlı insanların sağlıklı düşünemedikleri, teknolojisiz kaldıklarında sürekli huzursuz oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca bu bağımlılık durumu, maddesel bağımlılıklarda ortaya çıkan o korkunç tablolar gibi olmasa da ruhsal ve sosyal problemlerin eşlik ettiği depresif yaşantı haline sürükleyebilmektedir (Rao vd., 2012). Son yıllarda teknoloji bağımlılığı yerine teknolojik yeniliklerden biri olan ve her geçen gün ilgi odağı haline gelen ekran bağımlılığı ifadeleri kullanılmaktadır (Lin vd., 2019).

Gelişen teknolojiler sayesinde verileri bir yüzey üzerinde elektronik olarak gösteren dijital ekranlar (TV, Telefon, Tablet, PC vb) çoğalmaya başlamıştır. Bu dijital ekranlar, internetin de eklenmesiyle sağladıkları kolaylık ve faydalar sayesinde vazgeçilmez olmuştur (Giddens, 2012). Günümüzde çeşitli multimedya ortamlarına erişmemizi sağlayan ekranlı cihazlar (TV, Akıllı Telefon, Tablet, PC vb.) günlük hayatımızın en önemli araçları haline gelmiştir. Bu cihazların günlük hayatta çok çeşitli aktivite ve görevler için kullanılması, bireylerin bu cihazlara ve bu cihazların eriştiği internet hizmetine bağımlılıklarının artmasına neden olmuştur (Lin vd., 2019).

Davranışsal bağımlılığın önemli göstergelerinden biri, kişinin nesneye veya duruma erişiminin olmaması veya kısıtlanmasının rahatsızlık oluşturmasıdır. Ekran bağımlılığı, teknoloji veya internet bağımlılığında olduğu davranışsal bağımlılıklar

şeklinde ele alınan, ekrana sahip birden fazla teknolojik araçla aşırı ve takıntılı medya kullanımı olarak ifade edilmektedir (Balhara vd., 2018; Bölükbaşı-Macit ve Kavafoğlu, 2019; Lin vd., 2019). Çoklu ekran bağımlılığı ise tek başına telefon, tablet, bilgisayar veya televizyon gibi ekrana sahip tek bir cihaza erişimin olmaması önemli bir gösterge değildir. Bireyin bu cihazların tümüne veya birkaçına aynı anda erişimini kaybetmesiyle oluşan rahatsızlık ve yoksunluk durumunu ifade etmektedir (Lin vd., 2019).

Türkiye’deki literatür incelendiğinde ekran bağımlılığı ifadelerinin henüz yaygın bir şekilde kullanılmadığı, bu kullanım yerine daha çok teknoloji, bilgisayar, dijital oyun, internet, sosyal medya ve akıllı telefon bağımlılığı gibi kullanımlar olduğu görülmüştür. Diğer kullanımlardan farklı olarak, çoklu ekran bağımlılığını ele alan Sigman’a (2017) göre, çocuklar veya yetişkinler gün içerisinde tek bir ekran yerine, aynı anda veya farklı zamanlarda ekranlar arasında geçişler yapabilmektedirler. Kişilerin bazen aynı anda akıllı telefon, akıllı saat ve televizyonu kullanması; bazen bilgisayarda oyun oynarken arada televizyona bakması veya akıllı televizyondan film izlerken telefonda mesaj yazması gibi birçok farklı şekillerde çoklu kullanımlar olabilmektedir. Bu kullanımların kontrolsüz olması ve aşırıya kaçılmasına bağlı olarak, bu kullanımların tamamının tek bir çatıda ekran veya çoklu ekran bağımlılığı şeklinde adlandırmanın daha uygun olacağı ileri sürülmüştür.

Ekran bağımlılığının, teknoloji bağımlılığı veya internet bağımlılığında olduğu gibi pek çok olumsuz etki barındırdığından bahsedilmektedir (Balhara vd., 2018; Bölükbaşı-Macit ve Kavafoğlu, 2019; Lin vd., 2019). Literatürde ekran bağımlılığı adı altında yapılan araştırmaların az olduğu oysaki ekran bağımlılığının çatı görevi gördüğü internet, akıllı telefon, dijital oyun ve televizyon bağımlılığı konularından fazlaca bahsedildiği görülmüştür. Bu bağımlılıkların ayrı ayrı ele alınması, ekran bağımlılığı konu alanının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

1.2.7. İnternet Bağımlılığı

İnternet, dünyanın neredeyse her yerinden bilgiye, iletişime ve işbirliğine imkan sağlayan insanlar ve bilişim teknolojileri arasındaki mekanizmalar ağıdır (Leiner vd., 2009). 1960 yılında ABD’de ortaya çıkmasına rağmen hızlıca tüm dünyaya yayılmıştır (Mustafaoğlu vd., 2018). Yakın tarihli bir açıklamaya göre 5.2 milyar insanın, yani dünya nüfusunun yarısından fazlasının, interneti kullandığı bildirilmiştir (Kemp, 2022). Bu hızlı erişimin sağladığı faydaların yanı sıra, zararlı yan etkileri de olmaktadır. Bu olumsuz yan etkilerinden önemli biri de internet bağımlılığıdır. Hastalık tanı kriterleri el kitabı olan

DSM-5'te internet bağımlılığı araştırılacak konular arasında yer almıştır (Bozkurt vd. 2016). İlk olarak Goldberg (1995), internet bağımlılığı terimini kullanmıştır. Young (1996), kişilerdeki internet bağımlılığının belirgin özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

1. İnternet üzerine sürekli kafa yorma, sonraki yapılacakları düşünme,
2. İnternete ayrılan sürenin sürekli artması,
3. Bağımlılıktan kurtulmak için gösterilen çabaların başarısız olması,
4. Kullanımların engellenmesi veya azaltılması durumlarında yaşanan öfke, enerjisizlik ve huzursuzluklar,
5. İstenmeyen şekilde kullanım süresinin sürekli artması,
6. Yoğun ve uzun süre kullanımlara bağlı olarak yaşanan kişisel, ailesel, sosyal ve mesleki problemler,
7. İnterneti kullanabilmek için yalanlara başvurmak,
8. istenmeyen düşünce ve duygulardan bir kaçış olarak internete yönelmek.

Young'un (1996) yukarıda bahsettiği karakteristik özellikler sonrası internet bağımlılığı konusunda araştırmalar giderek artmıştır (Beard ve Wolf, 2001; Griffiths, 1999; Ko vd., 2005; Tao vd., 2010).

İnternet bağımlılığı, bağımlılığa götüren eylem ve uygulamaları bir bütün olarak ele almaktadır. Örneğin akıllı telefon, sosyal medya veya dijital oyun bağımlılığı daha amaçlı ve spesifiktir. İnternet bağımlılığı bu gibi bağımlılıklarda çerçeve görevi görmekte ve bunları vasıta olarak kullanmaktadır. Kişilerin hangi vasıta yoluyla internete bağımlı olduğunun bilinmesi müdahale ve önleme çalışmalarında önem arz etmektedir (Aysan ve Savcı, 2017).

1.2.8. Akıllı Telefon Bağımlılığı

Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde başkalarıyla iletişim imkânı sağlayan akıllı telefonlar, internet desteğiyle artan fonksiyonları ve sağladıkları kolaylıklar ile bireyler için vazgeçilmez araçlar olmuşlardır (Acar ve Karavelioğlu, 2022). Sosyal medya, bankacılık işlemleri, online alışveriş, bilgi aktarımı ve haber imkanlarıyla kolaylıklar sağlayan akıllı telefonların, kişiler tarafından uzun süreli ve yoğun kullanılması kontrolün kaybolmasına neden olabilmekte ve kişiyi bağımlılığa

götürebilmektedir. Bu durum kişilerde duygusal, sosyal ve fiziksel olumsuzluklara da sebebiyet verebilmektedir (Park ve Lee, 2012).

Dünya çapında, akıllı telefon mobil ağ aboneliklerinin sayısı 2022'de 6,4 milyar civarına ulaşmıştır (Larichia, 2022). Türkiye'de de akıllı telefon kullanımlarının giderek yaygınlaştığı aktarılmıştır (TUIK, 2021). Bu yaygın kullanımların akıllı telefon bağımlılığı yapabileceği ve bu kullanımlara paralel olarak bağımlılığı olanların bağımlılık düzeylerinin artabileceği bildirilmektedir (Demirci vd., 2014). Akıllı telefon bağımlılığı üzerine araştırmalar giderek artmaktadır (Aldhaban vd., 2012). Sanal ve Özer (2017), üniversite öğrencilerinin %54'ünün akıllı telefonundan uzak kalma korkusu yaşadığını, %30'unun ise akıllı telefon bağımlısı olma riski taşıdığını bildirdiklerini rapor etmişlerdir. Akıllı telefon bağımlılığının uyumsuzluk, pasiflik, sinirlilik, obsesiflik, mutsuzluk veya endişe gibi istenmeyen durumlarla ilişkileri bulunmuştur (King vd., 2014). Ayrıca ebeveynler, ellerinden akıllı telefonları almaya çalıştıkları çocuklarıyla çatışmalar yaşadıklarını bildirmişlerdir (Sevi vd., 2014).

1.2.9. Dijital Oyun Bağımlılığı

Dijital oyun bağımlılığı, daha çok bilgisayar veya tablet gibi uygulamalarla bireyin abartılı süre ve yoğunlukta oyun oynaması, kendini bu davranışından alıkoyamaması ile bazı psikolojik, sosyal ve duygusal sorunlar yaşaması durumudur (Lemmens vd., 2009). Dijital oyun bağımlılığının problemlili oyun oynama, patolojik oyun oynama, takıntılı oyun oynama gibi farklı adlandırmaları da bulunmaktadır (Yalçın-Irmak ve Erdoğan, 2016). Bilgisayar oyunu veya internet sayesinde online oyunlarla tanışan çocuklar, bu ortamlardaki ilgi çekici pek çok farklı içerikten etkilenmektedir. Bu durum çocukların gerçek hayattaki oyunlar yerine, bu dijital oyunları tercih etmelerine neden olmaktadır (Horzum, 2011; Metin-Aslan, 2016). Bu tercihlerinde, dijital oyunlarda her geçen gün daha da gerçekçi içeriklerin yer alması da etkili olmaktadır (Lauricella vd., 2015).

Önemli bir internet sitesi Newzoo (2022) verilerine göre, dünyada 3.2 milyar dijital oyun kullanıcısı bulunmaktadır. Çocukların ebeveynleri gözetiminde oynadıkları zekâ, spor, mantık veya strateji gibi oyunlar, onların eğlenceli vakit geçirmesine, küçük kas becerilerini geliştirmesine, hayal güçlerine, problem çözme ve yaratıcılık becerilerine önemli katkılar sağladığı bulunmuştur (Yalçın-Irmak ve Erdoğan, 2016). Bunlara karşın dijital oyunlar; saldırganlık, gasp, dolandırıcılık, şiddet gibi içerikler barındırabilmektedir. Bu durum, çocuk ve gençleri olumsuz etkileyebilmekte; sosyal

sorunlara, saldırgan davranışlara, bağımlılık gibi istenmeyen durumlara sebebiyet verebilmektedir (Greitemeyer, 2018).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) (2018) tarafından, dijital oyun bağımlılığı “internette oyun oynama bozukluğu” şeklinde sınıflandırılmıştır. İnternette oyun oynama bozukluğu tanı ölçütleri DSM-5 kitabında şu şekildedir:

1. Kişinin sürekli oynadığı dijital oyunları düşünmesi, oyundaki sonraki hamlesini planlaması,
2. Oyun sırasında meydana gelen endişe ve yoksunluk durumları,
3. Oyun oynamayı bırakma çabalarındaki başarısızlıklar,
4. Oynama süresinin sürekli uzaması,
5. Tercihlerin diğer etkinlikler yerine dijital oyundan yana olması,
6. Yaşanan sıkıntı ve problemlere karşın oyuna devam edilmesi,
7. Oyunlarda geçirilen fazla süre hakkında çevresine yalan söylemesi,
8. Oyunların, yaşanan mutsuzluk, suçluluk, endişe gibi durumlardan kaçış olarak görülmesi,
9. Kişinin sosyal ve mesleki ilişkilerinin zarar görmesi, kariyer fırsatlarını kaçırmaması (aktaran, Adanır vd., 2016).

Dijital oyun bağımlılığının çocuklarda konuşma bozukluğu, dikkat dağınıklığı, yaratıcı düşüncede düşüş, daha az hayal kurma, akademik başarısızlık gibi olumsuzluklara sebebiyet verebileceği bildirilmiştir (Cordes ve Miller, 2000) Oyunlar sırasındaki pasifliğin gerçek hayatta hiperaktivite ve saldırganlık gibi ciddi davranış sorunlarına dönüşebileceği ileri sürülmektedir (İşçibaşı, 2011). Araştırmalarda, gerçek yaşamda olan şiddet ile dijital oyunlardaki şiddet arasında ilişki bulunduğu, şiddet içerikli oyunlar oynayan çocukların sosyal sorunlar yaşadıkları ve bu oyunların çocuklarda iletişim eksikliğine sebebiyet verdiği tespit edilmiştir (Kutner ve Olson, 2008).

1.2.10. Televizyon Bağımlılığı

Seslerin ekranla buluştuğu ve kişilerin hoşça vakit geçirme, haberi izleme, bilgilenme gibi aktivitelerini karşılayan televizyon, kendisinden önce icat edilen gazete ve radyodan daha popüler olmuş ve neredeyse her eve girmiştir (Güler, 2012). Ebeveynlerin sürekli televizyon izlemeleri ve çocuklarıyla birlikte zaman geçirmek,

onlarla sohbet etmek yerine onların da televizyon karşısında zaman geçirmesine izin vermeleri, ister istemez çocukların da televizyonu sürekli izlemesine ve televizyondaki kanalların büyüdü dünyasına kendilerini kaptırmasına neden olmaktadır (Künüçen, 2004).

RTÜK (2018) araştırmasına göre, Türkiye’de günde 3,5 saat civarı televizyon izlenmiştir. Çocukların ise %31’i her gün, %21’i ise haftanın birkaç günü televizyon izlemiştir. Çocuğun bağımlılıktan bağımsızlığa, bencillikten işbirliğine doğru geliştiğini söyleyen Yörükoğlu (2006), çocukların ebeveynlerine olan bağımlılıklarından kurtulurken, bu defa çoğu zaman ailesinden bile daha fazla zaman geçirdiği televizyonun bağımlılığına girdiklerini ifade etmiştir. Sürekli ekran karşısında televizyon izleyen çocuk için bu durum zamanla kronikleşmekte ve bağımlılık durumu ortaya çıkmaktadır (Balantekin, 2009).

Çocuklar, daha bebek yaşlarındayken ekran önüne bırakılmakta, bu durum erişkinliğe varana kadar devam etmekte ve sonuçta bu davranışları alışkanlığa dönüşmektedir (Sevindik, 2011). Televizyon bağımlılığı kriterlerini belirleyen Sussman ve Moran (2013), tatmin olana değin sürekli televizyon izleme, sürekli televizyondan izleyecekleriyle ilgili zihnini meşgul etme, süre sınırlamasında kontrolün kaybolması ve bunlardan kaynaklı olumsuz etkiler şeklinde kriterler belirlemişlerdir. Yavuzer (2003), çocukların televizyonu aşırı kullanmalarından ötürü sosyalleşemediklerini ve gerçek hayattaki oyunlarda yeterli bilişsel performans gösteremediklerini belirtmektedir. İki yaşından küçük çocuklarda, uzun süre televizyon izlemelerinden ötürü dil ve konuşma bozukluğu tespit edilmiştir (Chonchaiya ve Pruksananonda, 2008). Bunlara ek olarak, televizyon bağımlılığının dikkat bozukluğuna (Zimmerman ve Christakis, 2005) ve davranışsal bozukluklara (Mistry vd., 2007) yol açabileceği bildirilmiştir.

1.2.11. Türkiye’de Ekran Bağımlılığı

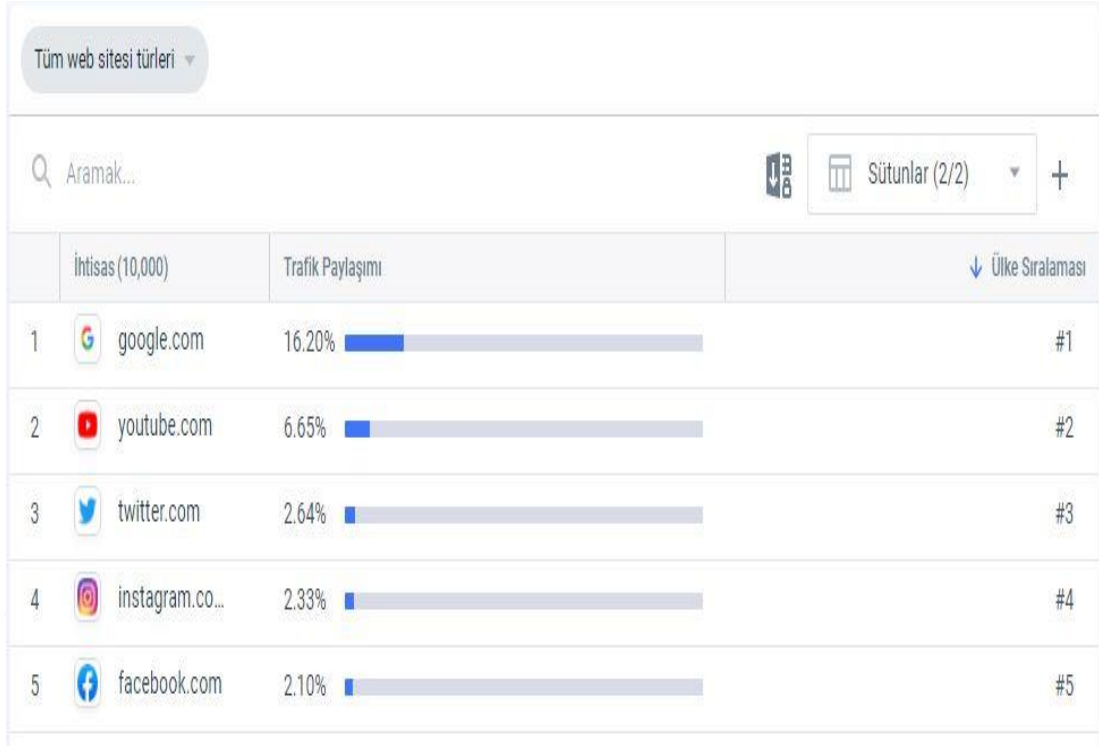
İnternet ajansı We Are Social’ın (2022) dünya data kullanımı raporunda, dünya genelinde, internet kullanıcı sayısının her geçen gün arttığı bildirilmektedir. Bu rapora göre, dünyada yaygınlaşan interneti 5 milyardan fazla insan kullanmaktadır. Bu sayı 2021 yılında 4,66 milyar civarındaydı. İnternet kullanan kişi sayısının dünya nüfusunun yarısından fazlasına ulaşmış durumda ve gün geçtikçe de bu sayının artacağı bildirilmiştir. İnternetin Türkiye’de ulaştığı hane oranı 2010’da %41’e; 2013’te %49’a ve 2021’de %94’e (Şekil 1.2.) ulaşmıştır (TÜİK, 2011, 2013, 2021a). Buna göre internet kullanımı dünyayla paralel bir şekilde Türkiye’de de günden güne artmaktadır. İnternetin zengin getirileri ile çocuklardaki kullanımı da hızla artmaktadır. İnternetin Türkiye’de

çocuklar (6-15 yaş) arasında da oldukça yaygınlaştığı görülmüştür. Buna göre kullanımlar 2013'te %50 civarında iken 2021'de %82 civarına yükselmiştir. İnterneti her gün ya da haftada birkaç gün kullananların sayısı 2013'te %90'larda iken bu oran 2021'de %98'lere kadar yükselmiştir (TÜİK, 2013, 2021b).

Şekil 1.2. Hanelerde İnternet Erişimi (TÜİK, 2021)

Türkiye'deki 6-15 yaş grubu çocukların bilişim teknolojileri kullanımı konusunda yapılan araştırmada, kullanılan bilişim teknolojileri ürünleri ile ilgili veriler incelendiğinde, 2021 yılında çocukların %64'ü akıllı telefon, %55'i ise dizüstü, masaüstü veya tablet gibi bilgisayarlar kullanmışlardır. Çocukların bilgisayar (masaüstü, dizüstü, tablet) kullanım oranı 2013 yılında %60,5 iken 2021 yılında %55,6 olmuştur. Bu kullanımlardan en fazla tablet (%57) kullanımının tercih edildiği saptanmıştır. Bu oran 2013'te %7'di. Türkiye'de 2013 ve 2021 yılları arasında çocuklarda dizüstü bilgisayar kullanımlarında (%34'ten %47'ye) artmalar olurken; masaüstü bilgisayar kullanımlarında (%76'dan %27'ye) düşüşler olmuştur. Bir tek kendisine ait bilişim ürünü (oyun konsolu, tablet, akıllı saat, bilgisayar, akıllı telefon) olan çocukların oranı %66 olmuştur (TÜİK, 2013, 2021b).

Şekil 1.3. Türkiye’de en çok ziyaret edilen siteler (Similarwep, 2023).

01 Temmuz 2023 tarihine ait verilere göre Türkiye’de en çok ziyaret edilen internet siteleri sırasıyla Google, Youtube, Twitter, Instagram ve Facebook olmuştur (Similarwep, 2023). Bu veriler, Türkiye’de internetin daha çok sosyal medya ve video içerik izleme amacıyla kullanıldığını göstermektedir.

Boyacı (2019) tarafından yapılan meta analiz araştırmasında, 2010’dan 2019’a kadar Türkiye’de internet bağımlılığı üzerine yapılmış araştırmalar incelenmiştir. Buna göre, araştırmaların daha çok üniversite (%44) ve liselere (%41) yönelik yapıldığı görülmüştür. Ebeveynlere ve çocuklara yönelik araştırmaların yetersizliği vurgulanmıştır. Ayrıca internet bağımlılığının duygu kaybı, yalnızlık, yeme bozuklukları, depresyon ve intihar düşüncesi gibi birçok olumsuzluklarla ilişkilerinin olabileceği vurgulanmıştır. Covid-19 pandemi öncesi ve sonrası etkileri üzerine ülkemizde yapılan bir araştırmada, katılımcıların (üniversite öğrencileri) %60’a yakını pandemi öncesine göre interneti ve sosyal medyayı daha çok kullandığını bildirmiştir (Özdemir ve Arpacıoğlu, 2020).

Durmaz ve Ertaş (2021) araştırmalarında, aşırı ekran kullanımı sonucunda kişilerin akademik performanslarında düşüşler ve sosyal ilişkilerinde problemler yaşadıkları bulunmuştur. Ayrıca ekranı 5 saatten fazla kullananlarda bağımlılık belirtileri saptanmıştır. Baltacı ve diğerleri (2020) nitel araştırmalarında, üniversite öğrencileri Covid-19 salgını sırasında internet kullanımlarında kontrolü kayb ettiklerini, bu

kontROLSÜZLÜKTEN ÖTÜRÜ OLDUKÇA RAHATSIZ OLDUKLARINI VE İNTERNETE BAĞIMLI OLABİLECEKLERİNİ BİLDİRDİKLERİNİ BELİRTMİŞLERDİR. BUNLARA EK OLARAK DAHA ÇOK UMUTSUZ DUYGU BARINDIRDIKLARINI, DAHA AZ HAREKET ETTİKLERİNİ, GERÇEK HAYATTAKİ SOSYAL İLETİŞİMLERİNİN AZALDIĞINI DA AKTARMİŞLARDIR.

Araştırmalar, uzun süreli teknoloji kullanımının ya da ekran bağımlılığının çocuk ve gençler üzerinde yetişkinlere göre daha çok olumsuz etkiler bıraktığı yönündedir (Çetinkaya, 2019). Bu olumsuzluklar bazen büyük acılara sebebiyet verebilmektedir. TBMM'nin (2020) açıkladığı çocuk ölümleri raporunda, sosyal medyanın çocukları ve gençleri intihara sürüklediği bildirilmektedir. Buna benzer olumsuz durumlara karşı Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı, Yeşilay gibi birçok kuruluşla işbirliği yaparak çalışmalar yürütmekte, bağımlılık konularında önlemlerin alınması ve araştırmaların yapılması için araştırmacılar bağımlılıkla ilgili çalışmalar yapmaya teşvik edilmektedir (Boyacı, 2019).

1.3. Yalnızlık Kavramı

İnsanoğlunun toplumla etkileşimde bulunup sosyal ilişkiler kurması temel ihtiyaçlarındandır. Kurulan sosyal ilişkilerdeki sayı ve sıklık nicel boyutla, ilişkilerden sağlanan doyum ise nitel boyutla adlandırılmıştır. Birçok kişi yeterli sayı ve sıklıkta sayı ve sıklıkta ilişkisi olmasına rağmen yeterli doyum sağlayamamakta; bazıları ise yeterli doyumunu sadece birkaç sosyal ilişkiyle sağlayabilmektedir. Bu durum, ilişkilerde nicel boyut kadar, nitel boyuttaki ilişkilerin de önemini göstermektedir. Kişiler sosyal ilişkilerinde hem nitel hem de nicel olarak problemler yaşayabilmekte, sosyal ilişkilerinin sayısı ve doyumunu azalabilmekte, yalnızlık çekebilmektedirler (Kaya, 2005).

Doğası gereği tek başına yaşayamayan, sosyal bir varlık olması gereken bireylerin yalnızlık seviyelerinin artması hem birey hem de toplum için önemli bir sorundur (Körler, 2011). Yalnızlık, alanyazında farklı şekillerde tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu “yalnız” kelimesini, toplumsal ilişkilerden yoksun kişi; “yalnızlık” kelimesini ise yalnız, kimsesiz olma durumu olarak tanımlamıştır. İlk dikkat çeken tanımlamalardan birini yapan Weiss (1973), yalnızlıkta duygusal ve sosyal olmak üzere iki boyut bulunduğundan bahsetmiştir. Ona göre sosyal yalnızlık, kişilerin yeterli arkadaşlık ilişkisine sahip olamaması; duygusal yalnızlık ise var olan sosyal ilişkilerden yeterli doyumun sağlanamaması durumudur.

Peplau ve Perlman (1982), kişinin hâlihazırdaki sosyal ilişkileriyle olmasını arzu ettiği sosyal ilişkileri arasındaki farkın fazla olması durumunda yaşadığı üzüntüyü yalnızlık olarak tanımlamıştır. Yalnızlığın üç şekilde olabileceğinden bahsetmiştir: Yetersiz sosyal çevre, ilişki olsa bile tatminsizlik ve acı verici yaşantılar sonucu oluşan yalnızlıklar (aktaran, Erözkan, 2010). Mijuskovic (1987), yalnızlığın insanoğlunun varoluşundan geldiğini ve kendisinde bulunan yalnızlık güdüsünün onu yalnızlığa doğru götürdüğünü söylemiştir. Yalom (1999) ise, insanın dünyaya yalnız başına geldiği, yalnız yaşadığı ve dünyadan yalnız başına ayrıldığı savından bahsetmektedir. Ona göre, toplumda yaşanacak hızlı değişim ve gelişmelere kişiler ayak uyduramayacak, yaşanacak toplumsal çatışmaların etkisiyle kişilerde yabancılaşma ve suçluluk duyguları oluşacak, sonuç olarak kişiler yalnızlığa sürüklenecektir.

Sosyal ilişkilerindeki pürüzlerden dolayı yalnızlık çekenlerin yanı sıra, bir de yalnızlığı tercih eden kişiler vardır. Bu durumu Coplan ve Weeks (2010) sosyal ilgisizlik; Asendorf (1993) ise asosyallik olarak tanımlamıştır. Bu kişiler, sosyal ilişkilere isteksiz olduklarından dolayı yalnız kalmak ve tek başına zaman geçirmek istemektedir. Bu isteğin korku veya kaygıdan meydana gelmediği ifade edilmiştir (Coplan ve Weeks, 2010). Literatürdeki yalnızlıkla ilgili tanımların çoğunda yalnızlığın kişilere acı vermesine, kişilerin toplumsal ilişkilerinde eksiklik hissetmelerine ve bunun sonucunda ortaya çıkan duygusal mutsuzluk ve rahatsızlık durumlarına odaklanılmıştır (Asher ve Paquette, 2003). Bu bağlamda yalnızlık, kişinin sosyal çevre bakımından kimsesiz olması veya var olan sosyal ilişkilerinde eksiklik hissetmesi, tatmin olmaması durumlarında ortaya çıkan duygusal mutsuzluk ve rahatsızlık durumu olarak tanımlanabilir.

Yalnızlığın her yaşta insanda görülebileceği ve insanları olumsuz etkileyebileceği ileri sürülmüştür (Rotenberg, 1999). Yalnızlık çekmenin zaman zaman normal olduğu ancak bu yalnızlığın uzun sürmesinin depresyon, okul devamsızlığı ve alkol bağımlılığı gibi pek çok sağlık sorunlarına sebebiyet verebileceği saptanmıştır (Asher ve Paquette, 2003). Yetişkinlere yönelik daha çok araştırılan yalnızlık durumu, madde- alkol bağımlılığı, intihar, endişe bozukluğu ve depresyon gibi psikolojik sorunlarla ilişkili bulunmuştur (Berguno vd., 2004). Çocuklardaki yalnızlığın daha az araştırıldığı ve bu konunun çalışılmasının yalnızlık problemlerine karşı daha önleyici olacağı üzerinde görüşler bildirilmiştir (Aktan, 2022; Kök-Eren ve Örsal, 2018).

1.3.1. Çocuklarda Yalnızlık

Weiss (1973), yalnızlığın çocuklar tarafından bilinemeyeceğini, yetişkinliğe has bir durum olduğunu, kişileri ancak yetişkinlikte olumsuz etkileyebileceğini ileri sürmüştür (aktaran, Copan ve Weeks, 2010). Asher ve diğerleri (1984) ise durumun bu şekilde olmadığını, çocukların da tıpkı yetişkinler gibi yalnızlık çekebileceklerini ve bu durumun çözülmesi gereken bir sorun olduğunu araştırmalarıyla tespit etmişlerdir. Bulgulara göre, çocukların duygusal ve durumsal yalnızlığın ayırımını yapabildikleri, yalnızlığın tam olarak ne anlama geldiğini bildikleri ve bu durumun rahatsızlık verici bir durum olduğunun farkında oldukları belirlenmiştir.

Yalnızlığı yüksek düzeyde yaşayan çocukların çekingen, utangaç, güvensiz, ve agresif davranışlar sergiledikleri saptanmıştır (Asher ve Wheler, 1985). Sosyal ilişkileri yetersiz olan çocukların akranlarıyla sağlıklı etkileşimler kuramayacakları ve ilerleyen yaşlarında da bu istenmeyen durumun devam edeceği aktarılmıştır (Dupper, 2002). Asher ve diğerleri (1984), 6. sınıf öğrencilerinin %10'undan fazlasının yalnızlık yaşadığını bulmuştur. Berguno ve diğerleri (2004) araştırmalarında, ilkokulda okuyan öğrenciler arasında yalnızlık yaşama (herhangi bir yalnızlık) oranının %80 düzeyinde olduğunu saptamışlardır. Bullock (1998) araştırmasında, parçalanmış bir ailede büyüyen, sevdiği bir varlığı kaybeden, yaşadığı çevresi değişen, bulunduğu ortamdaki dışlanan, iletişim kurma gibi sosyal becerileri gelişmemiş olan çocuklarda yalnızlık duygusuna rastlamıştır. Ayrıca kendisini yalnız hisseden çocukların öz benlik saygısı düşük, kendine güvenmeyen, mutsuz, sıkılgan ve keyifsiz çocuklara dönüşebildikleri bulunmuştur.

Qualter ve diğeri (2009) araştırmalarında, çocukluk yıllarında yaşanan yüksek düzeyde yalnızlık duygusunun erişkinlik döneminde depresyona sebebiyet verebileceğini saptamışlardır. Çocukların toplumla uyumlu ve sosyal becerileri gelişmiş olabilmeleri için bir gruba dâhil olmaları çok önemlidir (Parker ve Asher, 1993). Arkadaşlık kurmak ve kurduğu arkadaşlığı devam ettirmek çocukları hem topluma katmakta hem de yalnızlıktan kurtarmaktadır. Buna göre, kabul gören bir gruba dâhil olan, ihmal edilmeyen mutlu çocukların akademik başarıları yüksek, yalnızlık seviyeleri ise düşük bulunmuştur (Körler, 2011).

1.3.2. Yalnızlığın Yaygınlığı ve Boyutları

Yalnızlığın yaygınlığına ilişkin Covid-19 salgın dönemi öncesinde yapılmış bir araştırmada, 24 yıl boyunca 8 yaşındaki çocukların yalnızlık eğilimleri incelenmiş ve çocukların %20'ye varan oranda sürekli olarak kendilerini yalnız hissettikleri bulgusuna

ulaşılmıştır (Lempinen vd., 2017). Salgının başlamasından sonra Farrell ve arkadaşları (2023) tarafından yapılan meta analiz araştırmasında, araştırılan çocuk ve ergenlerin yarısından fazlasının orta derecede yalnızlık yaşadıkları bildirilmiştir. Bu bulgulara göre, çocukların yalnızlık düzeylerinin salgın öncesine göre önemli oranda arttığı görülmektedir. Türkiye’de çoğu salgın öncesi yapılmış araştırmalarda, çocuklardaki yalnızlığın genel olarak düşük düzeyde olduğuna dair bulgulara rastlanmıştır (Akduman, 2010; Aktan, 2022; Duyan vd., 2015; Kaya, 2005; Kök-Eren ve Örsal, 2018; Sevgili-Koçak ve Kan, 2019). Ayrıca araştırmalarda kardeş sayısının fazla olması (Akduman, 2010; Kök-Eren ve Örsal, 2018; Körler, 2011), hane gelirinin düşük olması (Körler, 2011; Köse, 2009) ve parçalanmış aile yapısının olması (Aktan, 2022; Erbaş vd., 2020) durumlarında yalnızlığın arttığı görülmüştür.

Araştırmacılar yalnızlık durumunu farklı boyutlarda ele almışlardır. Özodaşık (2001), yalnızlığın 6 boyutundan bahsetmektedir. Bunlar:

- 1.Fiziksel Yalnızlık: Kişinin tek başına olması.
- 2.Yabancılaşma: Kişinin yaşadığı ortamdan kendini soyutlamasıyla olan yalnızlık durumu.
- 3.Dışlama: Kişinin içinde yaşadığı toplum tarafından istenmemesi, kınanması durumu.
- 4.Asimilasyon: Kişinin kendi kültürü dışında bir kültürü özümsemeye zorlanması durumu.
- 5.Tercihen Yalnızlık: Kişinin bulunduğu sosyal çevreden isteyerek uzak durması.
- 6.Gerçek Yalnızlık: Kişinin ruhsal olarak kendisini kimsesiz, istenmeyen, anlaşılamayan olarak hissetmesi, acı ve üzüntü yaşaması durumudur.

Yalnızlığı durumsal ve zamansal olarak ele alan Young’a (1982) göre yalnızlık üç boyutta ele alınmalıdır:

- 1.Sürekli-Kronik Yalnız Olma: Kişinin doyum sağlamayan sosyal ilişkilerinden dolayı yalnızlığı uzun süre yaşaması durumudur. Kişinin bu boyuttaki yalnızlığı kendisine psikolojik ve bedensel rahatsızlıklar yaşatabilir.
- 2.Geçici Yalnız Olma: Her insanın normal olarak gün içerisinde yalnız olduğu anlardır.

3.Durumsal Yalnız Olma: Kişinin yaşadığı üzüntü verici olaylardan dolayı, endişe ve stresin eşlik ettiği yalnızlık durumlarıdır.

1.3.3. Yalnızlığın Nedenleri

Yalnızlığın nedenlerinin bilinmesi, problemlerin önlenmesi, durumun iyileştirilmesi ve gerekli müdahalelerde bulunulabilmesi bakımından önemlidir. Araştırmacılar yalnızlığın kişisel ve çevresel faktörlerden kaynaklanabileceğinden bahsetmektedirler. Buna göre yalnızlığın nedenlerini açıklayan Peplau ve Perlman’a (1982) göre:

- Kişinin akran grubu veya yaşadığı toplum tarafından engellenmesi, istenmemesi durumudur. Kişi yaşadıklarından çok etkilenir, aldığı ruhsal yaralar sonucu yalnızlık yaşamaya başlar.

- Kişinin sosyal beceri eksikliklerinden ötürü oluşan çatışmalar ve yalnızlıkla sonuçlanan durumlardır.

- Düşük öz saygı, kişinin kendisini beğenilmeye ve sevmeye layık görmemesi gibi kişilerin kendilerinden kaynaklanan olumsuz düşünceleri sonucu yalnızlığın oluşması durumudur.

Weiss (1973), çocukluk döneminde ebeveynleriyle güvensiz bağlanmalar yaşayan kişilerin bağlandıkları ve sevdikleri her şeyden ayrıldıklarında endişe duyacak ve yalnızlık çekeceklerini söylemiştir. Rokach (1989); kişisel, sosyal, yapısal ve gelişimsel sorunlar ile durumsal olayların yalnızlığa sebebiyet verebileceğinden bahsetmektedir.

Erözkan’a (2009) göre yalnızlık olgusunun oluşmasında hem kişisel hem de çevresel faktörler etkili olmaktadır. Ebeveynin yetiştirme tarzı, evi taşıma, yakın çevreden uzaklaşma, kendi eşyasının kaybolması, ebeveynin ayrılması, sevilen bir yakının veya hayvanın ölmesi gibi durumlar kişilerin yalnızlığına sebep olan faktörlerdendir. Ayrıca yakın arkadaşlar tarafından istenmeme, okul değişimi, sosyal beceri eksikliği, utangaçlık, çekingenlik, korku, endişe, benlik saygısının düşük olması gibi durumlar yalnızlık duygusunu tetikleyen faktörlerden sayılmıştır. Coplan ve Weeks (2010), sosyal ilgisiz karakterli, yalnızlığı tercih ettiğinden yalnız olan kişilerin varlığından bahsetmiştir. Baltacı ve diğerleri (2020) araştırmalarında, uzun süre ekran kullanmanın diğer insanlarla olan etkileşimi azalttığını, sosyal ilişkilere zarar verdiğini ve yalnızlığa neden olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca akran zorbalığı gibi çocukların

yaşıtları tarafından kasıtlı bir şekilde kötü muameleye maruz kalmaları da yalnızlığa sebep olmaktadır (Dupper, 2002).

1.3.4.Türkiye’de Yalnızlık Üzerine Yapılmış Bazı Araştırmalar

Yalnızlığa ilişkin yapılmış araştırmalar incelendiğinde, lise ve üniversite öğrencilerine yönelik daha fazla araştırmaların yapıldığı; ortaokul ve ilkokul düzeyinde ise daha az araştırmalar yapıldığı görülmüştür. Araştırmalarda genel olarak öğrencilerin bazı sosyo-demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, aile-ebeveyn durumu, hane gelir düzeyi) göre yalnızlık durumları incelenmiştir. Bergune ve diğerleri (2004) araştırmalarında, öğrencilerden (8-10 yaş) %80’inin okulda yalnızlık yaşadıkları zamanların olduğunu, akran zorbalığının daha çok yalnızlık yaşayan çocuklara uygulandığını bulmuşlardır. Ayrıca sosyal etkinliklere isteksizliğin, hareketsizliğin, sıkılmanın, fazla hayal kurma durumunun ve içe kapanıklığın yalnızlıkla ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Aral ve diğerleri (2006) araştırmalarında, yurtda kalan kız çocuklarının yalnızlık düzeylerinin, yurtda kalmayan kız çocuklarının yalnızlık düzeylerinden manidar şekilde yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca yurtda kalma, yurda giriş yaşı ve yurda gelme nedenleri değişkenlerine göre yalnızlık düzeylerinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Haliloğlu (2008) araştırmasında, liselerde (9.sınıf) erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla yalnızlık duygusuna kapıldıklarını saptamıştır. Ayrıca yalnızlığın işlevsiz tutum ve bağlanma biçimi değişkenleriyle anlamlı ilişkileri olduğunu saptamıştır. Körler (2011) araştırmasında, ortaokulda okuyan kızların erkeklerden daha az yalnızlık durumu yaşadıklarını bulmuştur. Ayrıca ebeveyn eğitim düzeyi, ders başarısı veya hane geliri yüksek öğrencilerin daha az yalnızlık yaşadıklarını; kardeş sayısı arttıkça öğrencilerin yalnızlıklarının arttığını da bulmuştur.

Çetinkaya (2013), ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin cinsiyet, yalnızlık, öz-yeterlilik, depresyon, akademik başarı ve aylık gelir değişkenlerinin öğrencilerin internet bağımlılığını anlamlı bir şekilde yordadığını tespit etmiştir. Çorak (2019) ortaokul öğrencilerine yönelik yapmış olduğu araştırmada, erkeklerin yalnızlık ortalamalarının kız öğrencilerin ortalamalarından anlamlı şekilde daha düşük olduğunu bulmuştur. Ayrıca bu araştırmada internet bağımlılığı ile yalnızlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ergün ve diğerleri (2020) araştırmalarında, phubbing (sosyotelizm) ile yalnızlık, depresyon, anksiyete, somatizasyon, olumsuz benlik, düşmanlık, telefon kullanım süresi ve yaşam doyumu gibi çeşitli psikodemografik değişkenler arasındaki

ilişkileri incelemişlerdir. Bulgulara göre, yalnızlık ile phubbing arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Kısa (2018) ortaokul öğrencilerine yönelik yapmış olduğu araştırmasında, öğrencilerin yalnızlık ve sosyal beceri düzeyleri ile internet bağımlılık düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı ilişki belirlemiştir. Körler (2011) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerine yönelik araştırmasında, kız öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin erkek öğrencilerden anlamlı şekilde daha düşük olduğunu bulmuştur. Ayrıca hane geliri, ebeveyn eğitim düzeyi ve akademik başarısı orta ve yüksek düzeyde olan öğrencilerin yalnızlıklarının anlamlı şekilde daha düşük olduğunu belirlemiştir. Yalnızlık puanlarının kardeş sayısı arttıkça arttığı tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin yalnızlığını akademik başarı ve annenin eğitim düzeyinin de yordadığı saptanmıştır. Solak (2012) ise lise öğrencilerine yönelik araştırmasında, öğrencilerin yalnızlık eğilimleri ile bilgisayar oyunu tutumları arasında anlamlı bir ilişki saptamamıştır. Buna karşın öğrencilerin saldırganlık eğilimleri ile bilgisayar oyunu tutumları arasında pozitif yönde ilişki tespit etmiştir.

1.4. Zorbalık, Ekran Bağımlılığı ve Yalnızlık İlişkisi

Bu konu başlığı altında zorbalık, ekran bağımlılığı ve yalnızlık olgularının ilişkisi ele alınmış, bu olgular arasındaki ilişkileri konu alan veya bunlara yakın konuları inceleyen araştırmalara yer verilmiştir.

1.4.1. Zorbalık- Ekran Bağımlılığı İlişkisi ve İlgili Araştırmalar

Araştırmalar, zorba davranışların yaşamın daha ilk yıllarında aileden ya da diğer çevrelerden bir şekilde öğrenildiğini göstermektedir (Demaray ve Malecki, 2003). Bandura (1973, 1986), okul gibi kalabalık ortamlarda etkileşimin fazla olmasından ötürü, öğrenciler arasında çatışmalar yaşanmasının çok muhtemel olduğunu söylemiştir. Öğrenciler, amaçlarına ulaşmak için saldırganca davranabilmektedirler. Bu saldırganca yöntemi bazen aileyi, bazen akranlarını, bazen de diğer çevresel faktörleri model alarak öğrenebilmektedirler (aktaran, Demaray ve Malecki, 2003). Sosyal öğrenme veya model alma durumu, günümüzde zamanının çoğunu teknolojik ekranlar karşısında geçiren ve buralardaki içeriklerden etkilenen çocuk ve gençler için de geçerli olmaktadır. Sosyal öğrenmenin bilişim teknolojilerindeki ayağının sanal öğrenmeler olduğundan bahsedilmektedir (Garrison, 2011). Birey bağımlısı olduğu bu bilişim ekranlarından doğası gereği birçok şeyi model almaktadır.

Uzun süre ekran kullanımına ilişkin yapılan araştırmaların sayıları her geçen gün artmaktadır. Bu ekran araçlarının bağımlılığa sürükleyen yoğun kullanımları, kişilerde ruhsal, fiziksel, nörolojik ve sosyal sıkıntılara sebebiyet verebilmektedir (Kostyrka-Allchorne vd., 2017). Han ve diğerkleri (2017) araştırmalarında, dijital oyun bağımlısı gençlerin (10-19 yaş) beyinlerindeki duyma ve görme işlevlerindeki ağı koordinasyonlarının, aynı beyin bölgesindeki oyun bağımlısı olmayan gençlere göre daha fazla geliştiğini bulmuşlardır. Ancak beyindeki bu durumun dürtüsel ve dikkat bozukluklarıyla da ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu beyin yapısının down sendromlu, şizofren ve otizimli bireylerdeki beyin yapısıyla benzer olduğu bildirilmiştir.

Ekranlar karşısında uzun süre şiddet içeren dijital oyun oynamanın, sosyal davranışları azalttığı, dürtüsel davranışları arttırdığı ve saldırganca hislere sebebiyet verdiği bulunmuştur (Gentile ve Anderson, 2006; Kıldıran, 2019). Kardaras (2016) araştırmasında, dijital oyun oynaması bir şekilde engellenen ocuk ve gençlerin çevrelerine saldırganca davranabileceklerine dair kanıtlar bulunduğunu bildirmiştir. Kutner ve Olson (2008) araştırmalarında, gerçek yaşamdaki şiddetle dijital oyunlarındaki şiddet davranışı arasında kuvvetli bir bağ olduğunu ve bu oyunları oynayan çocuklarda saldırganlık, sosyal sorunlar ve çatışma durumlarının görülebileceğini bulmuşlardır.

Literatürde ekran bağımlılığı ve zorbalıkla ilişkili olarak “Siber Zorbalık” konusuna da rastlanmaktadır. Siber zorbalık, geleneksel zorbalıktan nispeten farklı olarak yeni bir fenomeni temsil etmektedir. Zorbalık artık dijital modaliteler aracılığıyla da gerçekleşmektedir (Armitage, 2021). Siber zorbalık, bir kişi veya grup tarafından bilişim teknolojileri vasıtasıyla başka kişilere zarar vermek amacıyla bilerek, tekrarlayıcı bir şekilde ve kötü niyetle davranmak şeklinde tanımlanmaktadır (Patchin ve Hinduja, 2006). Denetimin düşük, sahteciliğin yüksek olduğu sanal ortamlarda kişiler özgürlüklerini abartabilmekte; mesajlar, gizli çağrılar, dolandırıcılık ve sahtekrlık gibi faaliyetlere yönelebilmektedirler (Arıcak, 2009).

Siber zorbalık ve ekran bağımlılığıyla ilişkili olarak Turhal (2023), ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığını sergileme şekli ve çocuklardaki siber zorbalığı ve ekran bağımlılığını yordamada dijital ebeveynlik farkındalığının rolünü incelemiştir. Bu araştırma sonuçlarına göre ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığı sergileme şekilleri sırasıyla; dijital ihmal, olumsuz model olma, verimli kullanım ve risklerden koruma olarak bulunmuştur. Dijital ebeveynlik farkındalığındaki dijital ihmal, verimli kullanım

ve risklerden koruma alt boyutlarının ekran bağımlılığını anlamlı şekilde yordadıkları bulunmuştur.

Son yıllarda ilkokul seviyesinde ekran bağımlılığı ve zorbalıkla ilişkili bazı araştırmalara da rastlanmaktadır. Demirel (2022) araştırmasında, çocuklarda (9-10 yaş) zorbalıkla teknoloji bağımlılığı arasında orta güçlükte olumlu ilişki saptamıştır. Elmacıgil (2021) ise araştırmasında, zorbalık ile dijital oyun bağımlılığı arasında pozitif ilişki bulmuştur. Buna göre, dijital oyun bağımlılığı artan öğrencilerin zorbalığa karışma durumları da artmaktadır.

1.4.2. Ekran Bağımlılığı - Yalnızlık İlişkisi ve İlgili Araştırmalar

Çocukluk yılları kişiler arası ilişkilerin geliştiği altın evrelerdendir. Bu yıllarda çocuğun ailesiyle, akranlarıyla ve çevresiyle etkileşime çok fazla ihtiyacı vardır. Çocukların onlarla oyun oynaması, birlikte ağlayıp birlikte gülmesi, yüz yüze iletişim kurması, zorluklarla mücadele edip sorumluluklar alması, sorunları birlikte çözmeyi öğrenmesi ve derin dostluklar kurması çocukların önemli ihtiyaçlarındandır. Ancak teknolojinin hızla gelişmesiyle insanlar ve özellikle de çocukların yaşam alanları giderek daralmakta ve deforme olmaktadır. Çoğu çocuk boş zamanlarında dışarı çıkıp oyun oynamak yerine eline bir dokunmatik ekranı almayı ve kendini sanal dünyaya kaptırmayı tercih etmektedir. Böyle giderse, çoğu çocuk dışarı çıkmaya daha fazla isteksiz hale gelecek, insanlarla teması, ilişkileri, iletişim yeteneği azalacak ve böylece yüz yüze etkileşimdeki ihtiyaçlarına ait çok şey kaybedecektir. Bu durum, zamanla çocukların içsel boşluklarını ve yalnızlıklarını arttıracak; bu da toplumla bütünleşmelerini olumsuz yönde etkileyecektir (Huijuan, 2017).

Kişi temel ihtiyaçlarından biri olan sosyalliği yeterli düzeyde sağlayamadığında bu ihtiyacını değişik ve sağlıksız davranışlar sergileyerek giderme yoluna girebilmektedir. Bu durum kendisinde sağlıksız alışkanlıklar ve rahatsızlıklar oluşturabilmektedir (Satılmış vd., 2023). Yalnızlıktan ve yalnızlığın verdiği rahatsızlıktan kurtulmak isteyen kişi, dijital oyunlara yönelebilmektedir. Bu yönelim aşırı ve uzun süre olduğunda, kişinin dijital oyun bağımlılığı tetiklenebilmektedir (Bhagat vd., 2020).

Satılmış ve diğerlerinin (2023) araştırmasında, asosyal kişilerin oyun bağımlılık düzeyleri, sosyal olanların bağımlılık düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur. Twenge ve Campell (2018), 2-17 yaşları arasındaki katılımcılarla ekran süresi ve psikolojik iyi oluş değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre, ekranı 1

saatin üstünde (günlük) kullananlarda düşük öz kontrol, dikkatini toplayamama, sosyal sorunlar, düşük merak, değişen duygu durumları, verilen görevi tamamlayamama ve bakımı zor olma gibi durumların olduğu tespit edilmiştir.

Yen ve diğerleri (2009) araştırmalarında, uzun süre akıllı telefon kullanan çocukların, anne-baba ve akranlarıyla hem psikolojik hem de sosyal problemler yaşadıkları, düşük akademik başarı ve sosyal beceriye sahip oldukları tespit edilmiştir. Aynı şekilde Sevi ve diğerleri (2014) yaptıkları araştırmada, çocukların kullandıkları sırada bu cihazların kapatılması veya kendilerinden alınması durumlarında ebeveynleriyle çatıştıkları, ruhsal sorunlar sergiledikleri rapor edilmiştir. Taş ve Güneş (2018), 8-12 yaş arası çocuklar üzerinde yapmış oldukları araştırmada sosyal anksiyetenin, aleksitiminin ve cinsiyetin bilgisayar oyun bağımlılığını yordadığını saptamışlardır.

Özmert ve diğerleri (2002) araştırmalarında, televizyonu 2 saatin üzerinde (günlük) kullanmanın, dikkat sorunlarını ve sosyal beceri düşüklüğünü anlamlı yordadığı saptanmıştır. Benzer şekilde Baltacı ve diğerleri (2020) araştırmalarında, uzun süre ekranla vakit geçirmenin sosyalliği düşürdüğünü, ailesel ilişkileri zedelediğini ve ders performansını azalttığını saptamıştır. Ayrıca 5 saatin üzerinde ekranları izlemenin bağımlılık riskini arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Boyacı (2019), internet bağımlılığı üzerine yapmış olduğu içerik analizi araştırmasında, internet bağımlılığının; intihar düşüncesi, duygu kaybı, yeme problemleri, depresyon ve yalnızlık durumlarıyla ilişkili olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Canoğulları ve Güçray (2017), lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri ile sosyal kaygı düzeylerine ilişkin araştırmalarında, internet bağımlılığı düzeyi fazla olan öğrencilerde sosyal kaygı düzeyinin de fazla olduğunu bulmuşlardır. Ergüt (2020) araştırmasında, çocuklardaki yalnızlığın internet bağımlılığı alt boyutlarından olumsuz sosyal ilişkiler ve olumsuz değerlendirme korkusu tarafından anlamlı şekilde yordandığı bulunmuştur. Buna göre çocukların yalnızlıkları, çevreleri tarafından olumsuz değerlendirildiklerinde ve sosyal ilişkileri bozulduğunda artmaktadır.

Alanyazında ekran bağımlılığı ve yalnızlığa ilişkin ilkökul düzeyinde yapılmış araştırmalara da rastlanmaktadır. Durmaz (2023), ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma sonucuna göre ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin dijital bağımlılığı ile sosyal

becerileri ilişkili (orta düzey- pozitif yönde) bulunmuştur. Benzer şekilde Demirel (2022) araştırmasında, çocukların (9-10 yaş) sosyal kaygı düzeyi ile teknoloji bağımlılığı arasında anlamlı ilişki (orta düzey- pozitif yönde) bulmuştur. Çocukların ekran bağımlılıklarının artması durumunda, gerçek hayattaki etkinlik ve arkadaşlık ilişkilerinden uzaklaşabilecekleri ve bu olumsuz etkilenmeler sonucunda yalnızlık yaşayabilecekleri belirtilmiştir (Huijuan, 2017).

1.4.3. Zorbalık- Yalnızlık İlişkisi ve İlgili Araştırmalar

Çocukların topluma uyum sağlamalarında ve sosyal becerilerini geliştirmelerinde bir gruba dâhil olmaları oldukça önemlidir (Parker ve Asher, 1993). Bu sayede arkadaşlık kurmak, kurduğu arkadaşlığı devam ettirmek çocukları hem topluma kazandırır hem de yalnızlıktan kurtarır (Körler, 2011). Zorbalığın olduğu yerde bireylerin sosyal, duygusal, psikolojik ve eğitsel gelişimleri etkilenebilmekte, olumlu arkadaşlık duyguları ve toplumsal uyumları engellenebilmektedir. Bunlarla birlikte depresyon, stres, çekingenlik, düşük öz güven, kötü arkadaşlıklar, uyumsuzluk, yalnızlık ve kötü akademik performans gibi birçok sorun ortaya çıkabilmektedir (Swearer vd., 2012).

Zorbalıkla gelen yalnızlığın yanı sıra bir de yalnızlığı tercih edip kişilerarası problemler yaşanabilecek olan sosyal ilgisiz kişiler de vardır. Bunlar yalnızlığı seven, sosyal ilgisiz mizaca sahip ve diğerleriyle iletişim kurmayı tercih etmeyen kişilerdir (Coplan ve Weeks, 2010). Sosyal becerileri düşük bu kişilerin diğerleriyle etkileşimleri sırasında sosyal sorunlarla karşılaşmaları oldukça muhtemeldir (Smokowski ve Kopasz, 2005).

Pekel-Uludağlı ve Uçanok (2005) araştırmalarında, öğrencilerden zorbalığa hiç karışmayanların arkadaş sayıları ve ders başarılarının zorbalığa karışanlardan (zorba-kurban) daha yüksek düzeyde olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca zorbalığa karışmayanların daha az yalnızlık duygusu yaşadıklarını tespit etmişlerdir. Gökkaya ve Sütçü (2018) araştırmalarında, zorbalık eğilimi yüksek olan çocukların empati puanlarının daha düşük olduğunu; aleksitimi puanlarının ise daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Çağlar ve diğerleri (2019) araştırmalarında, aile içi şiddete tanık olmanın zorbalığa yönelik düşünceleri tetiklediğini belirlemişlerdir.

Son yıllarda ilköğretim seviyesinde ekran bağımlılığı ve zorbalıkla ilişkili bazı araştırmalara da rastlanmaktadır. Demirel (2022) araştırmasında, çocukların (9-10 yaş) sosyal kaygı düzeyleriyle zorbalık düzeylerini ilişkili (zayıf düzeyde- pozitif yönde)

bulmuştur. Tekce (2019) araştırmasında, çocukların (8-10 yaş) zorbalık (zorba-mağdur) düzeyleriyle arkadaşlık niteliği değişkenleri arasında anlamlı ilişki (negatif) bulmuş; ayrıca zorbalığın arkadaşlık niteliğini anlamlı yordadığını (negatif) tespit etmiştir. Yani zorbalığa karışanlarla (hem zorba ve hem de mağdur) pek arkadaşlık kurulmak istenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Kurt (2019) araştırmasında, zorbalıkta mağdur durumundaki öğrencilerin sosyal becerilerinin de düşük olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca bu öğrencilerin arkadaşlık kurma, devam ettirme, planlama yapma, dürtüsel davranışlarıyla başa çıkma gibi sosyal yeterliliklerinin az olduğunu saptamıştır. Bulgular, yalnızlık ile zorbalık arasında önemli ilişkilerin olabileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak zorbalık, ekran bağımlılığı ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin inceleneceği bu çalışmada ilgili literatür, bu olgular arasında önemli ilişkilerin olabileceğini göstermektedir. Aynı zamanda bu olguların kendi demografik değişkenleriyle arasında anlamlı farklılıklar olabileceğine de işaret etmektedir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, uygulama süreci ve verilerin analizi bölümlerine yer verilerek araştırmanın yöntemi detaylıca ortaya konmuştur.

2.1. Araştırma Modeli

İlkokul öğrencilerinin zorbalık, ekran bağımlılığı ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırma betimsel bir çalışmadır. Buna göre çalışmada, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarından biri olan betimsel modellerden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha çok sayıda değişkenin aralarındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla kullanılmaktadır (Karasar, 2011).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışmada örneklem seçkisiz olmayan örnekleme tekniklerinden biri olan uygun örnekleme tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Uygun örnekleme tekniği, zaman, para ve işgücü açısından var olan sınırlılıklar nedeniyle örneklemin kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesidir (Büyüköztürk vd., 2016). Buna göre çalışma evrenini Mardin Artuklu ilçesinden belirlenen üç ilkokulda eğitim gören 2, 3 ve 4. sınıf öğrencileri, çalışmanın örneklemi ise belirlenen bu üç ilkokuldaki 13 şubedir. Belirlenen okullar farklı sosyo-ekonomik ve kültürel düzeye sahip mahallelerden, şubeler ise farklı sosyo-ekonomik ve akademik başarıya sahip sınıflardan seçilmeye çalışılmıştır.

Aşağıda sunulan Tablo 2.1.'de görüldüğü gibi, çalışmanın katılımcıları ilkokul 2, 3 ve 4'üncü sınıf öğrencileridir. Yaşları ortalaması 8,87'dir. Erkek ve kız öğrenci sayıları birbirine yakındır. Üç farklı okuldan veriler toplanmıştır. 4. sınıf öğrencilerinin sayısı daha fazladır. Öğrencilerin ebeveynlerinin (anne ve babalarının) %99'u birlikte yaşamakta ve hayattadır. Öğrencilerin babaları daha çok lisans mezunu, anneleri ise daha çok lise mezunu eğitim düzeyine sahiptir.

Tablo 2.1. Demografik Bilgiler Tablosu

Demografik özellikler	Gruplar	Frekans	(%)
Öğrencilerin Cinsiyeti	Kız	222	49.6
	Erkek	226	50.4
	Toplam	448	100.0
Öğrencilerin Sınıf Düzeyi	2. Sınıf	108	24.1
	3. Sınıf	151	33.7
	4. Sınıf	189	42.2
	Toplam	448	100.0
Kardeş Sayısı	Tek Çocuk	34	7.6
	2 Çocuk	162	36.2
	3 Çocuk	133	29.7
	4 Çocuk	79	17.6
	5 Çocuk veya Üstü	40	8.9
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul Mezunu veya Altı	34	7.6
	Ortaokul Mezunu	38	8.5
	Lise Mezunu	137	30.6
	Ön Lisans Mezunu	52	11.6
	Lisans Mezunu	146	32.6
	Yüksek Lisans veya Üstü Mezun	41	9.2
	Toplam	448	100.0
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul Mezunu veya Altı	96	21.4
	Ortaokul Mezunu	52	11.6
	Lise Mezunu	155	34.6
	Ön Lisans Mezunu	45	10.0
	Lisans Mezunu	81	18.1
	Yüksek Lisans veya Üstü Mezun	19	4.2
	Toplam	448	100.0
Babanın Mesleği	Çalışmıyor	15	3.3
	Kamu Sektöründe Çalışan	173	38.6
	Özel Sektörde Çalışan	210	46.9
	Kendi İşinde Çalışan	34	7.6
	Emekli	16	3.6
	Toplam	448	100.0
Annenin Mesleği	Çalışmıyor	322	71.9
	Kamu Sektöründe Çalışan	78	17.4
	Özel Sektörde Çalışan	44	9.8
	Kendi İşinde Çalışan	2	0.4
	Emekli	2	0.4
	Toplam	448	100.0
Hane Geliri	Çok Düşük Gelirli	131	29.2
	Düşük Gelirli	134	29.9
	Orta Gelirli	107	23.9
	Yüksek Gelirli	76	17.0
Öğrencinin Ekran Kullanım Sıklığı	0-1 Saat Arası	154	34.4
	1-3 Saat Arası	192	42.9
	3-5 Saat Arası	74	16.5
	5-7 Saat Arası	21	4.7
	7 Saat ve Üzeri	7	1.6
Babanın Ekran Kullanım Sıklığı	0-1 Saat Arası	110	24.6
	1-3 Saat Arası	169	37.7
	3-5 Saat Arası	88	19.6
	5-7 Saat Arası	52	11.6
	7 Saat ve Üzeri	29	6.5
Annenin Ekran Kullanım Sıklığı	0-1 Saat Arası	167	37.3
	1-3 Saat Arası	183	40.8
	3-5 Saat Arası	72	16.1
	5-7 Saat Arası	19	4.2
	7 Saat ve Üzeri	7	1.6

Ailelerin çoğunluğunun iki ve üç çocuklu aileler oldukları görülmektedir. Öğrencilerin babaları ağırlıklı olarak özel sektörde çalışmaktadır. Öğrencilerin çoğunun annesi çalışmamakta, çalışan annelerin çoğu kamu sektöründe çalışmaktadır. Öğrencilerinin çoğunun hane gelirleri düşük düzeydedir. Öğrencilerin %77.3'ü ekranı 3 saatin altında, %21.2'si ekranı 3-7 saat arasında ve %1.6'sı ise 7 saatin üstünde ekranı kullandıkları görülmektedir. Babaların %62.3'ü ekranı 3 saatin altında, %31.2'si ekranı 3-7 saat arasında ve %6.5'i ise 7 saatin üstünde ekranı kullandıkları görülmektedir. Annelerin %78.1'i ekranı 3 saatin altında, %20.3'ü ekranı 3-7 saat arasında ve %1.6'sı ise 7 saatin üstünde ekranı kullandıkları görülmektedir. Buna göre ekranları en fazla babaların kullandığı görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak katılımcılara dair bilgi toplamak amacıyla Demografik Bilgi Formu, öğrencilerin genel zorbalık eğilimlerini belirlemek amacıyla Zorbalık Eğilimi Ölçeği, öğrencilerin ekran bağımlılık düzeylerini belirlemek için Problemlili Medya Kullanım Ölçeği (Ebeveyn Kısa Formu) ve son olarak öğrencilerin yalnızlık düzeylerini belirlemek amacıyla Öğrenciler İçin Yalnızlık Ölçeği kullanılmıştır.

2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen “Demografik Bilgi Formu” öğrencilere ve velilerine yönelik hazırlanmıştır. Bu formda katılımcıların çocuğa yakınlık derecesi, ebeveynlerin medeni durumları, kendisinin ve eşinin eğitim düzeyleri, yaşları, meslekleri, aile tipi, ailenin hane gelir düzeyi, öğrencinin yaşı, cinsiyeti, doğum sırası, kardeş sayısı, sınıf düzeyi ve katılımcıların teknoloji kullanma sıklıklarına yönelik sorular bulunmaktadır (EK 2).

2.3.2. Zorbalık Eğilimi Ölçeği

Dölek (2002) tarafından geliştirilen Zorbalık Eğilimi Ölçeği, toplam 26 maddeden oluşan ve her bir maddesi 1 (hiç katılmıyorum) ile 4 (kesinlikle katılıyorum) arasında değerlendirilen 4'lü likert tipi bir ölçektir (EK 3). Ölçeğin dokuz maddesi olumsuz (ters), diğer 17 maddesi ise olumlu yüklemli olarak yazılmıştır (Dölek, 2002). Balak (2017) tarafından, ölçeğin ilkökul öğrencileri için uygun olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla yapılan pilot uygulamada, ilkökul üçüncü ve dördüncü sınıflardan toplam 147 öğrencinin katıldığı, Zorbalık Eğilimi Ölçeği'nin (26 madde birlikte) geneli için yapılan madde

analizinde güvenilirlik katsayısı $\alpha = .87$ olarak hesaplanmıştır. Bu değer, ölçeğin ilkökul öğrencileri için de güvenilirliğinin yeterli ve yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca ölçeğin yine ilkökula uygunluğu açısından madde analizi ile tekrar güvenilirlik katsayılarına bakılarak incelenmiştir. Yapılan madde analizinde güvenilirlik katsayısı $\alpha = .84$ olarak hesaplanmıştır. Buna göre, maddeler arasında güvenilirliğin yeterli ve yüksek olduğu görülmüştür.

Bu çalışma kapsamında uygulanan Zorbalık Eğilimi Ölçeği'nin geneli için Cronbach's Alpha değeri .79 bulunmuştur. Cronbach Alfa (α) katsayısı $0.60 \leq \alpha < 0.80$ değerleri arasında olduğunda ölçek oldukça güvenilirdir (Kalaycı, 2010). Çalışma bulgusunun da bu aralıkta ve oldukça güvenilir olduğu belirlenmiştir.

2.3.3. Problemli Medya Kullanım Ölçeği

Domoff ve diğerleri (2017) tarafından 4-11 yaş grubundaki çocuklarda problemli medya kullanımını saptamak üzere geliştirilmiştir ve bu haliyle alanda bir ilk olma özelliği taşır. Ölçeğin maddeleri DSM 5'te sözü edilen İnternet Oyun Oynama Bozukluğu kriterleri göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Ölçeğin hem 27 maddelik formu, hem de 9 maddelik kısa formu tek faktörlü bir yapıya sahiptir (EK 3). Çalışmada Kısa Maddeler 1'den (asla) 5'e (her zaman) giden likert tarzı ölçeği üzerinden puanlanmaktadır. PMKÖ toplam puanı bütün maddelerden alınan puanların ortalamasının alınmasıyla elde edilir. Ölçekten alınan yüksek puanlar problemli kullanımı ifade eder. Anne-baba tarafından çocuğun davranışları göz önüne alınarak doldurulan ölçek spesifik bir medya aracının problemli kullanımını değil, genel olarak görsel medya araçlarının (televizyon, bilgisayar, tablet, akıllı telefon gibi) problemli kullanımını diğer bir deyişle ekran bağımlılığını saptamaya çalışır. Ölçeğin uzun ve kısa formu için Cronbach's alfa değerleri sırasıyla .97 ve .93 olarak bulunmuştur (Domoff vd., 2017).

Problemli Medya Kullanım Ölçeği, Furuncu (2019) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda PMKÖ'deki maddelerin faktör yüklerinin .50 ile .87 arasında değiştiği, kısa formunda bu değerlerin .53 ile .84 arasında olduğu tespit edilmiştir. Çokluk ve diğerleri (2010, s.124) faktör yükü .45 ve üzerindeki değerlerin iyi olduğunu belirtmiştir. Bu bilgiler ışığında elde edilen varyans yüzdelere ve faktör yüklerinin ölçeğin yapı geçerliğini sağladığı, her iki formda da ortaya çıkan tek faktörlü yapının orijinal çalışmayla paralel olduğu söylenebilir. PMKÖ'nün güvenilirlik çalışması kapsamında Cronbach's alfa güvenilirlik katsayısı .97, kısa formunda ise güvenilirlik katsayısı .92 olduğu ve yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür.

Alt-üst %27'lik grupların PMKÖ ve PMKÖ-KF maddelerinin ortalamaları karşılaştırılmış, sonuç bütün maddeler için anlamlı ($p < .01$) bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analiz sonucunda faktör yüklerinin .48 ile .86 arasında; hata varyanslarının da .26 ile .77 arasında değer aldığı görülmüştür. Çalışmanın ikinci aşamasından elde edilen veriler üzerinde de Cronbach's alfa güvenirlik katsayısı hesaplanmış, analiz sonucunda PMKÖ-KF iç tutarlılık katsayısı .90 olarak bulunmuş; madde toplam madde korelasyon değerleri .41 ile .75 arasında değer almıştır. Alt-üst %27'lik grupların PMKÖ ve PMKÖ-KF maddelerinin ortalamaları karşılaştırılmış, sonuç bütün maddeler için anlamlı ($p < .01$) bulunmuştur. Buna göre çalışmanın her iki aşamasındaki verilerden elde edilen değerlerin kabul edilebilir düzeyin üzerinde olduğu görülmüştür (Furuncu, 2019).

Bu çalışma kapsamında uygulanan Problemlili Medya Kullanım Ölçeği- Kısa formunun (EK 4) ölçek maddeleri iç tutarlılığı, Cronbach's Alpha değeri .91 bulunmuştur. Cronbach's Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenirliği; $.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir gibi yorumlanabilir (Kalaycı, 2010). Buna göre, çalışmada uygulanan ölçek maddeleri iç tutarlılığının yüksek düzeyde güvenirliğe sahip olduğu görülmüştür.

2.3.4. Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeği

Asher ve diğerleri (1984) tarafından çocukların algıladıkları yalnızlığı ölçmek amacıyla geliştirilmiş, 24 maddeden oluşan, 1 (Benim için her zaman doğru)'den 5 (Benim için hiçbir zaman doğru değil)'e giden 5'li likert tipi bir değerlendirme aracıdır. İlkokul ve ortaokul seviyesindeki 3, 4, 5 ve 6. sınıf öğrencilerine yönelik geliştirilmiştir. Ölçekte, çocukların yalnızlıklarını ölçen 16 madde, hobilerini soran 8 dolgu maddesi bulunmaktadır (EK 5). Ölçekten alınan puanların artması, yalnızlığın da attığını göstermektedir. Ölçek ilk olarak Kaya (2005) tarafından Türkçeye uyarlanmış, daha sonra revize amacıyla Duyan ve diğerleri (2015) tarafından uyarlama çalışması tekrar yapılmıştır.

Ölçeğin 16 maddesi ile yapılan güvenirlik çalışması sonucunda Cronbach Alfa değeri .90 olarak bulunmuştur. İç tutarlılığı belirlemek amacıyla uygulanan test- tekrar test korelasyonu .83'tür. LISREL programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Buna göre hesaplanan χ^2/sd oranı 3.07 bulunmuş ve bu değer, önerilen faktör modelinin verilerle uyumlu olduğunu göstermektedir. GFI değerinin .90, AGFI değerinin .90 ve CFI değerinin .90, NFI değerinin .90, NNFI değerinin .91; RMR değerinin .046 ve RMSEA değerinin de .049 bulunmuş olması, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin tek

faktörlü yapısının geçerli sonuçlar verdiğini göstermektedir. Path katsayıları ise .14 ile .99 arasında değişmektedir. Bu değerlerin tamamı kabul edilebilir değerlerdir (Sümer, 2000).

Bu çalışma kapsamında uygulanan Yalnızlık Ölçeğinin Cronbach's Alpha değeri .85 bulunmuştur. Bu değer, $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir gibi yorumlanabilir (Kalaycı, 2010). Bu teste göre yalnızlık verileri yüksek düzeyde güvenilirliğe sahiptir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Çalışmaya ait verileri toplamak amacıyla, ilk olarak ilgili araştırmacılardan ölçek izinleri alınmıştır (Ek 6). Sonrasında Mardin Artuklu Üniversitesi Etik Kurulu (12.01.2023 tarih ve 2023/14-1 numaralı kararı, EK 7) ve Mardin İl Milli Eğitim Müdürlüğü (02.02.2023 tarih ve E-63050228-605.99-69801832 sayılı kararı, EK 8) izinleri doğrultusunda 2022-2023 eğitim öğretim yılı bahar dönemi Mart ve Nisan 2023 tarihlerinde, velilerinden onay alınan öğrencilerden veriler toplanmıştır. Veli Onam Formu, Demografik Bilgiler Formu ve Problemlili Medya Kullanım Ölçeği verileri, öğrenciler vasıtası ile (formlar öğrencilere dağıtıldı, belirtilen üç formu velilerin doldurması ve sonra tekrar öğrenciler tarafından formların okula getirilmesi istendi) velilerden toplanmıştır. Ayrıca öğretmenlerin velilere uygulama sürecine ilişkin olarak, araştırmacı tarafından hazırlanmış, bilgilendirici mesaj göndermeleri sağlanmıştır. Diğer zorbalık ve yalnızlık ölçekleriyle ilgili veriler ise velisi tarafından onay verilen, formlardaki kod numarası kendilerine denk gelecek şekilde belirlenen öğrencilere uygulanmış ve veriler toplanmıştır. Şube bazında ölçek uygulama onayı verilmeyen öğrenci sayısının çok az olduğu, uygulama dışına çıkarılmaları durumunda kötü hissetme ihtimalleri dikkate alınarak, ölçekler onlara da uygulanmış; ancak bu formlar hesaba katılmamıştır. Tüm şubelerde toplam hesaba katılmayan veya geçersiz sayılan 49 öğrenci formu bulunmaktadır. Ölçek verileri geçerli sayılan öğrenci sayısı 448'dir.

Öğrenciye uygulama sürecinde, sınıf öğretmenin yardımıyla eşliğinde, çalışmanın tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak yapılacağı, verilerin bilimsel bir çalışmada kullanılacağı, başkalarıyla paylaşılmayacağı açıklanmıştır. Ayrıca öğrencilere formlara isim-soyadı-sınıfı gibi kişisel herhangi bir bilgi yazmamaları gerektiği, bu sürecin bir sınav olmadığı; doğru-yanlış, iyi-kötü gibi cevapların bulunmadığı, ölçekleri tamamen kendi düşüncelerine göre, kendilerine en uygun gelen şıkkı, boş bırakmadan,

aynı satırda birden fazla işaretleme yapmadan doldurmaları gerektiği bilgilendirmesi yapılmıştır. Öğrencilerin yanlış anlamalarına neden olabilecek diğer tüm durumlar önceden açıklanmıştır. Ayrıca ölçeklerin nasıl doldurulacağına dair örnekler tahtada gösterilmiştir. Uygulama sırasında maddelerin her biri tek tek araştırmacı tarafında dikkatle okunmuş, formların doldurulması sırasında öğrencilerin takipleri yapılmış ve kodlamaların doğru şekilde yapılması sağlanmıştır. Öğrencilerin ölçekleri doldururken zorlanmadıkları görülmüştür.

2.5. Verilerin Analizi

Demografik Bilgiler Formu, Problemlili Medya Kullanım Ölçeği-Kısa Formu, Zorbalık Eğilimi Ölçeği ve Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeği araçları ile toplanan veriler IBM SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) programının 25. sürümü ile analiz edilmiştir. Öğrencilerin kişisel özelliklerini özetlemek amacıyla değişkenlerin frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Öğrencilerin genel zorbalık, ekran bağımlılığı ve yalnızlık düzeylerini ölçmek için ilgili ölçeklerin toplam, ortalama ($\bar{x}$) ve standart sapma (ss) değerleri analiz edilmiştir.

Aşağıdaki Tablo 2.2.'de, 5'li likert tipi olan Problemlili Medya Kullanım Ölçeği-Ebeveyn Kısa Formu (PMKO-KF) ve Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeği'nin hesaplanması ve değerlendirmesinde dikkat edilecek değerlere yer verilmiştir.

Tablo 2.2. Beşli Likert Tipi Olan PMKO-KF ve Yalnızlık Ölçeklerinin Hesaplanması ve Değerlendirmesinde Dikkate Alınacak Seçenek ve Puan Aralıkları

PMKO Ölçek Seçenekleri	PMKO Puan Aralık Sınırı	Yalnızlık Ölçek Seçenekleri	Yalnızlık Puan Aralık Sınırı	Düzye
Asla	1.00-1.80	Benim için hiç doğru değil	24.00-43.20	Çok Düşük
Nadiren	1.81-2.60	Benim için doğru değil	43.21-62.40	Düşük
Bazen	2.61-3.40	Benim için bazen doğru	62.41-81.60	Orta
Sıklıkla	3.41-4.20	Benim için çoğunlukla doğru	81.61-100.80	Yüksek
Her Zaman	4.21-5.00	Benim için her zaman doğru	100.81-120.00	Çok Yüksek

Tablo 2.3. Dörtlü Likert tipi olan Zorbalık Eğilimi Ölçeğinin Hesaplanması ve Değerlendirmesinde Dikkate Alınacak Seçenek ve Puan Aralıkları

Puan Aralık Sınırı	Zorbalık Eğilimi Ölçek Seçenekleri	Düzye
1.00-1.75	Hiç Katılmıyorum	Çok Düşük
1.76-2.50	Katılmıyorum	Düşük
2.51-3.25	Katılıyorum	Yüksek
3.26-4.00	Kesinlikle Katılıyorum	Çok Yüksek

Tablo 2.3.'te, 4'lü likert tipi olan Zorbalık Eğilimi Ölçeği'nin hesaplanması ve değerlendirmesinde dikkat edilecek değerlere yer verilmiştir.

Araştırma sorularına yönelik olarak yapılacak olan analizlerin ilk aşamasında normal dağılımlarına bakılmıştır. Normal dağılım değerleri için Kolmogorov-Smirnov test değerleri ve Basıklık- Çarpıklık (Kurtosis and Skewness) değerleri esas alınmıştır. Yapılan analizlerde, PMKO'nun anne eğitim düzeyine göre; Yalnızlık Ölçeği'nin öğrencilerin sınıf düzeyi, kardeş sayısı, baba eğitim düzeyi, anne eğitim düzeyi ve hane geliri değişkenlerine göre ve son olarak Zorbalık Ölçeği'nin baba ve anne eğitim düzeyine göre $N > 50$ için Kolmogorov-Smirnov test değeri $p > .05$ 'i karşıladığından normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Geriye kalan diğer tüm normal dağılım analizlerinde Basıklık- Çarpıklık (Kurtosis and Skewness) değerlerinin ± 1 arasında olduğu ve verilerin normal dağıldıkları görülmüştür (Tabachnick ve Fidel, 2013).

Verilerin iç tutarlılık analizlerinde Cronbach Alpha (α) iç tutarlılık katsayısı ne kadar yüksek olursa bu ölçekte bulunan maddelerin o ölçüde birbiriyle tutarlılık gösterdiği ve aynı özelliğin öğelerini yordayan maddelerden oluştuğu varsayılır (Çapık vd., 2018). Cronbach Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği; $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir, $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşüktür, $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir, $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir gibi yorumlanabilir (Kalaycı, 2010). Buna göre çalışmada yapılan analizlerde ölçeklerin tümünden elde edilen Cronbach Alpha (α) değerlerinin .79 ile .91 değerleri arasında değiştiği ve güvenilir olduğu görülmüştür.

Araştırmanın analizinde sürekli değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson korelasyon katsayısı, cinsiyet farklarının analizi için bağımsız gruplar arası t testi uygulanmış ve kritik değer %95 değeri .05'ten küçük ($p < .05$) kriter olarak belirlenmiştir. Sınıf düzeyi, kardeş sayısı, baba eğitim düzeyi, anne eğitim düzeyi ve hane geliri değişkenleri arası farkların tespit edilmesi için de Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmış ve kritik değer %95 değeri .05'ten küçük ($p < .05$) kriter olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak, ANOVA ve t test sonuçlarında etki büyüklükleri için Cohen (1988) ve Hattie (2009) değerleri temel alınarak değerlendirme yapılmıştır. Yapılan analizlerde anlamlı farklılığı olduğu saptanan değişkenlerin etki dereceleri "Cohen's d " ve "Eta kare" değerleri kapsamında incelenmiştir. Cohen (1988) genel bir öneri olmak üzere d değerinin 0.2'den küçük olması durumunda etki büyüklüğünün düşük, 0.5 olması durumunda orta ve 0.8'den büyük olması durumunda ise yüksek olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir.

Eta kare değeri ise $0.01 \leq \eta^2 < 0.06$ “düşük düzeyde etki”, $0.06 \leq \eta^2 < 0.14$ “orta düzeyde etki”, $0.14 \leq \eta^2$ “geniş düzeyde etki” olarak belirtilmektedir (Cohen, 1988; Pallant, 2011). Buna göre çalışmada yapılan analizlerde anlamlı farklılık saptanan değişkenler arası etkilerin çoğunun düşük ve orta düzeyde etkiye olduğu sahip oldukları görülmüştür.

İlkokul öğrencilerinin zorbalık, ekran bağımlılığı ve yalnızlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı pearson momentler çarpımı korelasyon katsayında kritik değer %95 anlamlılık olarak baz alınmış ve incelenmiştir. İlişki durumu için 0.00 için ilişki yok, 0.01-0.29 arasında düşük ilişki, 0.30- 0.70 arasında orta düzeyde ilişki, 0.71- 0.99 arasında yüksek düzeyde ilişki ve 1.00 için mükemmel ilişki olarak belirtilmektedir (Köklü vd., 2022). Bu çalışmada analizler, bu kriterlere göre yapılmış ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Araştırmanın son sorusu olan çoklu regresyon analizi enter metodu kullanılarak yapılmıştır. Anlamlılık düzeyi $p < .05$ olduğundan kurulan regresyon anlamlıdır. Ayrıca analizde Durbin-Watson değerleri için 1.50- 2.50 aralığında (Tabachnick ve Fidell, 2013), VIF değeri 10’dan küçük, Tolerance değerleri 0.2’den büyük ve Condition Index değeri için de 30’dan küçük kriterlerinin sağlanıp sağlanmadığına bakılmıştır (Hair et al., 2014; Pallant, 2011). Çalışmada yapılan analizde şartların sağlandığı görülmüştür.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırma soruları kapsamında yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular ve bu bulguların literatür çerçevesinde tartışması yer almaktadır.

3.1. Araştırma Bulguları

3.1.1. İlkokul Öğrencilerinin Genel Zorbalık Eğilimi Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 3.1. İlkokul Öğrencilerinin Genel Zorbalık Eğilimi Düzeylerine İlişkin Bulgular

Ölçek	$\bar{x}$	SS	Sh _x	Düzy
Genel Zorbalık Eğilimi	1.77	.36	.02	Düşük

Tablo 3.1.'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan ilkokul öğrencilerinin zorbalık düzeylerine ilişkin genel ortalamalarının “Katılmıyorum ($\bar{x}= 1.77$)” yönünde ve “Düşük” düzeyde olduğu saptanmıştır.

3.1.2. İlkokul Öğrencilerinin Demografik Değişkenlerine Göre Genel Zorbalık Eğilimi Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 3.2. İlkokul Öğrencilerinin Genel Zorbalık Eğilimi Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar *t* Testi Sonuçları

Zorbalık	Değişkenler	N	$\bar{x}$	SS	Sh _x	sd	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>d</i>
Cinsiyet	Kız	222	1.71	.34	.02	446	-3.58	.00**	.36
	Erkek	226	1.83	.37	.02				

*p < .05; **p < .01

Tablo 3.2.'de görüldüğü gibi ilkokul öğrencilerinin genel zorbalık eğilimleri düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını saptamak amacıyla yapılan bağımsız grup *t* testi sonucunda ortalamalar arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır ($t_{(446)} = -3.58$; $p < .01$). Buna göre erkek öğrencilerin genel zorbalık eğilimi düzeyleri ($\bar{x} = 1.83$), kız öğrencilerin genel zorbalık eğilimi düzeylerinden ($\bar{x} = 1.71$) anlamlı şekilde daha yüksektir. Test sonucunda hesaplanan etki büyüklüğü $d = .36$ farkın orta düzeyde etkisinin olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3. İlkokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimi Düzeylerinin Sınıf Düzeyi, Kardeş Sayısı, Baba-Anne Eğitim Düzeyleri ve Hane Geliri Değişkenlerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Ölçek	Değişkenler	Varyans Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	η^2
Zorbalık Eğilimi	Sınıf Düzeyi	Gruplar Arası	1.72	2	.86	6.87	.002**	.03
		Grup İçi	55.73	445	.13			
		Toplam	57.45	447				
	Kardeş Sayısı	Gruplar Arası	1.56	4	.39	3.78	.02*	.03
		Grup İçi	55.89	443	.13			
		Toplam	57.45	447				
	Baba Eğitim Düzeyi	Gruplar Arası	3.53	5	.71	5.79	.000***	.07
		Grup İçi	53.92	442	.12			
		Toplam	57.45	447				
	Anne Eğitim Düzeyi	Gruplar Arası	2.77	5	.55	4.47	.000***	.05
		Grup İçi	54.68	442	.12			
		Toplam	57.45	447				
	Hane Geliri	Gruplar Arası	1.77	3	.59	4.71	.003**	.03
		Grup İçi	55.68	444	.12			
		Toplam	57.45	447				

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Tablo 3.3.'te görüldüğü gibi çalışmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeyi değişkenine göre genel zorbalık eğilimi düzeyleri 1.70 ile 1.84 ortalamaları arasında değişmektedir. Ortalamalar arası farkın anlamlılığının tespit edilmesi için yapılan Anova Testi sonucunda anlamlı farklılıklar saptanmıştır [$F_{(2-445)} = 6.87$; $p < .01$]. Çoklu karşılaştırmalı (post-hoc) LSD test sonucuna göre 2. sınıf ($\bar{x} = 1.75$, $SS = .36$) ve 3. sınıf ($\bar{x} = 1.70$, $SS = .37$) öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeyleri 4. sınıf ($\bar{x} = 1.84$, $SS = .34$) öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha düşüktür. Test sonucunda hesaplanan etki büyüklüğü $\eta^2 = .03$ farkın düşük düzeyde etkisinin olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3.'te görüldüğü gibi çalışmaya katılan öğrencilerin kardeş sayısı değişkenine göre zorbalık eğilimi (genel) düzeyleri 1.69 ile 1.85 ortalamaları arasında değişmektedir. Ortalamalar arası farkın anlamlılığının tespit edilmesi için yapılan Anova Testi sonucunda anlamlı farklılıklar saptanmıştır [$F_{(4-443)} = 3.10$; $p < .05$]. Çoklu karşılaştırmalı (post-hoc) LSD test sonucuna göre tek çocuk olanların zorbalık eğilimi düzeyleri ($\bar{x} = 1.69$, $SS = .26$), kardeş sayısı dört olan ($\bar{x} = 1.84$, $SS = .35$), beş ve üstü ($\bar{x} = 1.85$, $SS = .36$) olanların zorbalık eğilimlerinden anlamlı şekilde daha düşük olduğu saptanmıştır. Ayrıca iki kardeş ($\bar{x} = 1.71$, $SS = .36$) olanların zorbalık eğilim düzeyleri

kardeş sayısı üç ($\bar{x}$ = 1.80, SS = .36), dört ($\bar{x}$ = 1.84, SS = .35), beş ve üstü ($\bar{x}$ = 1.85, SS = .36) olanların zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha düşük olduğu saptanmıştır. Test sonucunda hesaplanan etki büyüklüğü η^2 = .03 farkın düşük düzeyde etkisinin olduğu görülmektedir. Kardeş sayısı arttıkça zorbalık eğiliminin arttığı görülmektedir.

Tablo 3.3.'te görüldüğü gibi çalışmaya katılan öğrencilerin babalarının eğitim düzeyi değişkenine göre zorbalık eğilimi (genel) düzeyleri 1.68 ile 1.93 ortalamaları arasında değişmektedir. Ortalamalar arası farkın anlamlılığının tespit edilmesi için yapılan Anova Testi sonucunda anlamlı farklılıklar saptanmıştır [$F_{(5-442)} = 5.79$; $p < .001$]. Çoklu karşılaştırmalı (post-hoc) LSD test sonucuna göre babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin zorbalık eğilimi (genel) düzeyleri ($\bar{x}$ = 1.91, SS = .35) , babası ön lisans mezunu ($\bar{x}$ = 1.69, SS = .32), lisans mezunu ($\bar{x}$ = 1.68, SS = .32), yüksek lisans veya üstü mezunu ($\bar{x}$ = 1.75, SS = .34) olan öğrencilerin zorbalık eğilimlerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Babası ortaokul mezunu olan öğrencilerin zorbalık eğilimi (genel) düzeyleri ($\bar{x}$ = 1.93, SS = .35), babası ön lisans mezunu ($\bar{x}$ = 1.69, SS = .32), lisans mezunu ($\bar{x}$ = 1.68, SS = .32), yüksek lisans veya üstü mezunu ($\bar{x}$ = 1.75, SS = .34) olan öğrencilerin zorbalık eğilimlerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca babası lise mezunu olan öğrencilerin zorbalık eğilimi (genel) düzeyleri ($\bar{x}$ = 1.83, SS = .39), babası ön lisans mezunu ($\bar{x}$ = 1.69, SS = .32) ve lisans mezunu ($\bar{x}$ = 1.68, SS = .32) olan öğrencilerin zorbalık eğilimlerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Test sonucunda hesaplanan etki büyüklüğü η^2 = .07 farkın orta düzeyde etkisinin olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3.'te görüldüğü gibi çalışmaya katılan öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyi değişkenine göre zorbalık eğilimi (genel) düzeyleri 1.64 ile 1.91 ortalamaları arasında değişmektedir. Ortalamalar arası farkın anlamlılığının tespit edilmesi için yapılan Anova Testi sonucunda anlamlı farklılıklar saptanmıştır [$F_{(5-442)} = 4.47$; $p < .001$]. Çoklu karşılaştırmalı (post-hoc) LSD test sonucuna göre annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin zorbalık eğilimi (genel) düzeyleri ($\bar{x}$ = 1.83, SS = .36), annesi lisans mezunu ($\bar{x}$ = 1.64, SS = .34) olan öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin zorbalık eğilimi (genel) düzeyleri ($\bar{x}$ = 1.91, SS = .40), annesi lise mezunu ($\bar{x}$ = 1.77, SS = .34), ön lisans mezunu ($\bar{x}$ = 1.74, SS = .38) ve lisans mezunu ($\bar{x}$ = 1.64, SS = .34) olan öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca annesi lise mezunu olan öğrencilerin zorbalık eğilimi (genel) düzeyleri ($\bar{x}$ = 1.77, SS = .34),

annesi lisans mezunu ($\bar{x}$ = 1.64, SS = .34) olan öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Test sonucunda hesaplanan etki büyüklüğü η^2 = .05 farkın düşük düzeyde etkisinin olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3.'te görüldüğü gibi çalışmaya katılan öğrencilerin ailelerinin hane gelirleri düzeyi değişkenine göre zorbalık eğilimi (genel) düzeyleri 1.66 ile 1.84 ortalamaları arasında değişmektedir. Ortalamalar arası farkın anlamlılığının tespit edilmesi için yapılan Anova Testi sonucunda anlamlı farklılıklar saptanmıştır [$F_{(3-444)} = 4.71$; $p < .01$]. Çoklu karşılaştırmalı (post-hoc) LSD test sonucuna göre hane geliri çok düşük olan öğrencilerin zorbalık eğilimi (genel) düzeyleri ($\bar{x}$ = 1.84, SS = .36), hane geliri orta düzey ($\bar{x}$ = 1.74, SS = .34) ve hane geliri yüksek olan ($\bar{x}$ = 1.66, SS = .35) öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca hane geliri düşük olan öğrencilerin zorbalık eğilimi (genel) düzeyleri ($\bar{x}$ = 1.80, SS = .36), hane geliri yüksek ($\bar{x}$ = 1.66, SS = .35) olan öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Test sonucunda hesaplanan etki büyüklüğü η^2 = .03 farkın düşük düzeyde etkisinin olduğu görülmektedir.

3.1.3. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 3.4. Öğrencilerin Ekran Bağımlılığı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Ölçek	$\bar{x}$	SS	Sh_x	Düzy
Ekran Bağımlılığı	2.11	.86	.04	Düşük

Tablo 3.4.'te görüldüğü gibi çalışmaya katılan ilkokul öğrencilerinin ekran bağımlılığı düzeylerine ilişkin ortalamaların “Nadiren ($\bar{x}$ = 2.11)” yönünde ve “düşük” düzeyde olduğu saptanmıştır.

3.1.4. İlkokul Öğrencilerinin Demografik Değişkenlerine Göre Ekran Bağımlılığı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 3.5. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Ekran Bağımlılığı	Değişkenler	N	$\bar{X}$	SS	Sh_x	sd	t	p	d
Cinsiyet	Kız	222	1.98	.79	.05	440.97	-3.38	.00**	.85
	Erkek	226	2.25	.89	.06				

* $p < .05$; ** $p < .01$

Tablo 3.5.'te görüldüğü gibi ilkokul öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre ortalamalar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını

saptamak amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda ortalamalar arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır ($t(440,97) = -3.38$; $p < .01$). Buna göre kız öğrencilerinin ekran bağımlılığı düzeyleri ($\bar{x} = 1.98$), erkek öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeyinden ($\bar{x} = 2.25$) anlamlı şekilde daha düşüktür. Test sonucunda hesaplanan etki büyüklüğü $d = .85$ farkın yüksek düzeyde etkisinin olduğu görülmektedir.

Tablo 3.6. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı Düzeylerinin Sınıf Düzeyi, Kardeş Sayısı, Baba-Anne Eğitim Düzeyleri ve Hane Geliri Değişkenlerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Ölçek	Değişkenler	Varyans Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	η^2
Ekran Bağımlılığı	Sınıf Düzeyi	Gruplar Arası	2.04	2	1.02	1.39	.25	--
		Grup İçi	326.60	445	.73			
		Toplam	328.64	447				
	Kardeş Sayısı	Gruplar Arası	1.51	4	.38	.51	.73	--
		Grup İçi	327.13	443	.74			
		Toplam	328.64	447				
	Baba Eğitim Düzeyi	Gruplar Arası	4.40	5	.88	1.20	.31	--
		Grup İçi	324.25	442	.73			
		Toplam	328.64	447				
	Anne Eğitim Düzeyi	Gruplar Arası	2.88	5	.58	.78	.56	--
		Grup İçi	325.76	442	.74			
		Toplam	328.64	447				
	Hane Geliri	Gruplar Arası	5.17	3	1.72	2.37	.07	--
		Grup İçi	323.47	444	.73			
		Toplam	328.64	447				

* $p < .05$; ** $p < .01$

Tablo 3.6. incelendiğinde, öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeylerinin, bazı demografik değişkenlerine göre ortalamalar arası farkın anlamlılığının tespiti için yapılan Anova testi sonucunda, öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeyleri ile değişkenler arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. [Sınıf Düzeyi [$F_{(2-445)} = 1.39$; $p > .05$], Kardeş Sayısı [$F_{(4-443)} = .51$; $p > .05$], Baba Eğitim Düzeyi [$F_{(5-442)} = 1.20$; $p > .05$], Anne Eğitim Düzeyi [$F_{(5-442)} = .78$; $p > .05$] ve Hane Geliri [$F_{(3-444)} = 2.37$; $p > .05$].

3.1.5. İlkokul Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 3.7. İlkokul Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Ölçek	$\bar{x}$	SS	Sh_x	Düzey
Yalnızlık	39.55	12.07	.57	Çok Düşük

Tablo 3.7.'de görüldüğü gibi çalışmaya katılan ilkokul öğrencilerinin yalnızlıklarının “Benim için doğru değil ($\bar{x} = 39.55$)” yönünde ve “Çok Düşük” düzeyde olduğu saptanmıştır.

3.1.6. İlkokul Öğrencilerinin Demografik Değişkenlerine Göre Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 3.8. İlkokul Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar *t* Testi Sonuçları

Yalnızlık	Değişkenler	N	$\bar{x}$	SS	Sh_x	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>d</i>
Cinsiyet	Kız	222	40.63	12.20	.82	446	1.88	.06	--
	Erkek	226	38.49	11.87	.79				

*p < .05; **p < .01

Tablo 3.8.'de görüldüğü gibi ilkokul öğrencilerinin yalnızlık düzeylerinin cinsiyet değişkenlerine göre ortalamaları arası anlamlı bir farklılık olup olmadığını saptamak amacıyla yapılan bağımsız gruplar *t* testi sonucunda ortalamaları arası anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($t_{(446)} = 1.88$; $p > .05$).

Aşağıda bulunan Tablo 3.9.'da görüldüğü gibi ilkokul öğrencilerinin yalnızlık düzeylerinin sınıf düzeyi değişkenine göre ortalamaları arasındaki farklılığın anlamlılığının tespit edilmesi için yapılan Anova testi sonucunda anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır [$F(2-445) = 1.68$; $p > .05$]. Aynı şekilde Anova testi sonucunda öğrencilerin yalnızlık düzeyleri ile babalarının eğitim düzeyi ortalamaları arasında da anlamlı bir farklılık saptanmamıştır [$F(5-442) = 1.36$; $p > .05$].

Tablo 3.9. İlkokul Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerinin Sınıf Düzeyi, Kardeş Sayısı, Baba-Anne Eğitim Düzeyleri ve Hane Geliri Değişkenlerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Ölçek	Değişkenler	Varyans Kaynağı	KT	<i>sd</i>	KO	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
Yalnızlık	Sınıf Düzeyi	Gruplar	486.81	2	243.40	1.68	.19	--
		Arası						
		Grup İçi	64644.21	445	145.27			
		Toplam	65131.02	447				
	Kardeş Sayısı	Gruplar	1546.68	4	386.67	2.69	.03*	.02
		Arası						
		Grup İçi	63584.33	443	143.53			
		Toplam	65131.02	447				
	Baba Eğitim Düzeyi	Gruplar	986.84	5	197.37	1.36	.24	--
		Arası						
		Grup İçi	64144.18	442	145.12			
		Toplam	65131.02	447				
	Anne Eğitim Düzeyi	Gruplar	1954.09	5	390.82	2.73	.02*	.03
		Arası						
		Grup İçi	63176.92	442	142.93			
		Toplam	65131.02	447				
	Hane Geliri	Gruplar	1526.81	3	508.94	3.55	.01**	.02
		Arası						
		Grup İçi	63604.20	444	143.25			
		Toplam	65131.01	447				

*p < .05; **p < .01

Tablo 3.9.'da görüldüğü gibi ilkökul öğrencilerinin kardeş sayısı değişkenine göre yalnızlık düzeyleri 37.53 ile 43.60 ortalamaları arasında değişmektedir. Ortalamalar arası farkın anlamlılığının tespit edilmesi için yapılan Anova Testi sonucunda ortalamalar arasında anlamlı farklılık saptanmıştır [$F_{(4-443)} = 2.69; p < .05$]. Çoklu karşılaştırmalı (post-hoc) LSD test sonucuna göre ailede tek çocuk olanların yalnızlık düzeyleri ($\bar{x}$ = 37.53, SS= 12.70), 5 kardeş ve üstü olanların yalnızlık düzeyleri ($\bar{x}$ = 43.60, SS= 11.81) ortalamalarından anlamlı şekilde daha düşüktür. Ayrıca ailede iki kardeş olanların yalnızlık düzeyleri ($\bar{x}$ = 37.74, SS= 12.60), 3 kardeş olanlar ($\bar{x}$ = 40.78, SS= 10.53) ile 5 kardeş ve üstü olanların ($\bar{x}$ = 43.60, SS= 11.81) yalnızlık düzeyleri ortalamalarından anlamlı şekilde daha düşük olduğu saptanmıştır. Test sonucunda hesaplanan etki büyüklüğü $\eta^2 = .02$ farkın düşük düzeyde etkisinin olduğu görülmektedir.

Tablo 3.9.'da görüldüğü gibi öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyine göre yalnızlık düzeyleri 35.80 ile 42.26 ortalamaları arasında değişmektedir. Ortalamalar arası farkın anlamlılığının tespit edilmesi için yapılan Anova Testi sonucunda ortalamalar arasında anlamlı farklılık saptanmıştır [$F_{(5-442)} = .78; p > .05$]. Çoklu karşılaştırmalı (post-hoc) LSD test sonucuna göre annesi lisans mezunu olan çocukların yalnızlık düzeyleri ($\bar{x}$ = 35.80, SS= 12.69), annesi ilkökul mezunu ve aşağısı ($\bar{x}$ = 42.01, SS= 11.46), annesi ortaokul mezunu ($\bar{x}$ = 40.77, SS= 12.37), annesi lise mezunu ($\bar{x}$ = 39.40, SS= 11.75) ve annesi yüksek lisans veya üstü mezunu ($\bar{x}$ = 42.26, SS= 12.20) olan çocukların yalnızlık düzeylerinden anlamlı şekilde düşüktür. Test sonucunda hesaplanan etki büyüklüğü $\eta^2 = .03$ farkın düşük düzeyde etkisinin olduğu görülmektedir.

Tablo 3.9.'da görüldüğü gibi öğrencilerin hane geliri değişkenine göre yalnızlık düzeyleri 38.01 ile 42.39 ortalamaları arasında değişmektedir. Ortalamalar arası farkın anlamlılığının tespit edilmesi için yapılan Anova Testi sonucunda ortalamalar arasında anlamlı farklılık saptanmıştır [$F_{(3-444)} = 3.55; p < .01$]. Çoklu karşılaştırmalı (post-hoc) LSD test sonucuna göre hane geliri çok düşük olan ilkökul öğrencilerinin yalnızlık düzeyi ($\bar{x}$ = 42.39, SS= 11.03) diğer hane geliri düşük olan ($\bar{x}$ = 38.01, SS=12.17), hane geliri orta olan ($\bar{x}$ = 38.62, SS= 11.68) ve hane geliri yüksek olan ($\bar{x}$ = 38.67, SS=13.49) öğrencilerin yalnızlık düzeylerinden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Test sonucunda hesaplanan etki büyüklüğü $\eta^2 = .02$ farkın düşük düzeyde etkisinin olduğu görülmektedir.

3.1.7. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı, Yalnızlık, Zorbalık Eğilimi ve Bazı Sürekli Değişkenler Arasındaki İlişki ile İlgili Bulgular

Çalışmanın 3. araştırma sorusunda zorbalık, ekran bağımlılığı, yalnızlık ve bazı sürekli değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.10.'a bakıldığında çalışmaya katılan öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeyleri ile diğer tüm değişkenler (yalnızlık, zorbalık, öğrenci, baba ve anne ekran kullanım sıklıkları) arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Yani ekran bağımlılığı düzeyi arttıkça diğer değişkenlerin de aynı yönde arttığı söylenebilir. Ayrıca öğrencinin ekran kullanımı sıklığı ile anne ve babanın ekran kullanım sıklıkları arasında orta düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır. Diğer değişkenler ile ekran bağımlılığı arasında ise istatistiksel açıdan zayıf bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Tablo 3.10. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı, Yalnızlık, Zorbalık Eğilimi ve Bazı Sürekli Değişkenler Arasındaki İlişki ile İlgili Bulgular

Değişkenler	$\bar{x}$	SS	1	2	3	4	5	6
1.Ekran Bağımlılığı	2.11	.86	1					
2.Zorbalık	1.77	.36	.10*	1				
3.Yalnızlık	39.55	12.07	.10*	.33**	1			
4.Öğrenci Ekran Süresi	1.96	.92	.43**	.02	.01	1		
5.Baba Ekran Süresi	2.38	1.16	.13**	-.08	-.01	.37**	1	
6.Anne Ekran Süresi	1.92	.92	.14**	-.14**	-.03	.33**	.46**	1

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Tablo 3.10.'da görüldüğü gibi öğrencilerin yalnızlık ile zorbalık eğilimi düzeyleri arasında pozitif yönde, orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Başka bir deyişle ilkokul öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri arttıkça, zorbalık eğilimi düzeylerinin de aynı yönde arttığı söylenebilir. Zorbalık eğilimi ile annenin ekran kullanımı değişkeni arasında ise negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yani öğrencinin zorbalık düzeyi arttıkça, annenin ekran kullanım sıklığının azaldığı söylenebilir. Lakin bu ilişki zayıf düzeydedir.

Öğrenci, anne ve baba ekran kullanım sıklıkları arasında ise pozitif yönde, orta düzeyde anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir. Ekran kullanımlarında, aile üyelerinin birbirlerini aynı yönde etkilediği söylenebilir. Anne ve babanın ekran kullanım sıklığı arttıkça öğrencinin de ekran kullanım sıklığının arttığı görülmektedir. Ayrıca anne ve babanın ekran kullanım sıklıklarının da birbirini aynı yönde etkilediği görülmektedir.

3.1.8. İlkokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimlerinin Yordanmasına İlişkin Bulgular

Çalışmanın son sorusu olan 4. araştırma sorusuna yönelik olarak çoklu regresyon analizi Enter metodu kullanılarak yapılmıştır. Sonuçlar aşağıda yer alan Tablo 3.11.’de sunulmuştur. Buna göre, öğrencilerin cinsiyet, yalnızlık ve anne ekran kullanım sıklığı değişkenlerinin genel zorbalık eğilimini anlamlı şekilde yordadığı saptanmıştır [$F(6-441)= 14.153$; $p< .001$]. Diğer ekran bağımlılığı, öğrenci ve babanın ekran kullanım sıklığı değişkenlerinin ise zorbalığı anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür [$F(6-441)= 14.153$; $p> .05$].

Tablo 3.11. İlkokul Öğrencilerinin Genel Zorbalık Eğilimlerini Yordayan Değişkenler ve Analizlerin Çoklu Bağlantılılıkları

Değişkenler	$\bar{x}$	SS	B	SH_B	β	t	p	TOL	VIF
Cinsiyet	1.50	.50	.13	.03	.18	3.92	.00***	.95	1.06
Yalnızlık	39.55	12.07	.01	.00	.33	7.54	.00***	.98	1.02
Ekran Bağımlılığı	2.11	.86	.02	.02	.05	.98	.33	.79	1.27
Çocuk Ekran Süresi	1.96	.92	.01	.02	.03	.57	.57	.69	1.45
Anne Ekran Süresi	1.92	.92	-.04	.02	-.11	-2.18	.03*	.75	1.33
Baba Ekran Süresi	2.38	1.16	-.01	.02	-.04	-.73	.47	.73	1.37
$F(6-441)= 14.153$; $p< .001$; $R= .402$; $R^2= .161$									

* $p< .05$; ** $p< .01$; *** $p< .001$

Öğrencilerin cinsiyet ve yalnızlık düzeylerinin zorbalık eğilimini pozitif yönde yordadığı; anne ekran kullanım sıklığı değişkeninin ise zorbalık eğilimini negatif yönde yordadığı belirlenmiştir. Buna göre cinsiyet, yalnızlık ve anne ekran kullanım sıklığı değişkenleri zorbalık eğilimi puanlarındaki değişimin %16’sını açıklamaktadır. Zorbalık puanlarının %84’ü ise çalışmaya dâhil edilmeyen başka değişkenlerce açıklanabilir.

3.2. Tartışma

Bu bölümde çalışmadan elde edilen bulguların ilgili literatür çerçevesinde tartışması yapılmıştır.

3.2.1. İlkokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimlerine İlişkin Tartışma

Çalışmada, “İlkokul öğrencilerinin zorbalık eğilimi düzeyleri nedir?” sorusunun cevabı için “Zorbalık Eğilimi Ölçeği” uygulanmış ve bulgular incelenmiştir. Öğrencilerin genel zorbalık düzeyi “katılmıyorum” yönünde ve “düşük” düzeyde bulunmuştur. Bu bulgu, Balak (2017) ve Demirel’in (2022) araştırma bulgularıyla yakındır. Balak (2017) ve Demirel (2022) araştırmalarında ilkökul öğrencilerinin zorbalık eğilimlerini “oldukça düşük” düzeyde bulmuşlardır. Buna göre ilkökul öğrencilerinin genel zorbalık eğilimi algı düzeylerinin düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

İlkokullarda erkek öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinin, kız öğrencilerden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma bulgusuyla örtüşen ilkokullarda yapılmış araştırma bulguları bulunmaktadır (Balak, 2017; Demirel, 2022; Eroğlu, 2022; Kısadal, 2022; Sarı ve Demirdağ, 2019). Zorbalık eğiliminin erkek çocuklarda daha fazla görülmesiyle ilgili olarak Pellegrini ve Long (2002), erkek çocukların yaşlıları arasında fiziksel olarak güç üstünlüğünü saldırganca davranışları tercih ederek gösterdiklerinden bahsetmektedir. Ayrıca Şahan (2020), toplumun cinsiyet rollerinde erkek çocuklara yüklediği saldırganca davranışların onaylanması ve destek görmesinden bahsetmektedir. Güvenir (2005) ise kız öğrencilerin zorbalık davranışı belirlenmesinin güç olduğunu, kız çocuklarının genel olarak akranlarına dolaylı yoldan (dedikodu, söylenti yayma vb.) zorbalık yapmayı seçtiklerini bildirmiştir. Buna göre erkek çocukların zorbalık eğilimlerinin yüksek olmasının temelinde toplumsal rollerin ve kız çocuklarının yapmış olabilecekleri zorbaca davranışların belirlenememesinin etkili olabileceği söylenebilir.

Öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinin sınıf düzeyleri değişkenine göre anlamlı farklılıklar oluşturduğu saptanmıştır. Buna göre, 4. sınıf öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinin, 2. ve 3. sınıf öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, Kale ve Demir (2017), Demirel (2022), Sarı ve Demirdağ'ın (2019) araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Bazı araştırma bulgularında, öğrencilerin sınıf düzeyi ve yaşları arttıkça kurban ve zorba olma oranlarının da arttığı ifade edilmiştir (Burnukara ve Uçanok, 2010; İncedal, 2012). Geçmişten günümüze erkeklerin kadınlar üzerinde, zenginlerin fakirler üzerinde, güçlülerin zayıflar üzerinde, ebeveynlerin şiddet ve tehdit yoluyla çocuklar üzerinde kontrol sağladığı bilinen bir gerçektir. Benzer şekilde okul ortamında da yetişkinlerin veya güçlü çocukların diğer çocuklar üzerinde şiddete ve tehdide dayalı kontrol mekanizmaları kurabildiği sıklıkla gözlenmektedir (Özdinçer-Arslan ve Savaşer 2009). Buna göre toplumsal getiriler eşliğinde, güçlü çocuklar bu avantajlarını kendinden daha güçsüz çocuklara karşı zorbaca davranarak gösterebilmektedirler.

Kardeş sayısı değişkenine göre öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinde anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Buna göre tek çocuk veya iki çocuk olanların zorbalık eğilimi düzeylerinin, 4 veya üstü kardeşi olan çocukların zorbalık eğilimlerinden anlamlı şekilde daha düşük olduğu, yani kardeş sayısı arttıkça zorbalık eğilimi ortalamalarının da arttığı saptanmıştır. Bu bulgu, Gürbüz'ün (2021) araştırma bulgusuyla paraleldir. Buna

karşın, Balak (2017) tarafından yapılmış araştırmada zorbalık eğilimi düzeyine göre kardeş sayısı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. İlkokullara yönelik bu araştırma bulguları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Wolke ve Skew (2012) araştırmalarında kardeş yapısı, kardeş sayısı, erkek kardeşlerin varlığı, olumsuz ebeveyn tutumları ve maddi olanaksızlıklar gibi değişkenleri kardeş zorbalığı ile ilişkili bulmuşlardır. Kardeş zorbalığına uğrayanların okul zorbalık düzeylerinin de daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Buna göre olumsuz aile ortamı ve kardeş sayısının fazlalığı kardeş zorbalığına sebep olabilmektedir. Bu zorbalık durumları okula ve çevreye yansıyabilmektedir.

Anne ve babasının eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeyi, anne ve babasının eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Çalışmadaki bu bulgu, ilkokullara yönelik yapılan Demirel (2022), Gürbüzer (2021) ve Balak'ın (2017) araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Çalışma bulgusuyla örtüşmeyen Kısadal (2022), Eroğlu (2022) ve Kale ve Demir'in (2017) araştırmalarına da rastlanmıştır. Çocuğun gelişimine birçok faktör etki etmektedir. Bu faktörlerden biri de çevredir. Çevre faktörünün başında da aile gelmektedir (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016). Çocuklar ailelerinden aldıklarını, çevrelerine yansıtacaklarından sağlıklı bireyler ve sağlıklı nesiller yetiştirilmesinde aileye büyük sorumluluklar düşmektedir (Yaprak, 2007). Çocuğun yetiştirilmesi sürecinde ailenin çocuğa yaklaşımı, sosyal gelişiminin temellerinin atılmasında oldukça önemlidir (Kanak ve Pekdoğan, 2015). Bu yaklaşımda ebeveynin eğitim düzeyinin önemli bir etken olduğu, eğitim düzeyi yüksek olan ebeveynlerin daha yüksek ebeveyn yeterliliğine sahip oldukları bulunmuştur. Buna göre yüksek ebeveyn yetkinliğine sahip olma, etkili ebeveynlik stratejilerine, çocuklar ile iyi bir etkileşim geliştirebilme ve çocuk gelişimi hakkında bilgiye sahip olma ile açıklanmaktadır (Coleman ve Karraker, 2000). Bu durumda yüksek eğitim düzeyi bulunan ebeveynleri olan çocukların zorbaca davranışlara eğilimleri daha düşük düzeyde olabilmektedir.

Hane geliri yüksek olan öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinin, hane geliri düşük olan öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha düşük olduğu saptanmıştır. Çalışmadaki bu bulgu, Eroğlu (2022) ile Özkan ve Çiftçi'nin (2010) araştırma bulgularıyla paraleldir. Çalışma bulgusuyla uyuşmayan araştırma bulgularına da rastlanmıştır. Buna göre Demirel (2022), Sarı ve Demirdağ'ın (2019) araştırma bulgularında, sosyo-ekonomik düzeyi "yüksek" olan öğrencilerin, zorbalık eğilimi

düzeylerinin de anlamlı şekilde daha “yüksek” olduğu bulunmuştur. Kısadal (2022), Kurt (2019), Kale ve Demir’in (2017) ilkökul düzeyindeki araştırmalarında ise öğrencilerin zorbalık eğilimi ile sosyo- ekonomik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Tippett ve Wolke (2014) okul zorbalığı ile sosyo-ekonomik durum arasında ilişki olduğuna ulaşmışlardır. Buna göre, sosyo-ekonomik düzey ile zorbalık eğilimi arasında zayıf bir ilişki olduğu, düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip çocukların mağdur veya zorba-mağdur olma olasılıklarının daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. UNICEF’in Jamaica Raporunda da (2015) öğretmenler, zorbalık eğilimi olan öğrencilerin düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen, gettoda yaşayan, kaynak yetersizliği olan ve yetersiz okul malzemesine sahip öğrenciler olduklarını bildirmişlerdir. Erk (2019)’e göre zorbalık yapma çocukların aile yapısına, ailenin yetiştirme tutumuna ve aile bağlarının güçlü olmasına dayanır. Düşük hane geliri ve imkânsızlıklar ailede huzursuzluk ve gerginlik gibi istenmeyen olumsuz durumlara sebep olabilmekte ve bu yaşananları çocuk çevresine saldırganlık olarak yansıtabilmektedir.

3.2.2. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı Düzeylerine İlişkin Tartışma

Çalışmada, “İlkokul öğrencilerinin ekran bağımlılığı düzeyleri nedir?” sorusunun cevabı için “Problemlı Medya Kullanım Ölçeği-KF” uygulanmış ve bulgular incelenmiştir. Öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeyi, “nadiren” yönünde ve “düşük” düzeyde bulunmuştur. Bu bulgu, ilkökullara yönelik yapılmış araştırmalar olan Furuncu (2019) ve Çom-Aybal’ın (2021) ekran bağımlılığı, Demirel’in (2022) teknoloji bağımlılığı, Alakuş ve Elkatmış (2022) ile Gültekin ve Aydemir’in (2021) internet bağımlılığı bulgularıyla örtüşmektedir. Buna göre, ilkökul öğrencilerinin ekran bağımlılık düzeylerinin düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, çocuklarda günlük ekran kullanım sıklığı ortalamasının yaklaşık 2 saat olmasının yanında ebeveynlerin bu durumu düşük düzeyde bağımlılık olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Başköy’ün (2013) ortaokul, Dilci ve arkadaşlarının (2019) lise öğrencilerine yönelik yapmış oldukları araştırmalarda benzer bağımlılık düzeylerinin “orta” düzeylerde olduğu bulunmuştur. Buna karşın çocuklardaki ekran bağımlılık düzeyini ebeveynlere sorarak belirlemeye çalışan araştırmaların düşük düzeyde bağımlılık sonuçlarına ulaştıkları görülmektedir (Çom-Aybal, 2021; Furuncu, 2019). Bulgular arasındaki bu farklılıkların ilkökul ebeveynlerinin çocuklarıyla ilgili konularda korumacı tutumlar sergilemelerinden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Yapılan incelemelere göre ülkemizde ekran bağımlılık düzeyini doğrudan çocuğun kendisinin yanıtlayabileceği mevcut bir ölçek

bulunmamaktadır. Çocuğun doğrudan kendisinin yanıtlayabileceği ölçeklerin geliştirilmesi daha sağlıklı bulgular bakımından faydalı olabilir.

Cinsiyet değişkenine göre, erkek öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeylerinin, kız öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur. Literatür incelendiğinde bazı araştırmalarda, kızların ekran bağımlılık düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuşken (Güney ve Taştepe, 2020; Topşar, 2015); bazı araştırmalarda ise cinsiyete göre anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür (Ceyhan, 2011; Fariz, 2017; Lam vd., 2009). Çalışma bulgusuyla örtüşen önemli bazı araştırmalarda ise erkeklerin daha yüksek düzeyde ekran bağımlılıklarının olduğu belirtilmektedir (Demirel, 2022; Dursun ve Eyigüngör, 2021; Furuncu, 2019; Şahin-Öztürk, 2019). Erkekler lehine bağımlılığın yüksek olma gerekçeleri olarak; kızlara göre erkeklerin daha çok dijital oyunlara meraklı olmaları, erkeklere göre şekillenen dijital oyun endüstrisi (Griffiths, 2008), kızlardaki sosyal medya alışkanlığının ilkökul yaşlarında daha ortaya çıkmamış olması gibi durumlar sayılmıştır (Furuncu, 2019). Ayrıca toplumda erkekler üzerinde teknoloji kullanımı konusunda kızlar kadar denetim ve baskının olmadığı, erkeklerin bu araçlara daha kolay ulaşabiliyor olması gibi durumlarında etkili olabileceği ifade edilmiştir (Arslan, 2019; Çelik, 2021). Buna göre erkeklerde ekran bağımlılığının daha yüksek olmasında, daha çok erkeklere göre şekillenen oyun endüstrisi, sosyokültürel etkiler ve biyolojik yatkınlık gibi durumların sayılabileceği görülmektedir. Bulgular arası farklılığın ise günümüzde dijital ekranlarda bulunan içeriklerin çocuk veya yetişkin tüm kesimlere yönelik pek çok içeriği barındırması ve yaygınlaşan internet ağları sayesinde bu içeriklere daha kolay ulaşılabilir olunmasıyla açıklanabilir. Ekran bağımlılığının cinsiyetlere göre farklılaşmasında, dijital ekranlarda artan içeriklere paralel olarak her geçen gün bu farklılaşmanın azalacağı değerlendirilmektedir.

Sınıf düzeylerine göre (2, 3 ve 4. sınıf) öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. İlkokullarda ekran bağımlılığının sınıf düzeyi değişkenine göre ele alındığı herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. İlkokul yaşlarındaki çocukların ev, okul, teknoloji uğraşı gibi birbirlerine yakın rutinlere sahip olmaları, ebeveynlerine daha bağımlı olmaları ve ebeveyn kontrolünün üzerlerinde daha etkili olması gibi durumların çocukların ekran kullanım sıklıklarının birbirlerine yakın bulunmasında etkili olabileceği söylenmiştir (Çom-Aybal, 2021). İlkokul kademesi

öğrencilerin benzer davranışlar sergilemelerinden ötürü ekran bağımlılığı düzeylerinin birbirlerine yakın olabileceği söylenebilir.

Anne ve babalarının eğitim düzeylerine göre, öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatürde ebeveynlerin eğitim düzeyleri ile bağımlılık (ekran, teknoloji, internet, dijital oyun) düzeyleri arasındaki incelemelerde, bulgular arasında farklılıkların olduğu görülmüştür. Anne eğitim düzeyine (Çınar, 2017; Gültekin ve Aydemir, 2021; Medikoğlu, 2018) ve baba eğitim düzeyine göre (Dinç, 2017; Gültekin ve Aydemir, 2021; Günüş, 2009) öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını bulan araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırma bulguları, çalışma bulgularıyla örtüşmektedir. Literatür incelendiğinde çalışma bulgusuyla örtüşmeyen araştırmaların bazılarında anne eğitim düzeyi yükseldikçe (Koyuncu vd., 2012), bazılarında baba eğitim düzeyi yükseldikçe (Turan, 2017) ve bazılarında ise baba eğitim düzeyi düştükçe (Karakuş, 2016) öğrencilerin ekran bağımlılığı ortalamalarının yükseldiğini bulgulayan araştırmalara da rastlanmıştır. Çom-Aybal (2021), bulgular arası bu tutarsızlıkların çalışma gruplarındaki yaş farklılıkları ve aileler arası sosyokültürel farklılıklardan kaynaklanıyor olabileceğini söylemiştir. Toplumun sürekli değişen ve gelişen teknolojilere ayak uyduramadığı, teknolojinin kullanımı konusunda birçok kişinin yeterli bilgi seviyesine sahip olmadığı da bilinen bir gerçektir. Bu durumlar bulgular arası farklılıklara neden olmuş olabilir.

Hane geliri değişkenine göre, öğrencilerin ekran bağımlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatürde çalışma bulgusuyla örtüşen araştırmalar bulunmaktadır (Çom-Aybal, 2021; Furuncu, 2019; Karakuş, 2016). Buna karşın, çalışma bulgusuyla örtüşmeyen gelir düzeyi arttıkça bağımlılık ortalamasının arttığını bulgulayan araştırmalar da bulunmaktadır (Çetinkaya, 2013; Demirel, 2022; Gültekin ve Aydemir, 2021). Çom-Aybal (2021) araştırma bulgusunu, sosyoekonomik düzeyi yüksek olan ailelerin çocuklarının teknolojik araçlara ulaşım imkânlarının daha fazla olması ile açıklamıştır. Ancak günümüzde gelişen altyapılar, imkânların artması, maliyetlerin düşmesi ile her kesimden insanın bu teknolojilere ulaşması mümkün olabilmektedir (Bostancı, 2020). Gelirler arası farklılığın olması bazı durumlarda ekran bağımlılığı düzeyleri arasında farklılaşmalar oluşturabilir ancak teknolojiye veya ekranlara ulaşma imkânlarının artıyor olması bu farklılıkları azaltabilmektedir.

3.2.3. İlkokul Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Tartışma

Çalışmada cevabı araştırılan sorulardan bir diğeri “İlkokul öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri nedir?” sorusuydu. “Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeği” uygulanarak bulgular incelenmiştir. Öğrencilerin yalnızlık düzeyi “benim için hiç doğru değil” yönünde ve “çok düşük” düzeyde olduğu bulunmuştur. Literatürde yalnızlıkla ilgili ilkokul yaş grubuyla yapılan araştırmaların kısıtlı olduğu görülmüştür. Çalışma bulgusuyla aynı paralellikte araştırma bulguları bulunmaktadır (Aktan, 2022; Kaya, 2005; Kök-Eren ve Örsal, 2018; Sevili-Koçak ve Kan, 2019). Öğrenciler ilkokul yaş dönemlerinde sosyalleşmeye, öğrenmeye ve okul başarısına önem vermeye başlamaktadır (Muslu ve Bolışık, 2009). Şahin (2009), çocukların ekranlarda yalnızlık ve can sıkıntılarını gidermeye, sanalda bulunan bireylerle iletişime geçerek sosyalleşmeye çalışabileceklerini belirtmiştir. Buna göre daha sosyalleşmenin başlarında olan, can sıkıntılarını ekranlardaki içeriklerle gidermeye çalışan ve arkadaşlık kurma becerileri düşük olan bu çocukların kendilerini düşük düzeyde yalnız hissetmeleri normal olarak değerlendirilmektedir.

Öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur. Bu bulgu, ilkokul düzeyinde yapılan Aktan (2022), Sevgili-Koçak ve Kan’ın (2019) araştırmalarıyla uyumludur. Aynı zamanda ortaokul seviyesinde yapılan Kısa’nın (2018) ve Certel ve arkadaşlarının (2016) araştırma bulgusuyla da paraleldir. Bunlara karşın ilkokul seviyesinde yapılan Kök-Eren ve Örsal’ın (2018) araştırması ve ortaokul seviyesinde yapılan Çorak’ın (2019) araştırmasında ise kızların yalnızlık seviyelerinin erkeklerden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Literatürde, yalnızlığı cinsiyet değişkenine göre ele alan araştırmaların hedef kitlesinin daha çok ergenlik ve genç yetişkinlik yaş seviyeleri olduğu görülmüştür. İlkokul yaş seviyesinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın oluşmamasında, bu yaş seviyesi çocukların ergenliğe henüz girmedikleri ve ilişkilerinde yakın sosyal davranışlar sergiliyor olmaları ile açıklanabilir.

Kardeş sayısı değişkenine göre öğrencilerin yalnızlık düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Buna göre kardeş sayısı yüksek olan öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin, kardeş sayısı düşük olan öğrencilerin yalnızlık düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, ilkokul düzeyinde yapılan Kök-Eren ve Örsal’ın (2018) araştırma bulgusuyla örtüşmektedir. Ayrıca daha üst yaş gruplarındaki Körler (2011), Demirtaş (2007), Duyan ve arkadaşlarının (2008) yapmış oldukları

araştırma bulgularıyla da paralellik göstermektedir. Çocuk sayısının artması, ebeveynlerin çocukları ile ilgilenmeye ayırdıkları zamanın azalmasına ve bunun sonucunda çocukların yalnızlıklarının artmasına sebep oluyor olabilir (Körler, 2011). Araştırma bulgularına göre ilkokuldan liseye, kardeş sayısı arttıkça yalnızlık ortalamalarında artış olduğu görülmektedir. Çalışma bulgusuyla benzer olmayan araştırmaya da rastlanmıştır. Buna göre, Aktan (2022) araştırmasında, ilkokullarda kardeş sayısı ile yalnızlık düzeyi arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Kardeş sayısı ve yalnızlık üzerine Yavuzer (1996), tek çocuk olmanın beslenme, giyim ve eğitim gibi pek çok imkân bakımından avantajlı olduğunu ifade etmiştir. Buna karşın, çocuğun sosyal yaşama hazırlanmasında büyük payı olan ve sorunlarını paylaşabildiği bir kardeşinin olmaması çocuğun güvensiz, içine kapanık, çekingen ve ana-babaya bağımlı bir kişilik geliştirmesine neden olabilmektedir. Bu nedenlerle tek çocukların yalnızlık düzeylerinin yüksek çıkabileceğini söylemiştir. Çalışmada tek çocuk ile iki veya üç kardeşi olanların yalnızlıkları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Bulgular arası tutarsızlıkların katılımcıların yaş farkları ve sosyokültürel farklılıklardan kaynaklanıyor olabileceği değerlendirilmektedir.

Annenin eğitim düzeyine göre öğrencilerin yalnızlık düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, Aktan (2022) ve Körler'in (2018) araştırmasındaki yalnızlık ve anne eğitim düzeyi bulgusuyla benzerdir. Her iki araştırmada da genel olarak anne eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin, anne eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin yalnızlık düzeylerinden anlamlı şekilde daha düşük olduğu saptanmıştır. Buna karşın çalışma bulgusuyla örtüşmeyen, herhangi anlamlı bir farklılık bulmayan araştırmalara da rastlanmıştır (Kısa, 2018; Kök-Eren ve Örsal, 2018; Solak, 2012).

Babanın eğitim düzeyi değişkeni ile öğrencilerin yalnızlık düzeyleri arasında herhangi anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu, Aktan (2022), Solak (2012) ve Kısa'nın (2018) araştırma bulgusuyla paraleldir. Buna karşın çalışma bulgusuyla örtüşmeyen, babanın eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin yalnızlık ortalamalarının azaldığını bulan araştırmalara da rastlanmıştır (Kök-Eren ve Örsal, 2018; Körler, 2011). Bulgular arası farklılığın ebeveyn yaklaşımı ve sosyo-kültürel etkenlerden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Rotenberg (1999), çocuklarına destekleyici ve ilgili davranan bilinçli ebeveynlerin çocuklarının sağlıklı ve mutlu olacaklarından, yalnızlık gibi istenmeyen bir durumla daha az karşılaşacaklarından bahsetmektedir. Öğrencilerin

yalnızlığıyla anne eğitim düzeyleri arasında bulunan anlamlı farklılık, baba eğitim düzeyi ile yalnızlık düzeyleri arasında bulunmamıştır. Bu duruma, araştırmaya katılan öğrenci annelerinin çoğunun ev hanımı olması, çocuk bakımından ve yetiştirilmesinden annelerin daha fazla sorumlu olması gibi faktörler etki etmiş olabilir.

Hane geliri düşük olan öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin, hane geliri yüksek olan öğrencilerin yalnızlık düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, literatürdeki birçok araştırma bulgusuyla örtüşmektedir (Aktan, 2022; Körler, 2011; Köse, 2009). Bunlara karşın, çalışma bulgusuyla örtüşmeyen araştırmalar da bulunmaktadır (Center vd., 2016; Kısa, 2018). Düşük gelirli hanelerin maddi olanak gerektiren sosyal-kültürel faaliyetlere katılamamaları yalnızlığı arttırabilir (Körler, 2011). Maddi imkânlar bireyler açısından önemli olsa da, bireyin yalnızlığını her zaman azaltacağı anlamına gelmemektedir. Zira yalnızlığın maddi olanaklarla giderilebilecek ve açıklanabilecek bir problem olmadığı bilinen bir gerçektir.

3.2.4. İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı, Yalnızlık, Zorbalık Eğilimi ve Bazı Sürekli Değişkenler Arasındaki İlişki ile İlgili Bulguların Tartışılması

Çalışmada ilkokul öğrencilerinin ekran bağımlılığı düzeyleri ile yalnızlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde ve zayıf bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu çalışma bulgusu, Kök-Eren ve Örsal (2018) tarafından bilgisayar oyun bağımlılığı ve yalnızlık olguları arasındaki ilişkiye dair ilkokula yönelik yapılan araştırma bulgusuyla benzerdir. Ayrıca Demirel'in (2022) teknoloji bağımlılığı ile sosyal kaygı arasında bulunduğu orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişkiyle de yakındır. Ancak Sallayıcı ve Yöndem'in (2020) bilgisayar oyun bağımlılığı ve sosyal içe dönüklük değişkenleri arasında saptanmayan anlamlı ilişkiye dair bulguyla örtüşmemektedir. Buna göre ilkokul öğrencilerinin ekran bağımlılıkları ve yalnızlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığına dair bulgular arasında farklılıkların olduğu görülmektedir. Literatürde ilkokullara yönelik bu konularda çok az sayıda araştırma bulunmasından ötürü sağlıklı bir çıkarımda bulunmak mümkün olmayabilir. Ancak ortaokul seviyesinde yapılmış birçok araştırmada, çalışma bulgusuyla örtüşen bulgulara rastlanmıştır (Erdemir, 2022; Karaca vd., 2016; Kısa, 2018). Ekranlarda gereğinden fazla zaman geçirmenin kişileri gerçek hayattaki ilişkilerden uzaklaştırdığı, sosyal becerileri azalttığı ve yalnızlığa sürükleyebileceği bildirilmektedir (Durmaz, 2023). Sosyal becerileri zayıf, içe dönük çocukların uzun süreli ve takıntılı bir şekilde ekranları kullanmaları da yalnızlaşmalarına neden olabilmektedir (Sallayıcı ve Yöndem, 2020). Jeong ve

arkadaşları (2017) tarafından, iletişim zayıflığı olan kişilerin bilgisayar oyununa yöneldikleri bulunmuştur. Buna göre, sıkılan veya eğlenmek isteyen çocukların dijital ekranlara yönelebildikleri ve yalnızlıklarını gidermeye çalıştıkları görülmektedir. Bu gibi durumların sosyalleşmenin başında olan ilkökul çocuklarının algıladıkları yalnızlığı da düşürdüğü söylenebilir.

Ekran bağımlılığı ve yalnızlık düzeyleri arasında ilişki bulmayan veya farklı yönde bir ilişki bulan araştırmalara da rastlanmıştır. Çorak (2019) ve Çetinkaya (2013) ortaokul öğrencilerinin internet bağımlılığı ile yalnızlık düzeyleri arasında ilişki bulmamıştır. Öncel ve Tekin (2015) ise ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığı ve yalnızlık düzeyi araştırmasında orta düzeyde negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Ayrıca Ergün ve diğerleri (2020) araştırmalarında, yalnızlık ile sosyotelizm arasında negatif yönde bir ilişki bulmuşlardır. Bu bulgulara göre, ekranla ilişkili bağımlılıklar arttıkça yalnızlık düzeyi düşmektedir. Dijital yerliler olarak görülen günümüz çocuklarının sosyal olarak bir yere bağlanmak ve bir topluluğun üyesi olmak istemeleri bu duruma sebebiyet verebilmektedir (Odabaşı, 2010). Çocuklar, farklı kültür ve düşüncelere açık olup sanalda bulunan bireylerle iletişime geçerek sosyalleşmeye çalışabilmektedir (Şahin, 2009). Buna karşın Göksu (2022), yalnızlığın dijital ekranlarda bulunan içeriklerle etkileşim sayesinde azalması olumlu gibi gözükse de bireylerin sosyalleşme ihtiyaçlarını, gerçek anlamda arkadaş veya aile bireyleri yerine ekranlarda bulunan içerikler vasıtasıyla karşılamalarının bireyler için sağlıklı bir sosyalleşme olmayacağını belirtmektedir.

İlkokul öğrencilerinin ekran bağımlılığı düzeyleri ile zorbalık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde ve zayıf bir ilişki bulunmuştur. Literatürde ilkökul düzeyinde bu ilişkiye dair sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. İlk araştırma Demirel'in (2022) ilkökul öğrencilerine yönelik yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin akran zorbalığı ile teknoloji bağımlılığı düzeyleri arasında orta düzeyde, pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca ilkökul düzeyindeki Durmaz'ın (2023) araştırmasında, dijital bağımlılık ile sosyal beceri düzeyleri arasında orta düzeyde negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgular çalışma bulgusuyla örtüşmektedir. İlkokul düzeyinde çalışma bulgusuyla uyuşmayan araştırmalara da rastlanmıştır. Elmacıgil (2021), bilgisayar oyun bağımlılığı ve akran zorbalığı düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulmuştur. Elmacıgil (2021), bilgisayar oyun bağımlısı çocukların öfke ve zorbalık gibi saldırganlık dürtülerini sanaldaki oyun ortamlarında gerçekleştirerek doyuma ulaşmasını sağladıklarını ve bu

sayede gerçek hayatta bu davranışları sergilemeye gerek duymadıklarını ifade etmiştir. Ayrıca bu oyun bağımlısı çocukların zamanlarının çoğunu bilgisayar başında oyun oynayarak geçirmelerinden dolayı akran grupları gibi sosyal ortamlarda pek bulunmadıklarından zorbalık yapma risklerinin de azaldığını ifade etmiştir.

Ekran bağımlılığı ve zorbalık arasında bulunan pozitif yönde, anlamlı ilişkinin bu konuyu veya bunlara yakın konuları ele alan ortaokul ve liselerde okuyan öğrencilere yönelik yapılmış Turhal (2023), Hazar ve Ekici (2021), Kılıç (2019) ve Kıldırın'ın (2019) araştırma bulgularıyla örtüştüğü görülmüştür. İnternetle beraber dijital ortamlarda bulunan oyunların gz alıcılığı ve çeşitliliği, çocuklar için bu ekranları vazgeçilmez hale getirmektedir. Hazar ve Ekici'ye (2021) göre, saldırganlık gibi olumsuz davranışları hayatta normalleştiren dijital oyunlar ve bu oyunlara bağımlı hale gelen çocukların oyunlardaki karakteri kendileriyle özdeşleştirmeleri söz konusu olabilmektedir. akır'ın (2013) araştırmasına göre ailelerin %59.1'i çocuğunun bilgisayar oyunu oynadıktan sonra oyundaki karakterleri taklit etme durumlarına "katılıyorum" cevabını vermiştir. Ayrıca anne gözlemi üzerinden giden bu araştırmada, bilgisayar oynayan öğrencilerin, başkalarının acı çekmesinden ve ölmesinden zevk aldığını öğrenmesi durumuna, annelerin %12.6'sının kararsız olduğu, %6.4'ünün katılmadığı ve %20'sinin katıldığı bulunmuştur. Şahin (2015) ise 4, 5 ve 6. sınıf öğrencileriyle yapmış olduğu araştırmada, öğrencilerin bilgisayar oyunu oynamalarının şiddet eğilimine etkisi olmadığını bulmuştur. Ona göre bu bulguya ulaşmaya, öğrencilerin daha çok stratejik ve eğitimsel oyunları tercih etmeleri etki etmiş olabilir. Ayrıca ocuklarda yaş aralığı düştükçe, ocuk üzerindeki ebeveyn rolü ve kontrolünün arttığını bu sayede bu bulguya ulaşılmış olabileceğini bildirmiştir.

Çocukların olumsuz içerikler barındırabilecek ekranlar karşısında nasıl davranmaları gerektiğini bilmemeleri ile yetersiz ebeveyn rolünün olması zorbalık gibi saldırganca davranışlarda artışa sebep olabilmektedir. Ancak yeterli ebeveyn kontrolü, doğru yönlendirmeler ve bilinçli kullanımlar ile bu sorunun önüne geçilebilmektedir (Şahin, 2015). Ekran bağımlılığının dijital oyun ve internet bağımlılığının yanında akıllı telefon ve televizyon bağımlılığını da kapsıyor olması, çalışmada zorbalık ile ekran bağımlılığı arasında ortaya çıkan ilişkiyi de etkilemiş olabilir. Çocukların doğru ebeveyn kontrol ve yönlendirmeleriyle ekran kullanımlarını kendilerine faydalı, olumsuz etkiye mahal vermeyecek içerikler ile sürdürmesi, zorbalık gösterme düzeylerini de düşürmüş olabilir.

Öğrencilerin yalnızlık düzeyleri ile zorbalık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur. İlkokul düzeyinde doğrudan zorbalık ve yalnızlık konularını ele alan araştırmalara rastlanmadığından yakın konu alanları incelenmiştir. Buna göre çalışma bulgumuz, ilkokul düzeyinde yapılmış Demirel'in (2022) akran zorbalığı ve sosyal kaygı arasındaki pozitif ilişki ve Tekce'nin (2019) akran zorbalığı ve arkadaşlık yapma değişkenleri arasındaki negatif ilişki bulgularıyla örtüşmektedir. Ortaokul düzeyindeki Çiloğlu'nun (2022) akran zorbalığı ve arkadaşlık ilişkileri arasındaki negatif yöndeki ilişki bulgusuyla, lise düzeyindeki Eminoğlu'nun (2018) sosyal-duygusal yalnızlık ile akran zorbalığı arasındaki pozitif yöndeki ilişki bulgusuyla ve Solak'ın (2012) saldırganlık ve yalnızlık düzeyi arasındaki pozitif ilişki bulgusuyla da örtüşmektedir.

Yalnızlık, öğrencilerde akademik ve sosyal sorunlara yol açabilmektedir. Bu öğrenciler saldırgan, utangaç, geri çekilme, düşük akademik performans ve yıkıcı davranışlar gibi durumlar sergileyebilmektedirler (Cassidy ve Asher 1992). Hodges ve diğerlerinin (1999) 4. ve 5. sınıf öğrencileriyle yaptıkları araştırmada, koruyucu arkadaşlığa sahip öğrencilerin akran mağduriyetlerinde azalma görüldüğü bulunmuştur. Onlar, arkadaşlığın artan akran zorbalığı döngüsünü önlemedeki önemini vurgulamışlardır. Crawford ve Manassis (2011) 8-14 yaş arası çocuklarla yapmış oldukları araştırmada, yüksek nitelikteki arkadaşlıkların çocukları zorbalıktan koruyabileceğini, yakın arkadaşlıkların ise zorbalıkla başa çıkmada ve durdurulmasında önemli avantajlar sağladığını bildirmişlerdir. Bazı araştırmalarda farklı sonuçlar da elde edilmiştir. Cairns ve diğerleri (1988) bazı zorba öğrencilerin, diğer zorba öğrenciler tarafından arkadaş olarak tercih edildiklerini ve üstelik kendi gruplarında popüler olabildiklerini belirtmişlerdir. Pellegrini ve diğerleri (1999) de akran gruplarının çoğunluğu tarafından reddedilseler bile akran zorbalığı yapan çocuklarla, diğer saldırgan çocukların arkadaşlık kurduklarını tespit etmişlerdir.

Yalnızlık ve zorbalık ilişkisi üzerine Hazler (1996), zorbaca davranışları olan kişilerin özellikle empati kurmada yetersiz, olaylara karşı tekdüze bakış açısına sahip, diğer kişilerin bakış açılarını anlamakta zorlanan kişiler olduklarını ifade etmiştir. Randall (2003), bu zorbaca eylemlerde bulunan kişileri “sosyal açıdan kör” kişiler olarak tanımlamıştır. Bu kişilerin algıladıkları sosyal iletileri yanlış yorumladıklarını ve sosyal ilişkilerinde birçok durumu kendilerine tehdit olarak algılayarak saldırganca tepkilerle karşılık verdiklerini ifade etmiştir. Buna göre zorbalık eğilimli kişiler, arkadaşlık ilişkileri

kurmada gerekli becerileri gösterememekte, genel olarak bu kişiler diğerleri tarafından dışlanmakta ve yalnız kalabilmektedirler.

Öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeyleri ile katılımcıların (öğrenci, anne, baba) ekran kullanım sıklıkları arasında pozitif yönde ilişkiler bulunmuştur. Özellikle öğrencinin ekran bağımlılığı ile ekran kullanım sıklığı arasındaki orta düzeyde, pozitif yöndeki ilişki önemli ve dikkat çekicidir. Çünkü ekrana harcanan sürenin artması ile bağımlılığın da arttığı görülmektedir. Çalışmada öğrencilerin %77.3'ü ekranı 3 saatin altında, %21.2'si ekranı 3-7 saat arasında ve %1.6'sı ise 7 saatin üstünde ekranı kullandıkları bulunmuştur. Bu süreler Balak'ın (2017) araştırma bulgusuyla örtüşmektedir. Katılımcıların ekran kullanım sıklıkları arasında da orta düzeyde pozitif yönde ilişkinin olması da önem arz etmektedir. Çünkü özellikle anne ve babanın ekran kullanım sıklığı arttıkça çocuklarının da kullanım sıklığı artmakta ve bu durum ekran bağımlılığına götürebilmektedir. Sosyal öğrenme yaklaşımına göre bireyler bir ortamda diğer bireyleri gözlemleyerek öğrenirler. Bu yaklaşımda davranış, pekiştirici veya tekrara gerek kalmadan gözlem yoluyla öğrenilir (aktaran, Corey, 2008). Buna göre ekran kullanım sıklıkları konusunda aile üyelerinin birbirlerinden etkilendikleri söylenebilir. Ayrıca çocukların da ebeveynlerinin davranışlarından etkilendiği ve onların davranışlarına benzer davranışlar sergiledikleri söylenebilir.

Araştırmaların çoğu, çocuklardaki ekran kullanım süresinin artmasıyla oluşabilecek olumsuzluklar üzerine odaklanmaktadır (Hinkley vd., 2014). Nitekim erken yaşta uzun süre ekran kullanan çocuklarda dikkat sorunları (Courage ve Setliff, 2009) ve saldırganlık (Mitrofan vd., 2009) gibi birçok olumsuzluk görülebileceği bulunmuştur. Dikkat çekilen bu olumsuz etkilerin yanında, son zamanlarda Covid-19 salgını dönemi ile beraber dijitalleşme sayesinde yapılan uzaktan etkileşimler, bu teknolojilerin ne kadar gerekli olduğunu göstermiştir. Bu dönemde herkes gibi çocukların da ekran süreleri diğer tüm zamanlara göre önemli bir artış göstermiştir (Richtel, 2021). Artık hayatımızın bir parçası haline gelen akıllı teknoloji ve dijital ekranların her bireyin yararına olacak şekilde yaşamlarına adapte edilmesi ve uyum sağlanması günden güne önem kazanmaktadır (Radesky vd., 2014). Belki de, ileriki yıllarda “ekran bağımlılığı” gibi olumsuz etki oluşturacak tanımlamalar yerini, “yanlış ekran kullanımına” bırakacaktır. Artan ekran kullanım sıklıkları hayatın bir parçası olarak görülecek ve bağımlılık kelimesi daha az kullanılacaktır. Bu kapsamda yapılması gereken herkese, bu teknolojilerin doğru ve bilinçli bir şekilde nasıl kullanılması gerektiğinin öğretilmesidir.

Öğrencinin zorbalık düzeyi ile annenin ekran kullanım sıklığı değişkeni arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Ancak bu ilişki zayıf düzeydedir. Buna neyin sebep olduğuyla ilgili literatürde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu çalışmada çoğu çalışmayan annelerin uzak durduğu veya kullanmadığı ekranları (akıllı telefon, tv, tablet gibi) kullanma fırsatı bulan çocukların bu kullanımlarını zorbalığa özendiren, saldırganca içeriklerle etkileşime girerek yapmaları sonucunda oluşmuş olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

3.2.5. İlkokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimlerinin Yordanmasına İlişkin Tartışma

Çalışmanın 4'üncü ve son sorusunda, ilkokul öğrencilerinin cinsiyeti, ekran bağımlılığı, yalnızlık ve katılımcıların ekran kullanım sıklık düzeyleri birlikte öğrencilerin genel zorbalık eğilimi düzeyinin anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığına bakılmıştır. Bulgulara göre cinsiyet, yalnızlık ve anne ekran kullanım sıklığı değişkenlerinin genel zorbalık eğilimini zayıf derecede olsa da anlamlı şekilde yordadığı saptanmıştır. Öğrencinin ekran bağımlılığı ile ekran kullanım sıklığının genel zorbalık eğilimini yordamadığı bulunmuştur. Saldırganlık, başkalarındaki saldırgan davranışların gözlemlenerek, taklit edilerek öğrenilebileceği bir tutumdur. Bu tutumlar aynı zamanda filmlerden ve dizilerden de öğrenilebilir (Bilgin, 2008). Muslu ve Aygün (2020), ebeveyn denetiminin oyun bağımlılığını ve saldırgan davranışları azalttığını bildirmişlerdir. Buna göre ilkokul seviyesi öğrencilerde zorbalığın artmasında öğrencinin ekran bağımlılığı ve ekran kullanım sıklığının fazla etkili olmadığı görülmüştür. Bu durumu, öğrencilerin yaşlarının küçük olması ile ebeveynlerinin onlar üzerindeki kontrol ve rolünün daha etkili olması sağlamış olabilir.

Annenin ekran kullanım sıklığı olumsuz yönde; öğrencinin cinsiyet ve yalnızlık düzeyi ise olumlu yönde genel zorbalık eğilimini yordadığı bulunmuştur. Bulgulara göre, annenin ekran kullanım sıklığının azalması, öğrencinin zorbalık eğiliminin artmasına sebep olmaktadır. Bu duruma, çalışmadaki çoğu öğrencinin annesinin çalışmaması ve evde bulunması, buna bağlı olarak annelerin uzak durduğu veya kullanmadığı ekranları (akıllı telefon, tv, tablet gibi) kullanma fırsatı bulan çocukların bu kullanımlarını zorbalığa özendiren saldırganca içeriklerle etkileşime girerek yapmaları sonucunda çocuklardaki zorbalık düzeyinin artmış olabileceği düşünülmektedir.

Öğrencinin kız olması ya da öğrencinin yalnızlık düzeyinin az olması durumunda zorbalık düzeyinin azalacağı tespit edilmiştir. Birçok araştırma kızların erkeklere göre

zorba eğilimlerinin daha düşük olduğunu bulmuştur (Balak, 2017; Demirel, 2022; Furuncu 2019). Erkeklerin fiziksel güç üstünlüğünü daha fazla göstermek istemeleri (Pellegrini ve Long, 2002), toplumun kızlara göre, erkekler tarafından gösterilen saldırganca davranışları daha normal karşılaması (Şahan, 2020) gibi durumların bu bulguya götürdüğünden bahsedildiği görülmüştür. Buna göre erkek öğrencilerin zorbalık eğilimlerinin yüksek olmasının temelinde toplumsal rollerin etkili olduğu söylenebilir.

Yalnızlığın zorbalığı yordamasına ilişkin olarak, zorbaların veya mağdurların sosyal beceri yetersizliklerinden ötürü yalnızlık yaşayabilecekleri belirtilmektedir (Smokowski ve Kopasz, 2005). Bunun yanında yalnızlık, öğrencilerde akademik ve sosyal sorunlara yol açabilmektedir. Bu öğrenciler saldırgan, utangaç, geri çekilen, düşük akademik performans ve yıkıcı davranışlar gibi durumlar sergileyebilmektedirler (Cassidy ve Asher 1992). Buna göre zorbalık mağdurlarının yalnızlaşabildikleri, yalnız olan çocukların zorbalığa uğrama ihtimallerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca sosyal beceri yetersizliği bulunan ve yalnızlık çeken çocukların sosyal etkileşimlerinde zorbalık gibi saldırganca davranışlar sergilemeye daha eğilimli olabildikleri de söylenebilir.

SONUÇ

İlkokul öğrencilerinin zorbalık, ekran bağımlılığı ve yalnızlık düzeylerinin, bu düzeylerin birbirleriyle ve bazı değişkenlerle olan ilişkilerinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada ulaşılan sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

✓ Öğrencilerin genel zorbalık düzeylerinin “Katılmıyorum” yönünde ve “Düşük” düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

✓ Erkek öğrencilerin genel zorbalık düzeylerinin, kız öğrencilerin zorbalık düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu, bu farklılaşmanın orta düzeyde etkisinin olduğu saptanmıştır.

✓ İlkokullarda 4. sınıf öğrencilerin genel zorbalık eğilimi düzeylerinin, 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin genel zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu ve bu farklılaşmanın düşük düzeyde etkisinin olduğu saptanmıştır.

✓ Kardeş sayısı yüksek olan öğrencilerin zorbalık düzeylerinin, kardeş sayısı düşük olan öğrencilerin zorbalık düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu farklılığın düşük düzeyde etkisinin olduğu saptanmıştır.

✓ Anne ve babasının eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinin, anne ve babasının eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu farklılığın orta düzeyde etkisinin olduğu bulunmuştur.

✓ Hane geliri yüksek olan öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinin, hane geliri düşük olan öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu farklılığın düşük düzeyde etkisinin olduğu saptanmıştır.

✓ İlkokul öğrencilerinin ekran bağımlılığı düzeylerinin “Nadiren” yönünde ve “düşük” düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

✓ Erkek öğrencilerin ekran bağımlılık düzeylerinin, kız öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu ve bu farklılaşmanın yüksek düzeyde etkisinin olduğu saptanmıştır.

✓ Öğrencilerin kardeş sayısı, sınıf düzeyi, hane geliri ve ebeveynlerinin eğitim düzeyi değişkenlerine göre ekran bağımlılığı düzeylerinin herhangi anlamlı bir farklılık oluşturmadığı saptanmıştır.

✓ İlkokul öğrencilerinin yalnızlık düzeylerinin “Benim için hiç doğru değil” yönünde ve “Çok düşük” düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

✓ Öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre yalnızlık düzeylerinde herhangi bir anlamlı farklılaşmanın olmadığı bulunmuştur.

✓ Kardeş sayısı yüksek olan öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin, kardeş sayısı düşük olan öğrencilerin yalnızlık düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu farklılığın düşük düzeyde etkisinin olduğu saptanmıştır.

✓ Genel olarak anne eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin, anne eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin yalnızlık düzeylerinden anlamlı şekilde daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu farklılığın düşük düzeyde etkisinin olduğu bulunmuştur.

✓ Hane geliri yüksek olan öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin, hane geliri düşük olan öğrencilerin yalnızlık düzeylerinden anlamlı şekilde daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu farklılaşmanın düşük düzeyde etkisinin olduğu saptanmıştır.

✓ Çalışmada ilkokul öğrencilerinin ekran bağımlılığı düzeyleri ile genel zorbalık eğilimi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde ve zayıf düzeyde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

✓ Öğrencilerin yalnızlık düzeyleri ile genel zorbalık eğilimi düzeyleri arasında pozitif yönde, orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

✓ Öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeyleri ile yalnızlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde ve zayıf düzeyde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

✓ Ebeveynlerinden alınan bilgiler doğrultusunda, öğrencilerin %24’ü günde 3 saatten fazla ekran karşısında vakit geçirmektedir. Annelerin %22’si günde 3 saatten fazla ekran karşısında vakit geçirmektedir. Babaların ise %38’i günde 3 saatten fazla ekran karşısında vakit geçirmektedir. Ekran karşısında en fazla babaların vakit geçirdiği görülmüştür.

✓ Öğrencilerin ekran bağımlılığı düzeyleri ile katılımcıların (öğrenci, anne, baba) ekran kullanım sıklıkları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

✓ Katılımcıların (öğrenci, anne, baba) ekran kullanım sıklıkları arasında orta düzeyde, pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

✓ Çalışmada öğrencinin zorbalık düzeyi ile annenin ekran kullanım sıklığı değişkeni arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

✓ Öğrencilerin genel zorbalık eğilimi düzeylerini, düşük düzeyde olsa da bazı değişkenler tarafından yordandığı saptanmıştır. Öğrencilerin cinsiyet, yalnızlık düzeyleri ve anne ekran kullanım sıklığı değişkenlerinin genel zorbalık eğilimi düzeyini anlamlı şekilde yordadığı saptanmıştır. Genel zorbalık eğilimi düzeyi üzerinde annenin ekran kullanım sıklığının olumsuz yönde; öğrencinin cinsiyet ve yalnızlık düzeyinin ise olumlu yönde etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Öneriler

Çalışmada ilkokul 2, 3 ve 4. sınıf öğrencilerinin genel zorbalık eğilimi, ekran bağımlılığı ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Ülkemizde bu yaş düzeyindeki araştırmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Örneklem sayısı ve çeşitliliği artırılarak bu alanda daha fazla çalışmalar yapılabilir.

Öğrencilerin zorbalık, ekran bağımlılığı ve yalnızlık durumlarına ilişkin olarak daha derinlemesine bilgilerin elde edilmesini amaçlayan nitel desenli araştırmalar yapılabilir. Bu araştırmaların çalışma grubuna öğrenci ve ebeveynlerin yanında öğretmenlerin de eklenmesi çalışmayı daha kapsamlı yapabilir.

Katılımcıların (öğrenci-anne-baba) ekran kullanım sıklıkları arasında tespit edilen yakın ilişkiler, bizlere çocuklar üzerinde büyük etkileri olan ebeveynlere verilecek eğitimlerin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Teknolojinin bilinçli kullanılmasına yönelik olarak ebeveyn, öğretmen ve öğrencilerle bilgilendirici ve beceri kazandırıcı çalışmalar yapılabilir. Ayrıca ilkokul öğrencilerinin tek başına doldurabilecekleri doğru veya bilinçli teknoloji kullanımı gibi ölçeklerin yetersiz olduğu görülmüştür. Bunlara yönelik çalışmaların yapılması önerilebilir.

Çalışmada erkek öğrencilerin ekran bağımlılığı ortalamaları, kızlara göre oldukça yüksek bulunmuştur. Bilinçli teknoloji kullanımı konularında verilecek eğitimlerde bu hususun bilinmesi, erkek öğrencilerle ayrıca ilgilenilmesi faydalı olabilir.

Bu çalışma kapsamında ilkokul öğrencilerinin zorbalık eğilimi düzeyleriyle ilgili verilerin toplanmasında ilk olarak Dölek (2005) tarafından ortaokul yaş grubu öğrencilerine yönelik geliştirilen ve Balak (2017) tarafından ilk defa ilkokul öğrencilerine uygulanabilirliği kabul gören “Zorbalık Eğilimi Ölçeği” uygulanmıştır. Daha sağlıklı sonuçların elde edilmesi bakımından doğrudan ilkokul öğrencilerine yönelik zorbalık veya akran zorbalığı gibi ölçeklerin geliştirilmesi tavsiye edilebilir.

Erkek öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinin, kız öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Zorbalığı önleme amacıyla hazırlanması muhtemel müdahale çalışmalarında erkek öğrencilere yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi faydalı olabilir.

Öğrencilerin sınıf düzeyleri yükseldikçe zorbalık ortalamalarının da arttığı belirlenmiştir. Üst sınıflardan öğrencilere akran işbirliği veya akran arabuluculuğu gibi görevler verilmesiyle bu gibi zorbalık durumları azaltılabilir.

Tüm okul paydaşlarına (öğretmen, öğrenci, yönetici, veli ve diğerleri) akran zorbalığı ve çocuklarda yalnızlık gibi konularda eğitimlerin verilmesi ve beceri kazandırıcı çalışmaların yapılması tavsiye edilebilir.

Türkiye’de özellikle okul öncesi ve ilkokul düzeyindeki çocuklara yönelik sosyal, sanatsal ve sportif faaliyetler kısıtlı durumdadır. Türkiye’de bu tür hizmetler daha çok ortaokul ve üstü öğrencilere verilmektedir. Bu hizmetlerin okul öncesi ve ilkokul çocuklarını da kapsayacak şekilde genişletilmesi sağlanabilir. Bu sayede çocukların evde dijital ekranlar karşısında vakit geçirmek yerine daha sağlıklı ve faydalı aktiviteler yapmalarının önü açılmış olacaktır.

Çalışmada öğrencilerin genel zorbalık eğilimi düzeyi ile annenin ekran kullanım sıklığı değişkeni arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu ve ayrıca annenin ekran kullanım sıklığının zorbalığı negatif yönde yordadığı tespit edilmiştir. Literatürde buna dair herhangi benzer bir bulguya rastlanmamıştır. Bu yeni ve farklı bulgu üzerine çalışmaların yapılması zorbalıkla mücadeleye katkılar sağlayabilir.

Yalnızlığın genel zorbalık eğilimi düzeyini pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Okullarda özellikle yalnızlık çeken öğrencilerin sınıf öğretmenleri tarafından desteklenmesi sağlanabilir. Yalnızlık, zorbalık ve arkadaşlık ilişkileri konularında rehberlik servisinden destek alınabilir. Aileler ile bu konuda görüşmeler ve iş birlikleri yapılabilir.

Zorbalık, ekran bağımlılığı ve yalnızlık konularına ilişkin elde edilen bulguların eğitim programlarına entegre edilmesiyle öğrencilerin daha yakından tanınmalarına, daha kolay ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirmelerine ve çevreleriyle daha sağlıklı ilişkiler kurmalarına yardımcı olunabilir.

Okul psikolojik danışmanlarına ve okul rehberlik öğretmenlerine teknolojinin bilinçli kullanımı, dijital okuryazarlık veya dijital vatandaşlık, zorbalık ve yalnızlık konularında güncel bilgiler ışığında uygulamalı eğitimlerin verilmesi ile bu bilgilerin okula, veliye, öğretmen ve öğrencilere yansıtılması bakımından faydalı olabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, E. ve Karavelioğlu, M. B. (2022). Spor Lisesi Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılık Düzeylerinin İncelenmesi. *International Academic Social Resources Journal*, 7(35), 343-348.
- Adanır, A. S., Doğru, H. ve Özatalay, E. (2016). Oyuna adanmış yaşam: Bir olgu sunumu üzerinden internet oyun oynama bozukluğuna kısa bir bakış. *Turkish Journal of Family Practice/Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 20(2).
<https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/LrFJm.pdf> Erişim Tarihi: 21.07.2023.
- Akduman, G. G. (2010). 7-14 yaş grubu çocuklarda akran istismarı ve kendi çözüm önerileri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 3(2).
- Akkaş, İ. (2019). *Teknoloji Bağımlılığı*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aksu, Z. U. ve Işıklı, Ş. (2019). Teknolojik zehirlenme, semptomları ve teknolojik düzen. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, Yıl, 57-87.
- Aktan, P. (2022). *İlkokul Öğrencilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Yalnızlık Düzeyleri Ve Arkadaşlık Niteliklerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Alakuş, E. ve Elkatmış, M. (2022). İlkokul 4.Sınıf Öğrencilerinin Problemleri İnternet Kullanım Düzeyleri İle Okuma Motivasyonları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Euroasia Journal Of Social Sciences & Humanities*, 9(29), 37-49.
- Aldhaban, F., Daim, T. U. ve Harmon, R. (2015, August). Exploring the adoption and use of the smartphone technology in emerging regions: A literature review and hypotheses development. In *2015 Portland International Conference on Management of Engineering and Technology (PICMET)* (pp. 2355-2370). IEEE.
- Aral, N., Gürsoy, F. ve Bıçakçı, M. (2006). Yetiştirme Yurdunda Kalan Ve Kalmayan Kız Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 10-19.
- Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (34).
- Armitage, R. (2021). Bullying during COVID-19: the impact on child and adolescent health. *The British Journal of General Practice*, 71(704), 122.
- Arslan, S. ve Savaşer, S. (2009). “Akran Zorbalığını Önlemede Okul Hemşiresinin Rolü.” *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, Cilt:2,Sayı:3. (118-123).

- Asendorpf, J. B. (1993). Abnormal shyness in children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34(7), 1069-1083. (<https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1993.tb01774.x>).
- Asher, S. R., Hymel, S. ve Renshaw, P. D. (1984). Loneliness in children. *Child development*, 1456-1464. (<https://doi.org/10.2307/1130015>).
- Asher, S. R. ve Wheeler, V. A. (1985). Children's loneliness: a comparison of rejected and neglected peer status. *Journal of consulting and clinical psychology*, 53(4), 500. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED237229.pdf> Erişim Tarihi: 24.02.2023.
- Asher, S. R. ve Paquette, J. A. (2003). Loneliness and peer relations in childhood. *Current directions in psychological science*, 12(3), 75-78.
- Atik, G. (2006). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Davranışını Yordamada Denetim Odağı, Benlik Saygısı, Aile Stili, Yalnızlık ve Akademik Başarının Rolü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Austin, V. L. ve Sciarra, D. T. (2013). *Children And Adolescents With Emotional And Behavioral Disorders, Çocuk Ve Ergenlerde Duygusal Ve Davranışsal Bozukluklar*. Çev. Ed. M. Özkes. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Avşar-Arık, I. (2018). *Teknoloji Bağımlılığı ve Sosyal Kimlik Oluşumu: Y Nesli*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Ayas, T. ve Pişkin, M. Lise Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Okul Türü Bakımından İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 550-568.
- Aydın, M. (Ed.) (2016). *SistematiK Aile Sosyolojisi. İstanbul: Çizgi Kitapevi*. https://www.academia.edu/48991588/Toplumumuzun_Aile_Yap%C4%B1s%C4%B1 Erişim Tarihi: 19.07.2023.
- Aydın, E. (2022). *Ortaokul Öğrencilerinde Tv Bağımlılığı Ve Saldırganlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydoğdu, F. ve Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2).
- Balak, D. (2017). *İlkokul öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile akran zorbalığı ve okula aidiyet duyguları arasındaki ilişkinin incelemesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Balantekin, Y. (2009). *10-14 yaş arası çocuklarda televizyon bağımlılığı üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Baldry, A. C. (2003). Bullying in schools and exposure to domestic violence. *Child abuse & neglect*, 27(7), 713-732.

- Balhara, Y. P. S. verma, K. ve Bhargava, R. (2018). Screen time and screen addiction: Beyond gaming, social media and pornography-A case report. *Asian journal of psychiatry*, 35, 77-78. (DOI: [10.1016/j.ajp.2018.05.020](https://doi.org/10.1016/j.ajp.2018.05.020)).
- Baltacı, Ö., Akbulut, Ö. F. ve Zafer, R. (2020). COVID-19 pandemisinde problemlı internet kullanımı: Bir nitel araştırma. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 126-140.
- Başar, M. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Teknoloji Bağımlılık, Sanal Zorba ve Sanal Mağdur Olma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Başaran, F. (2000). *İletişim ve Emperyalizm, Türkiye'de Telekomünikasyonun Ekonomi Politiği*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Başköy, N. (2013). *Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık, siber zorbalık ve bilgisayara karşı tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Beard, K. W. ve Wolf, E. M. (2001). Modification in the proposed diagnostic criteria for Internet addiction. *Cyberpsychology & behavior*, 4(3), 377-383. (<https://doi.org/10.1089/109493101300210286>).
- Berguno, G., Leroux, P., McAinsh, K. ve Shaikh, S. (2004). Children's experience of loneliness at school and its relation to bullying and the quality of teacher interventions. *The qualitative report*, 9(3), 483-499.
- Bernal, J. D. (2011). *Bilimin toplumsal işlevi*. Çev. T. Ok. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Bhagat, S., Jeong, E. J. ve Kim, D. J. (2020). The role of individuals' need for online social interactions and interpersonal incompetence in digital game addiction. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 36(5), 449-463. (<https://doi.org/10.1080/10447318.2019.1654696>).
- Bilgi, A. (2015). *Bilgisayar Oyunu Oynayan ve Oynamayan İlköğretim Öğrencilerinin Saldırganlık, Depresyon ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bilgin, A. (2008). *Okullarda şiddeti önlemede bir yöntem: Çatışma çözme*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Billieux, J., Maurage, P., Lopez-Fernandez, O., Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2015). Can disordered mobile phone use be considered a behavioral addiction? An update on current evidence and a comprehensive model for future research. *Current Addiction Reports*, 2(2), 156-162. (<https://doi.org/10.1007/s40429-015-0054-y>).
- Birdal, E. (2022). *Üniversite öğrencilerinin e-öğrenme stilleri ile teknoloji bağımlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Borg, M. G. (1998). The emotional reactions of school bullies and their victims. *Educational Psychology*, 18(4), 433-444. (<https://doi.org/10.1080/0144341980180405>).
- Bostancı, A. (2020). *Teknolojik Araçların 10-12 Yaş Çocuklar Üzerindeki Etkilerine Yönelik Ebeveyn Tutum Ve Davranışlarının Belirlenmesi: (Konya İli Örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Boulton, M. J. ve Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British journal of educational psychology*, 62(1), 73-87. (<https://doi.org/10.1111/j.2044-8279.1992.tb01000.x>).
- Boyacı, M. (2019). Türkiye’de internet bağımlılığı araştırmaları: Bir içerik analizi çalışması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(3), 777-795.
- Bozkurt, H., Şahin, S. ve Zoroğlu, S. (2016). İnternet bağımlılığı: Güncel bir gözden geçirme. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 6(3), 235-247.
- Bölükbaşı-Macit Z. ve Kavafoğlu S. (2019). Screen: Subject of all Information Technology Addiction. *Middle Black Sea Journal of Health Science*, 5(3):293-301.
- Bradshaw, C. P. (2015). Translating research to practice in bullying prevention. *American Psychologist*, 70(4), 322.
- Buchanan, R. A. (1991). Theory and Narrative in the History of Technology. *Technology and Culture*, 32(2), 365-376. (<https://doi.org/10.2307/3105715>).
- Bullock, J. R. (1998). *Loneliness in young children*. ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education, University of Illinois. <https://www.vtaide.com/png/ERIC/Loneliness.htm> Erişim Tarihi: 22.07.2023.
- Bulut, S. (2019). Zorbalıkla nasıl baş edilir? Zorba dur! TRT Vizyon. Söyleşi. https://openaccess.ihu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12154/992/sefa_bulut.pdf?sequence=1&isAllowed=y Erişim Tarihi: 15.07.2023.
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2010). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: Gerçekleştirdiği yerler ve bas etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 68.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (21. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Calp, Ş., Karaman, E. R. ve Çavuşoğlu, F. (2018). İlkokulda akran ilişkileri: Farklı başarı düzeyindeki dördüncü sınıf öğrencileri arkadaş özerklik desteği hissediyor mu? *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 237-265.
- Canoğulları, Ö. ve Güçray, S. S. (2017). İnternet bağımlılık düzeyleri farklı ergenlerin cinsiyetlerine göre psikolojik ihtiyaçları, sosyal kaygıları ve anne baba tutum algılarının incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(1), 42-57

- Cairns, R. B., Cairns, B. D., Neckerman, H. J., Ferguson, L. L. ve Garipey, J. L. (1989). Growth and aggression: I. Childhood to early adolescence. *Developmental psychology*, 25(2), 320. (<https://doi.org/10.1037/0012-1649.25.2.320>).
- Cassidy, J. ve Asher, S. R. (1992). Loneliness and peer relations in young children. *Child development*, 63(2), 350-365. (<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1992.tb01632.x>).
- Cenkseven-Önder, F. ve Sarı, M. (2012). İlköğretim öğrencilerinde zorbalık ve okul yaşam kalitesi. *İlköğretim Online*, 11(4), 897-914.
- Certel, H., Yakut, S., Yakut, İ. ve Gülsün, B. (2016). Öğrencilerde yalnızlık problemi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 3069-3084.
- Ceyhan, E. (2000). *Çocuk gelişimi ve psikolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 6, 59-210.
- Ceyhan, A. (2011). Ergenlerin problemleri internet kullanım düzeylerinin yordayıcıları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 8(2), 85-94.
- Chonchaiya, W. ve Pruksananonda, C. (2008). Television viewing associates with delayed language development. *Acta Paediatrica*, 97(7), 977-982. (<https://doi.org/10.1111/j.1651-2227.2008.00831.x>).
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (Second Edition). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. <https://www.utstat.toronto.edu/~brunner/oldclass/378f16/readings/CohenPower.pdf> Erişim Tarihi: 22.07.2023.
- Coleman, P. K. ve Karraker, K. H. (2000). Parenting self-efficacy among mothers of school-age children: Conceptualization, measurement, and correlates. *Family relations*, 49(1), 13-24.
- Coplan, R. J., Prakash, K., O'Neil, K. ve Armer, M. (2004). Do you" want" to play? Distinguishing between conflicted shyness and social disinterest in early childhood. *Developmental psychology*, 40(2), 244. (<https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.2.244>).
- Coplan, R. J. ve Weeks, M. (2010). Unsociability and the preference for solitude in childhood. *The development of shyness and social withdrawal*, 64. ([https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=FDu7Y9tTbpYC&oi=fnd&pg=PA64&dq=Coplan+ve+Weeks+\(2010\)+social+apathy&ots=4UumJPDYD&sig=lAyE0buHROKTU2rgTjhvYVQHdVQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=FDu7Y9tTbpYC&oi=fnd&pg=PA64&dq=Coplan+ve+Weeks+(2010)+social+apathy&ots=4UumJPDYD&sig=lAyE0buHROKTU2rgTjhvYVQHdVQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)) Erişim Tarihi: 05.06.2023.
- Cordes, C. ve Miller, E. (2000). Fool's gold: A critical look at computers in childhood. *Alliance for Childhood, College Park, MD*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED445803.pdf> Erişim Tarihi: 21.07.2023.
- Corey, G. (2008). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*. Çev. T. Eugene. Ankara: Mentis Yayıncılık.

- Coloroso, B. (2003). The bully, the bullied and the bystander: Breaking the cycle of violence. *Srsd119. Ca.*
- Council of Europe (2002). "Local partnership for preventing and combating violence at school." *Conclusions of the Strasbourg Conference (2-4 December 2002).* <https://rm.coe.int/local-partnership-for-preventing-and-combating-violence-at-school-conc/16807196fe> Erişim Tarihi: 14.05.2023.
- Courage, M. L. ve Setliff, A. E. (2009). Debating the impact of television and video material on very young children: Attention, learning, and the developing brain. *Child Development Perspectives*, 3(1), 72-78. (<https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2008.00080.x>).
- Craig, W., Harel-Fisch, Y., Fogel-Grinvald, H., Dostaler, S., Hetland, J., Simons-Morton, B., de Mate, MG., Overpeck, M., Due, P., Pickett, W., HBSC Violence and Injuries Prevention Focus Group ve HBSC Bullying Writing Group. (2009). A cross-national profile of bullying and victimization among adolescents in 40 countries. *International journal of public health*, 54, 216-224. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2747624/> Erişim Tarihi: 15.07.2023.
- Crawford, A. M. ve Manassis, K. (2011). Anxiety, social skills, friendship quality, and peer victimization: An integrated model. *Journal of anxiety disorders*, 25(7), 924-931. (<https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2011.05.005>).
- Crick, N. R. ve Bigbee, M. A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: a multiinformant approach. *Journal of consulting and clinical psychology*, 66(2), 337. (<https://doi.org/10.1037/0022-006X.66.2.337>).
- Çakır, H. (2013). Bilgisayar oyunlarına ilişkin ailelerin yaklaşımı ve öğrenci üzerindeki etkilerin belirlenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 138-150.
- Çakır, Ö. ve Oğuz, E. (2017). Lise öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişki. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 418-429.
- Çapık, C., Gözüm, S. ve Aksayan, S. (2018). Kültürlerarası ölçek uyarlama aşamaları, dil ve kültür uyarlaması: Güncellenmiş rehber. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 26(3), 199-210.
- Çelik, E., Özer, Z. Y. ve Özcan, S. (2021). Okul öncesi çocukların ekran kullanım sürelerinin ebeveyn ekran kullanım alışkanlıkları ve aile işlevleri ile ilişkisi. *Cukurova Medical Journal*, 46(1), 343-351.
- Çetinkaya, L. (2019). The relationship between perceived parental control and Internet addiction: A cross-sectional study among adolescents. *Contemporary Educational Technology*, 10(1), 55-74. <https://dx.doi.org/10.30935/cet.512531>
- Çetinkaya, M. (2013). *İlköğretim öğrencilerinde internet bağımlılığının incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Çınar, M. (2017). *İlkokul, ortaokul ve lise son sınıf öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Çiloğlu, B. (2022). *9-12 Yaş Arası Çocuklarda Akran Zorbalığı ve Arkadaş İlişkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Çom Aybal, N. (2021). *4-11 Yaş Çocuklarda Ekran Bağımlılığı Eğiliminin İncelenmesi Ve Ebeveynlerin Ekran Bağımlılığını Önlemeye Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış tıpta uzmanlık tezi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Haseki Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul.
- Çorak, B. (2019). *8.Sınıf Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığının Yalnızlık Algısı Ve Sosyal Becerilerle İlişkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demaray, M. K. ve Malecki, C. K. (2003). Perceptions of the frequency and importance of social support by students classified as victims, bullies, and bully/victims in an urban middle school. *School Psychology Review*, 32(3), 471-489.
- Demirci, K., Orhan, H., Demirdas, A., Akpinar, A. ve Sert, H. (2014). Validity and reliability of the Turkish Version of the Smartphone Addiction Scale in a younger population. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni-Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 24(3), 226-234.
- Demirel, Ö. (1993). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Usem Yayınları.
- Demirel, S. (2022). *İlkokul öğrencilerinin teknoloji bağımlılığı düzeyleri ile problem çözme becerileri, akran zorbalığı ve sosyal kaygı düzeyleri aralarındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Demirtaş, S. (2007). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dilci, T., Arslan, A. ve Ersoy, M. (2019). 0-12 yaş aralığındaki çocukların dijital bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre belirlenmesi (Sivas ili örnekleme). *Tarih Okulu Dergisi*, 12(38), 122-142.
https://johschool.com/index.jsp?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=271785778_6%20-%201514%20-%20Aysel%20ARSLAN.pdf&key=24634 Erişim Tarihi: 24.07.2023.
- Dinç, M. (2015). Teknoloji bağımlılığı ve gençlik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 31-65.
- Dinç, M. (2017). *Lise öğrencilerinde özgül internet bağımlılığının bağlanma stilleri ve mizaç özellikleri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Dolu, O., B ker, H. ve Uludağ, Ş., (2010). “Şiddet  cerikli video oyunlarının çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri: Saldırganlık, şiddet ve suça dair bir değerlendirme.” *Adli Bilimler Dergisi*, 9 (4), 54–75.
- Domoff, S. E., Harrison, K., Gearhardt, A. N., Gentile, D. A., Lumeng, J. C. ve Miller, A. L. (2017). Development and validation of the Problematic Media Use Measure: A parent report measure of screen media “addiction” in children. *Psychology of popular media culture*, 8(1), 2.
<https://psycnet.apa.org/manuscript/2017-51599-001.pdf> Erişim Tarihi: 22.07.2023.
- Dölek, N. (2002). * ğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli* (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dupper, D. (2002). *School social work: Skills and interventions for effective practice*. John Wiley & Sons. INC.
<http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/34730/1/44.pdf.pdf> Erişim Tarihi: 24.02.2023.
- Durmaz,  . (2023). *İlkokul 4. Sınıf  ğrencilerinin Dijital Bağımlılık Düzeyleri İle Sosyal Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Durmaz, A. ve Ertaş, E. (2021). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Ebelik  ğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin İnternet Kullanım Alışkanlıkları İle İlişkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(3), 561-574.
- Dursun, A. ve Eyig ng r, N. (2021). Salgın Hastalık Döneminde  ocukların Teknoloji Bağımlılığı Ve Sosyal Beceri Düzeylerinin İncelenmesi. *İzmir Demokrasi Üniversitesi II. Uluslararası Beşer  Bilimler Kongresi*, 129-139.
- Duyan, V., Duyan, G.  .,  ifti, E. G., Sevin,  ., Erbay, E. ve İkoz ğlu, M. (2010). Lisede okuyan öğrencilerin yalnızlık durumlarına etki eden değişkenlerin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 33(150).
- Duyan, V., Var, E.  . ve Kılıç, E. (2015). The daptation Study of the Loneliness Scale for children to Turkish. *Turkish Journal of Family Medicine & Primary Care*, 9(2), 40-45. <https://toad.halileksi.net/olcek/cocuklar-icin-yalnizlik-olcegi-2/> Erişim Tarihi: 24.02.2023.
- Elmacıgil, Y. A. (2021). *İlkokul  ağındaki  ocuklarda Bilgisayar Oyun Bağımlılığı İle Akran Zorbalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.  sk dar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ekşisu, M. (2014). The relationship between bullying, family functions and perceived social support among high school students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 159, 492–496.

- Eminoğlu, M. (2018). *Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Yalnızlık ile Akran Zorbalığı Arasında Psikolojik Dayanıklılığın Aracı Rolü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bayburt.
- Erbaş, M. M., Karahan, T. F. ve Tunahan, U. (2020). Sokakta çalışan çocukların yalnızlık ve depresyon düzeylerinin ebeveyn durumları açısından incelenmesi: İstanbul örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 233-249.
- Erdemir, N. (2022). *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığı, Yalnızlık Ve İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Ergün, N., Göksu, İ. ve Sakız, H. (2020). Effects of phubbing: Relationships with psychodemographic variables. *Psychological reports*, 123(5), 1578-1613. (<https://doi.org/10.1177/0033294119889581>).
- Ergüt, B. (2020). *Öğrencilerin yalnızlık düzeyinin yordanmasında olumsuz değerlendirilme korkusu ile internet bağımlılığının rolü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Erk, A. B. (2019). *Akran zorbalığı*. İstanbul: Ekinoks Yayınları.
- Eroğlu, G. (2022). *İlkokul Öğrencilerinin Açık Alanda Oyun Oynama Tutumu İle Akran Zorbalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Eroğlu-Demirhan, B. (2023). *Taşınabilir Ve Birleştirilmiş Sınıf Uygulaması Yapan İlkokullarda Akran Zorbalığı*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Erözkan, A. (2009). Ergenlerde yalnızlığın yordayıcıları. *İlköğretim Online*, 8(3), 1-11. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/90838> Erişim Tarihi: 20.06.2023.
- Erözkan, A. (2010). Lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ve yalnızlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2).
- Ertemel, A. V. ve Aydın, G. (2018). Dijital ekonomide teknoloji bağımlılığı ve çözüm önerileri. *Addicta-The Turkish Journal on Addictions*.
- Espelage, D. L. ve Swearer, S. M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here?. *School psychology review*, 32(3), 365-383.
- Fariz, S. (2017). *Lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin sosyal destek ve akademik başarı açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Farrington, D. P. (1993). Understanding and preventing bullying. *Crime and justice*, 17, 381-458. (<https://doi.org/10.1086/449217>).
- Farrell, A. H., Vitoroulis, I., Eriksson, M. ve Vaillancourt, T. (2023). Loneliness and well-being in children and adolescents during the COVID-19 pandemic: A systematic review. *Children*, 10(2), 279. (<https://doi.org/10.3390/children10020279>).
- Furniss, C. (2000). Bullying in schools: It's not a crime-is it?. *Education and the Law*, 12(1), 9-29. (<https://doi.org/10.1080/713667559>).
- Furuncu, C. (2019). *Problemlili Medya Kullanım Ölçeğinin Türkçe formunun geçerlilik güvenilirlik çalışması: Çocuklarda Ekran Bağımlılığı Ölçeği ebeveyn formu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Galanaki, E. (2004). Are children able to distinguish among the concepts of aloneness, loneliness, and solitude?. *International Journal of Behavioral Development*, 28(5), 435-443.
- Galbraith, J. K. (1967). *The new industrial state*. Boston, MA: Houghton Mifflin. [https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=6WSYDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR9&dq=Galbraith,+J.+K.+\(1967\).&ots=A53mPzWAKF&sig=E-5bbi-AN1zz_xd5mKeYo7Dp0tw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=6WSYDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR9&dq=Galbraith,+J.+K.+(1967).&ots=A53mPzWAKF&sig=E-5bbi-AN1zz_xd5mKeYo7Dp0tw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) Erişim Tarihi: 19.07.2023.
- Garcia, J. ve Pham, A. (2015). *Bullying / School Violence*. Florida International University EDF-6211. https://www.academia.edu/13256410/Bullying_School_Violence. Erişim Tarihi: 14.06.2023.
- Garrison, D. R. (2011). *E-learning in the 21st century: A framework for research and practice*. (2. Baskı). London: Routledge. https://www.researchgate.net/publication/287556984_E-Learning_in_the_21st_century_A_framework_for_research_and_practice_Second_edition Erişim Tarihi:23.07.2023.
- Gencer, Z. T. ve Daşlı, Y. (2019). Öğrencilerin Profillerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir İnceleme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(2), 1189-1213. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/835730>).
- Genç, S. Z. (2005). İlköğretimde sosyal becerilerin gerçekleşme düzeyinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 41-54.
- Gentile, D. A. ve Anderson, C. A. (2006). Violent video games: Effects on youth and public policy implications. *Handbook of children, culture, and violence*, 12, 225-246.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. Çev. C. Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Goldberg, I. (1995). Internet addiction disorder. *CyberPsychol. Behavior*, 3(4), 403-412. <https://aeps.ulpgc.es/JR/Documentos/ciberadictos.doc> Erişim Tarihi: 21.07.2023.
- Gökkaya, F. ve Sütçü, S. T. (2018). Akran zorbalığının ortaokul öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 40-54.
- Göksu, (2022). Dijital Oyunlarda Güvenlik. Bülbül H. İ., Sağıroğlu Ş., Küçükali M., Samur Y., Kılıç A., Bayzan Ş. (Ed.) *Dijital Oyunlar -1: Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler*. Güvenli İnternet Merkezi Açık Kaynak İçerik Üretme Projesi Kitap Serisi #2. İçinde. (s.541-578). Ankara: Nobel Akademi Yayınevi.
- Greenbaum, S. (1988). School Bullying and Victimization. NSSC Resource Paper. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED308097.pdf> Erişim Tarihi: 10.07.2023.
- Greenfield, D. N. (1999). Psychological characteristics of compulsive Internet use: A preliminary analysis. *Cyberpsychology & behavior*, 2(5), 403-412. (<https://doi.org/10.1089/cpb.1999.2.403>).
- Greitemeyer, T. (2018). The spreading impact of playing violent video games on aggression. *Computers in human behavior*, 80, 216-219.
- Griffiths, M. (1996). Behavioural addiction: an issue for everybody?. *Employee Councelling Today*, 8(3), 19-25. (<https://doi.org/10.1108/13665629610116872>).
- Griffiths, M. (1999). Internet addiction: Fact or fiction? *The Psychologist*, 12(5), 246–250. https://www.researchgate.net/publication/232557569_Internet_Addiction_Fact_or_Fiction Erişim Tarihi: 21.07.2023.
- Griffiths, M. (2000). Internet addiction-time to be taken seriously?. *Addiction research*, 8(5), 413-418. (<https://doi.org/10.3109/16066350009005587>).
- Griffiths, M. (2005). A ‘components’ model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance use*, 10(4), 191-197.
- Griffiths, M. D. (2008). Videogame addiction: Fact or fiction? In T. Willoughby & E. Wood (Eds.), *Children's learning in a digital world* (pp. 85–103). Blackwell Publishing. (<https://doi.org/10.1002/9780470696682.ch4>).
- Griffiths, M. D. (2013). Social networking addiction: Emerging themes and issues. *Journal of Addiction Research & Therapy*, 4(5).
- Griffiths, M. D. ve Szabo, A. (2014). Is excessive online usage a function of medium or activity? An empirical pilot study. *Journal of behavioral addictions*, 3(1), 74-77.
- Güler, İ. (2012). *Televizyon bağımlılığından internette video izleme bağımlılığına geçiş*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

- Gültekin, M. ve Aydemir, H. (2021). İlkokul ve ortaokul son sınıf öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin incelenmesi (Adıyaman ili örneği). *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 103-121.
- Güney, M. ve Taştepe, T. (2020). Ergenlerde sosyal medya kullanımı ve sosyal medya bağımlılığı. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 183-190.
- Günüç, S. (2009). *İnternet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı demografik değişkenler ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Gür, N., Eray, Ş., Makinecioğlu, I., Siğirli, D. ve Vural, A. P. (2020). Akran zorbalığı ile aile duygu dışı vurumu ve psikopatoloji arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 21(1), 77-86.
- Gürbüzer, S. (2021). *İlkokullardaki yabancı uyruklu öğrencilerde akran zorbalığının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Güvenir, T. (2005). *Okulda akran istismarı*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Hair, J. F., Jr., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
<https://www.drnishikantjha.com/papersCollection/Multivariate%20Data%20Analysis.pdf> Erişim Tarihi: 22.07.2023.
- Haliloğlu, S. (2008). *Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerin Yalnızlık Düzeyleri, Bağlanma Biçimleri ve İşlevsel Olmayan Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Malatya İli Örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Han, S., Kim, K. J. ve Kim, J. H. (2017). Understanding nomophobia: Structural equation modeling and semantic network analysis of smartphone separation anxiety. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 20(7), 419-427. (<https://doi.org/10.1089/cyber.2017.0113>).
- Hattie, J. A. C. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. London: Routledge. https://apprendre.auf.org/wp-content/opera/13-BF-References-et-biblio-RPT-2014/Visible%20Learning_A%20synthesis%20or%20over%20800%20Meta-analyses%20Relating%20to%20Achievement_Hattie%20J%202009%20...pdf Erişim Tarihi: 22.07.2023.
- Hazar, Z. ve Ekici, F. (2021). Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığı ile Zorbalık Bilişleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 26(1), 1-15.
- Hazler, R. J. (1996). *Breaking the cycle of violence: Interventions for bullying and victimization*. Ohio: Taylor & Francis.

- Heidegger, M. (1977). The age of the world picture. In *Science and the Quest for Reality* (pp. 70-88). London: Palgrave Macmillan UK.
- Hesapçioğlu, S. T. ve Yeşilova, H. (2015). Lise öğrencilerinin zorbalığa ve zorbalara ilişkin duyguları, düşünceleri ve tutumları. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(4).
- Hinkley, T., Verbestel, V., Ahrens, W., Lissner, L., Molnár, D., Moreno, L. A., Pigeot, I., Pohlabein, H., Reisch, L.A., Russo, P., Veidebaum, T., Tornaritis, M., Williams, G., De Henauw, S., De Bourdeaudhuij ve for the IDEFICS Consortium. (2014). Early childhood electronic media use as a predictor of poorer well-being: a prospective cohort study. *JAMA pediatrics*, 168(5), 485-492. (<https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2014.94>).
- Hodges, E. V., Boivin, M., Vitaro, F. ve Bukowski, W. M. (1999). The power of friendship: protection against an escalating cycle of peer victimization. *Developmental psychology*, 35(1), 94.
- Hoover, J. H., Oliver, R. L. ve Thomson, K. A. (1993). Perceived victimization by school bullies: New research and future direction. *The Journal of Humanistic Education and Development*, 32(2), 76-84. (<https://doi.org/10.1002/j.2164-4683.1993.tb00133.x>).
- Horvath, C. W. (2004). Measuring television addiction. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 48(3), 378-398. (https://doi.org/10.1207/s15506878jobem4803_3).
- Horzum, M. B. (2011). İlköğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Oyunu Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 56-68. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/268/238> Erişim Tarihi: 21.07.2023.
- Horzum, M. B. ve Ayas, T. (2011). Ortaöğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma düzeylerinin okul türü ve cinsiyet açısından incelenmesi. *Journal of Educational Sciences & Practices*, 10(20).
- Houndoumadi, A. ve Pateraki, L. (2001). Bullying and bullies in Greek elementary schools: Pupils' attitudes and teachers'/parents' awareness. *Educational Review*, 53(1), 19-26. (<https://doi.org/10.1080/00131910120033619>).
- Huijuan, Z. (2017). Don't let the touch screen take away the child's childhood. *Int. J. New Dev. Eng. Soc*, 1, 18-20.
- İncedal, Z. (2012). *Karaman il merkezindeki ilköğretim ikinci kademedeki okuyan öğrencilerde zorba ya da kurban olma sıklığı ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- İrfaner, S. (2009). *Öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık eylemleri ve zorbalık konusunda öğrencilerin, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin görüşleri ve tutumları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- İşçibaşı, Y. (2011). Bilgisayar, İnternet Ve Video Oyunları Arasında Çocuklar. *Selçuk İletişim*, 7(1), 122-130.
- Jeanneney, J. N., (1998). *Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi*. Çev. E. Atuk. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jeong, E. J., Kim, D. J. ve Lee, D. M. (2017). Why do some people become addicted to digital games more easily? A study of digital game addiction from a psychosocial health perspective. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 33(3), 199-214.
- Kalaycı, Ş. (Ed.). (2018). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. (9. Baskı.) Ankara: Dinamik Akademi.
- Kale, M. ve Demir, S. (2017). İlkokul öğrencilerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 10(3).
- Kapcı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Karaca, S., Gök, C., Kalay, E., Başbuğ, M., Hekim, M., Onan, N. ve Barlas, G. Ü. (2016). Ortaokul öğrencilerinde bilgisayar oyun bağımlılığı ve sosyal anksiyetenin incelenmesi. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 6(1), 14-19.
- Karakuş, Z. (2016). *İnternet bağımlılık düzeyinin TEOG ders puanları ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çag Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (11. baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kardaras, N. (2016). *Glow kids: How screen addiction is hijacking our kids-and how to break the trance*. St. Martin's Press.
- Kaya, A. (2005). Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eurasian Journal of Educational Research*, 19, 220-237. <https://toad.halileksi.net/olcek/cocuklar-icin-yalnizlik-olcegi/> Erişim Tarihi: 24.02.2023.
- Kaya, A. R., (2009), *İktidar Yumağı: Medya-Sermaye-Devlet*. Ankara, İstanbul: İmge Kitapevi.
- Kemp, S. (2022). *Digital 2022: Another Year of Bumper Growth - We Are Social UK*. <https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/> Erişim Tarihi: 14.02.2023.
- Kıldırın, Y. (2019). *Lise öğrencilerinin zorbalıkla baş etme düzeyleri ve zorbalık eğilimi düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Kılıç, K. M. (2019). Ergenlerde dijital oyun bağımlılığı, zorbalık bilişleri ve empati düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Elementary Education Online İlköğretim Online*, 18(2), 549-562.
- Kısa, Ö. (2018). *Ortaokul Öğrencilerinde Yalnızlık Ve Sosyal Beceri Düzeyleri İle İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kırklareli.
- Kısadal, G. (2022). *İlkokullarda Akran Zorbalığının Yordayıcısı Olarak Hoşgörü Değerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Kim, Y. S. ve Leventhal, B. (2008). Bullying and suicide. A review. *International journal of adolescent medicine and health*, 20(2), 133-154.
- King, A. L. S., Valença, A. M., Silva, A. C., Sancassiani, F., Machado, S. ve Nardi, A. E. (2014). "Nomophobia": Impact of cell phone use interfering with symptoms and emotions of individuals with panic disorder compared with a control group. *Clinical practice and epidemiology in mental health: CP & EMH*, 10, 28.
- Ko, C. H., Yen, C. F., Yen, C. N., Yen, J. Y., Chen, C. C. ve Chen, S. H. (2005). Screening for Internet addiction: An empirical study on cut-off points for the Chen Internet Addiction Scale. *The Kaohsiung journal of medical sciences*, 21(12), 545-551.
- Korkmaz, A. (2016). Siber zorbalık davranışları sergileme ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarının karşılaştırılması. *TRT akademi*, 1(2), 620-639.
- Kostyrka-Allchorne, K., Cooper, N. R. ve Simpson, A. (2017). The relationship between television exposure and children's cognition and behaviour: A systematic review. *Developmental Review*, 44, 19-58.
- Koyuncu, T., Ünsal, A. ve Arslantaş, D. (2012). İlköğretim ve lise öğrencileri arasında internet bağımlılığı ve yalnızlık. 15. *Ulusal Halk Sağlığı Kongresi*, 2-6. https://www.researchgate.net/profile/Battal-Goeldag/publication/318840704_Ortaogretim_Kurumlarında_Ogrenim_Goren_Ogrencilerin_Internet_Bagimlilik_Duzeyler/links/5de4152b92851c83645a0129/Ortaogretim-Kurumlarında-Ogrenim-Goeren-Ogrencilerin-Internet-Bagimlilik-Duezeyler.pdf Erişim Tarihi: 24.07.2023.
- Kök-Eren, H. ve Örsal, Ö. (2018). Computer game addiction and loneliness in children. *Iranian journal of public health*, 47(10), (1504-1510). (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6277725/pdf/IJPH-47-1504.pdf>).
- Köklü, N., Büyüköztürk, Ş. ve Çokluk, O. (2022). *Sosyal bilimler için istatistik*. (26. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Körler, Y. (2011). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin çeşitli değişkenler açısından yalnızlık düzeyleri ve yalnızlık ile sosyal duygusal öğrenme becerileri arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- Köse, E. (2009). *Yurtta kalan ve ailesiyle birlikte yaşayan lise öğrencilerinin yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kurt, Z. (2019). *İlköğretim 3, 4 Ve 5. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Ve Sosyal Beceri Arasındaki İlişkiyi Etkileyen Ve Bu İlişkiye Eşlik Eden Faktörler İle Birlikte İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsüne. İstanbul.
- Kuss, D. J. ve Griffiths, M. D. (2011). Online social networking and addiction—a review of the psychological literature. *International journal of environmental research and public health*, 8(9), 3528-3552.
- Kuss, D. J. ve Griffiths, M. D. (2012). Online gaming addiction in children and adolescents: A review of empirical research. *Journal of behavioral addictions*, 1(1), 3-22.
- Kuss, D. J., Griffiths, M. D. ve Binder, J. F. (2013). Internet addiction in students: Prevalence and risk factors. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 959-966.
- Kutner, L. ve Olson, C. (2008). *Grand theft childhood: The surprising truth about violent video games and what parents can do*. Simon and Schuster.
- Küçükvardar, M. (2019). *Bilişim çağında teknoloji bağımlılığı ve dijital istila üzerine bir araştırma* (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Künüçen, A. Ş. (2004). Televizyonda Haber Programları, Şiddet Ve Çocuk. *Selçuk İletişim*, 3(2), 57-67.
- Kwon, M., Lee, JY., Won, WY., Park, JW., Min, JA., Hahn, C., Gu, X., Choi, JH ve Kim, DJ. (2013). Development and validation of a smartphone addiction scale (SAS). *PloS one*, 8(2), e56936.
- Lam, L. T., Peng, Z., Mai, J. ve Jing, J. (2009). The association between internet addiction and self-injurious behaviour among adolescents. *Injury prevention*, 15(6), 403-408.
- Lang, K. (2005). *İletişim Araştırmaları: Kökenleri ve Gelişmesi*. Çev. E. Mutlu. Kitle İletişim Kuramları. Ankara: Ütopya Yayınları, 27-41.
- Larichia, F. (2022). Smartphones - statistics & facts. Statista. <https://www.statista.com/topics/840/smartphones/#topicOverview> Erişim Tarihi: 21.07.2023.
- Lasswell, H. D. (1937). *Propaganda technique in the World War*. Nev York: University Of Michigan. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015000379902&view=1up&seq=16> Erişim Tarihi: 20.07.2023.

- Lauricella, A. R., Wartella, E. ve Rideout, V. J. (2015). Young children's screen time: The complex role of parent and child factors. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 36, 11-17. (<https://doi.org/10.1016/j.appdev.2014.12.001>).
- Leiner, B.M., Cerf, V. G., Clark, D. D., Kahn, R. E., Kleinrock, L., Lynch, D. C., Postel, J., Roberts, L.G. ve Wolff, S. (2009). A brief history of the Internet. *ACM SIGCOMM computer communication review*, 39(5), 22-31.
- Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M. ve Peter, J. (2009). Development and validation of a game addiction scale for adolescents. *Media psychology*, 12(1), 77-95.
- Lempinen, L., Junttila, N. ve Sourander, A. (2018). Loneliness and friendships among eight-year-old children: Time-trends over a 24-year period. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59(2), 171-179. (<https://doi.org/10.1111/jcpp.12807>).
- Lin, T. T., Kononova, A. ve Chiang, Y. H. (2019). Screen addiction and media multitasking among American and Taiwanese users. *Journal of Computer Information Systems*, 60(6), 583-592.
- Lin, Y. H., Chang, L. R., Lee, Y. H., Tseng, H. W., Kuo, T. B. ve Chen, S. H. (2014). Development and validation of the Smartphone Addiction Inventory (SPAI). *PloS one*, 9(6), e98312.
- Lissak, G. (2018). Adverse physiological and psychological effects of screen time on children and adolescents: Literature review and case study. *Environmental Research*, 164, 149– 157. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2018.01.015>
- Lowery, S. A. ve De Fluier, M., (1988). *Milestones in Mass Communication Research: Media Effects*. London: Longman Publishing Group.
- Mattelart, A. ve Mattelart, M., (2011), *İletişim Kuramları Tarihi*. (10. Baskı). Çev.M. Zıllıoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları.
- McWhirter, B. T. (1990). Loneliness: A review of current literature, with implications for counseling and research. *Journal of Counseling & Development*, 68(4), 417-422. (<https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1990.tb02521.x>).
- MEB. (2006). *Okullarda Şiddetin Önlenmesi*. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Genelge No: 2006/26. Ankara. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_10/08101631_okullardaiddetin_nlenmesigenelgesi.pdf Erişim Tarihi: 20.06.2023.
- MEB. (2015). *Çocuğa yönelik şiddetin önlenmesi teknik destek projesi: revize erken uyarı uygulamaları (Faaliyet 1.2.4)*. Ankara: Proje ofisi. https://siddetinonlenmesi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_09/17121034_1.2.4_erken_uyari_uygulamalari_programi.pdf Erişim Tarihi: 27.07.2023.
- MEB. (2022). *2021-2022 Örgün Eğitim İstatistikleri Açıklandı*. <https://www.meb.gov.tr/2021-2022-orgun-egitim-istatistikleri-aciklandi/haber/27552/tr> Erişim Tarihi: 12.05.2023.

- Medikoğlu, O. (2018). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeylerinin belirlenmesi ve akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Menesini, E. ve Salmivalli, C. (2017). Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions. *Psychology, health & medicine*, 22(sup1), 240-253. (<https://doi.org/10.1080/13548506.2017.1279740>).
- Metin-Aslan, Ö. (2016). Davranışsal Ketlenme, Sosyal İçedönüklük, Utangaçlık Ve Sosyal İlgisizlik Üzerine Bir Derleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(57), 487-511.
- Mijuskovic, B. (1987). *Loneliness*. San Diago: Libra Publishers. <https://simplicityargument.files.wordpress.com/2013/03/loneliness-by-benjamin-mijuskovic.pdf> Erişim Tarihi: 22.07.2023.
- Mitrofan, O., Paul, M. ve Spencer, N. (2009). Is aggression in children with behavioural and emotional difficulties associated with television viewing and video game playing? A systematic review. *Child: care, health and development*, 35(1), 5-15.
- Mistry, K. B., Minkovitz, C. S., Strobino, D. M. ve Borzekowski, D. L. (2007). Children's television exposure and behavioral and social outcomes at 5.5 years: does timing of exposure matter?. *Pediatrics*, 120(4), 762-769. (<https://doi.org/10.1542/peds.2006-3573>).
- Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., Kelly, D. ve Fishbein, B. (2020). TIMSS 2019 international results in mathematics and science. Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center. <https://timss2019.org/reports/wp-content/themes/timssandpirls/download-center/TIMSS-2019-International-Results-in-Mathematics-and-Science.pdf> Erişim Tarihi: 15.07.2023.
- Muslu, G. K. ve Aygun, O. (2020). An analysis of computer game addiction in primary school children and its affecting factors. *Journal of Addictions Nursing*, 31(1), 30-38. (<https://doi.org/10.1097/JAN.0000000000000322>).
- Muslu, G. K. ve Bolışık, B. (2009). Çocuk ve Gençlerde İnternet Kullanımı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(5), 445-450. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/99239/> Erişim Tarihi: 24.07.2023.
- Mustafaoğlu, R., Zirek, E., Yasacı, Z. ve Özdiñler, A. R. (2018). Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 1-21.
- Mynard, H. ve Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peer-victimization scale. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 26(2), 169-178. ([https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(2000\)26:2%3C169::AID-AB3%3E3.0.CO;2-A](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(2000)26:2%3C169::AID-AB3%3E3.0.CO;2-A)).
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B. ve Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with

- psychosocial adjustment. *Jama*, 285(16), 2094-2100.
(<https://doi.org/10.1001/jama.285.16.2094>).
- Naisbit, J. (2004). *İnsan ve Teknoloji: Teknoloji ve Hızlandırılmış Anlam Arayışımız*. Çev. O. Ayaz., H. Yıldırım., M. Ş. Kileci. İstanbul: CAS Global Yayın Ajansı.
- Natvig, G. K., Albrektsen, G. ve Qvarnström, U. (2001). Psychosomatic symptoms among victims of school bullying. *Journal of health psychology*, 6(4), 365-377.
(<https://doi.org/10.1177/135910530100600401>).
- Newzoo. (2022). *Global Games Market Report-2022*, Free Version.
<https://newzoo.com/resources/trend-reports/newzoo-global-games-market-report-2022-free-version> Erişim Tarihi: 27.01.2023.
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R. ve Menesini, E. (2010). Siber zorbalık: Üç Avrupa ülkesinde etiketler, davranışlar ve tanım. *Okullarda Psikologlar ve Danışmanlar Dergisi*, 20(2), 129-142.
- Odabaşı, H. F. (2010). *Bilgi ve iletişim teknolojileri ışığında dönüşümler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- OECD (2019). *PISA 2018 assessment and analytical framework*. Paris: OECD Publishing. (<https://doi.org/10.1787/b25efab8-en>). <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/b25efab8-en.pdf?expires=1689420534&id=id&accname=guest&checksum=FFB1AD64662735AAF32205AAEE23ECCF> Erişim Tarihi: 15.07.2023.
- Oliver, R., Hoover, J. H. ve Hazler, R. (1994). The perceived roles of bullying in small-town midwestern schools. *Journal of Counseling & Development*, 72(4), 416-420. (<https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1994.tb00960.x>).
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 140 pp. (<https://doi.org/10.1002/pits.10114>)
- Olweus, D. (1994). Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of child psychology and psychiatry*, 35(7), 1171-1190.
- Olweus, D. (1995). Bullying or peer abuse at school: facts and intervention. *Current Directions in Psychological Science*, 4(6), 196-200.
(<https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10772640>)
- Owens, L., Shute, R. ve Slee, P. (2000). "Guess what I just heard!": Indirect aggression among teenage girls in Australia. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 26(1), 67-83.
([http://dx.doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(2000\)26:1<67::AID-AB6>3.0.CO;2-C](http://dx.doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(2000)26:1<67::AID-AB6>3.0.CO;2-C)).
- Ögel, K. (2012). *İnternet bağımlılığı*. İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.

- Öksüz, Y., Çevik, C. ve Kartal, A. (2012). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi (Rize İli Örneği). *Electronic Turkish Studies*, 7(3).
- Öncel, M. ve Tekin, A. (2015). Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığı ve yalnızlık durumlarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 7-17.
- Özada, A. ve Duyan, V. (2018). Ebeveyn-çocuk ilişkisi ve zorbalık. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 12(1), 49-55.
- Özdemir, D. ve Arpacıoğlu, S. (2020). Sosyal medya kullanımı, sağlık algısı ve sağlık arama davranışının koronavirüs korkusu üzerine etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12, 364-381.
- Özdinçer-Arslan, S. ve Savaşer, S. (2009). Okulda zorbalık. *Milli Eğitim Dergisi*, 39(184), 218-227.
- Özen, D. S. ve Aktan, T. (2010). Bağlanma ve Zorbalık Sisteminde Yer Alma: Basa Çıkma Stratejilerinin Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(65), 101.
- Özkan, Y. ve Çifci, E. G. (2010). Peer bullying in primary schools in low socio-economic level. *Elementary Education Online*, 9(2).
- Özmert, E., Toyran, M. ve Yurdakök, K. (2002). Behavioral correlates of television viewing in primary school children evaluated by the child behavior checklist. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 156(9), 910-914.
- Özodaşık, M. (2001). *Modern İnsanın Yalnızlığı* (1. Baskı). Konya: Çizgi Kitapevi.
- Öztürk, A. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde bilişim teknolojileri bağımlılığı. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 195-219.
- Öztürk, N. (2016). *Arkadaşlık Becerisi Psiko-Eğitiminin 9-12 Yaş Arası Öğrencilerin Arkadaşlık Niteliğine Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Öztürk, N. ve Kutlu, M. (2017). Arkadaşlık Becerisi Psiko-eğitiminin 9-12 yaş arası öğrencilerin arkadaşlık niteliğine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 42(191). (<http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/7030>).
- Pallant, J. (2011). Survival manual. *A step by step guide to data analysis using SPSS*, 4(4). https://www.academia.edu/download/38306978/Julie_Pallant_SPSS_Survival_Manual_A_Step_by_St1.pdf Erişim Tarihi: 22.07.2023.
- Park, N. ve Lee, H. (2012). Social implications of smartphone use: Korean college students' smartphone use and psychological well-being. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(9), 491-497. (<https://doi.org/10.1089/cyber.2011.0580>).

- Parker, J. G. ve Asher, S. R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental psychology*, 29(4), 611.
- Patchin, J. W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth violence and juvenile justice*, 4(2), 148-169.
- Pekdoğan, S. ve Kanak, M. (2015). Okul öncesi öğretmen adaylarının yaratıcılığa ilişkin algıları: metafor analizi örneği. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (3), 138-147.
- Pekel-Uludağlı, N. ve Uçanok, Z. (2005). Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarı ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(56), 77.
<https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/49567/> Erişim Tarihi: 22.07.2023.
- Pellegrini, A. D. ve Bartini, M. (2001). Dominance in early adolescent boys: Affiliative and aggressive dimensions and possible functions. *Merrill-Palmer Quarterly*, 47(1), 142–163. (<https://doi.org/10.1353/mpq.2001.0004>).
- Pellegrini, A. D., Bartini, M. ve Brooks, F. (1999). School bullies, victims, and aggressive victims: Factors relating to group affiliation and victimization in early adolescence. *Journal of educational psychology*, 91(2), 216.
- Pellegrini, A. D. ve Long, J. D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British journal of developmental psychology*, 20(2), 259-280.
- Perlman, D., Peplau, L. A. ve Goldston, S. E. (1984). Loneliness research: A survey of empirical findings. *Preventing the harmful consequences of severe and persistent loneliness*, 13, 46.
- Perry, D. G., Kusel, S. J. ve Perry, L. C. (1988). Victims of peer aggression. *Developmental psychology*, 24(6), 807. (<https://doi.org/10.1037/0012-1649.24.6.807>).
- Phye, G. D. ve Sanders, C. (2004). *Bullying: Implications for the classroom*. Elsevier.
https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=0pKKeJlit14C&oi=fnd&pg=PP2&dq=Phye+and+Sanders,+2004&ots=c18ye3fyGU&sig=T9qqfZuuH5rWr6000pDGyTQjhw8&redir_esc=y#v=onepage&q=Phye%20and%20Sanders%2C%202004&f=false Erişim Tarihi: 10.07.2023.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 533-551.
- Pişkin, M. (2010). Examination of Peer Bullying Among Primary and Middle School Children in Ankara. *Education and Science*, 35(156), 175-189.
- Radesky, J. S., Silverstein, M., Zuckerman, B. ve Christakis, D. A. (2014). Infant self-regulation and early childhood media exposure. *Pediatrics*, 133(5), e1172-

e1178.<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4006432/pdf/peds.2013-2367.pdf> Erişim Tarihi: 24.07.2023.

Ramirez, R. (2017). *Addicts to New Technology, How to control it*. Amazon: CreateSpace Independent Publishing Platform.

Randall, P. (2003). *Adult bullying: Perpetrators and victims*. London: Routledge.
[https://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=YeGAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP7&dq=Randall,+L,+Peter+\(1997\),+Adult+Bullying,+Perpetrators+and+Victims,+London:+Routledge.&ots=-hGZJdsm-L&sig=pcMzS_r8MWT6CTz30j6B5CLjJ74](https://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=YeGAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP7&dq=Randall,+L,+Peter+(1997),+Adult+Bullying,+Perpetrators+and+Victims,+London:+Routledge.&ots=-hGZJdsm-L&sig=pcMzS_r8MWT6CTz30j6B5CLjJ74) Erişim Tarihi: 24.07.2023.

Rao, T. S., Indla, V. ve Reddy, I. R. (2012). Is digital boom spelling cerebral doom?. *Indian journal of psychiatry*, 54(4), 301. (<https://doi.org/10.4103/0019-5545.104790>).

Reardon, K. K. ve Rogers, E. M. (1988). Interpersonal versus mass media communication a false dichotomy. *Human communication research*, 15(2), 284-303. (<https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.1988.tb00185.x>).

Richtel, M. (2021). Children's screen time has soared in the pandemic, alarming parents and researchers. *The New York Times*, 17.

Rigby, K. (1997). Attitudes and beliefs about bullying among Australian school children. *The Irish Journal of Psychology*, 18(2), 202-220. (<https://doi.org/10.1080/03033910.1997.10558140>).

Rigby, K. (2000). Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being. *Journal of adolescence*, 23(1), 57-68. (<https://doi.org/10.1006/jado.1999.0289>).

Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. London: Jessica Kingsley Publishers.[https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=5smmqKHy0AkC&oi=fnd&pg=PA13&dq=Rigby,+K.+\(2002\).+New+perspectives+on+bullying.+London:+Jessica+Kingsley+Publishers&ots=TAMO8OZMML&sig=TD0rTQkHnZjYNPujM1MayrDqn6E&redir_esc=y#v=onepage&q=Rigby%2C%20K.%20\(2002\).%20New%20perspectives%20on%20bullying.%20London%3A%20Jessica%20Kingsley%20Publishers&f=false](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=5smmqKHy0AkC&oi=fnd&pg=PA13&dq=Rigby,+K.+(2002).+New+perspectives+on+bullying.+London:+Jessica+Kingsley+Publishers&ots=TAMO8OZMML&sig=TD0rTQkHnZjYNPujM1MayrDqn6E&redir_esc=y#v=onepage&q=Rigby%2C%20K.%20(2002).%20New%20perspectives%20on%20bullying.%20London%3A%20Jessica%20Kingsley%20Publishers&f=false) Erişim Tarihi: 10.07.2023.

Rokach, A. (1989). Antecedents of loneliness: A factorial analysis. *The Journal of Psychology*, 123(4), 369-384. (<https://doi.org/10.1080/00223980.1989.10542992>).

Rotenberg, K. J. (1999). Parental antecedents of children's loneliness. *Loneliness in childhood and adolescence*, 176-200. (<https://doi.org/10.1017/CBO9780511551888.009>).

RTÜK. (2018). Televizyon izleme eğilimleri araştırması. https://www.rtuk.gov.tr/televizyon_izleme_egilimleri_arastirmasi_2018/335 Erişim Tarihi: 21.07.2023.

- Sallayıcı, Z. ve Yöndem, Z. (2020). Çocuklarda bilgisayar oyun bağımlılığı düzeyi ile davranış problemleri arasındaki ilişki. *Bağımlılık Dergisi*, 21(1), 13-23.
- Sanal, Y. ve Özer, Ö. (2017). Smartphone Addiction and the Use of Social Media among University Students Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılığı ve Sosyal Ağ Kullanımı: Bir Durum Değerlendirmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 7(2), 367-377.
- Sarıtepeci, M. (2021). Multiple screen addiction scale: Validity and reliability study. *Instructional Technology and Lifelong Learning*, 2(1), 1-17.
- Sarı, C. ve Demirbağ, B. C. (2019). İlk ve ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığının sosyodemografik değişkenler açısından değerlendirilmesi: İlçe örneği. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(3), 119-131.
- Satılmış, S. E., Cengiz, R. ve Güngörmüş, H. A. (2023). The Relationship between University Students' Perception of Boredom in Leisure Time and Internet Addiction during Social Isolation Process. *Bağımlılık Dergisi*, 24(2), 164-173.
- Savcı, M. ve Aysan, F. (2017). Teknolojik bağımlılıklar ve sosyal bağıllık: İnternet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı ve akıllı telefon bağımlılığının sosyal bağıllığı yordayıcı etkisi. *Dusunen Adam*, 30(3), 202-216.
- Sayar, K. ve Benli, S. (2020). *Dijital Çocuk*. Kapı Yayınları: İstanbul.
- Schwartz, D., Dodge, K. A. ve Coie, J. D. (1993). The emergence of chronic peer victimization in boys' play groups. *Child development*, 64(6), 1755-1772. (<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1993.tb04211.x>).
- Sevgili-Koçak, S. ve Kan, A. (2019). Sosyal Duygusal Beceri, Arkadaşlık Niteliği Ve Yalnızlık Düzeyi Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Özel Yetenekli Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma. *Turkish Studies*, 14(7): 3939-3952.
- Sevi, O. M., Genç, Y., Odabaşıoğlu, G., Soykal, İ. ve Öztürk, Ö. (2014). Alkol Bağımlılığında Aleksitiminin Anksiyete, Sosyal Anksiyete, Benlik Saygısı ve Erişkin Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğuyla İlişkisi: Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Bağımlılık Dergisi*, 15(1), 10-14.
- Sevindik, F. (2011). *Fırat Üniversitesi Öğrencilerinde Problemler İnternet Kullanımı ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Belirlenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Sigman, A. (2017). Screen Dependency Disorders: a new challenge for child neurology. *Journal of the International Child Neurology Association*.
- Similarweb. (2023). *Türkiye’de en çok ziyaret edilen internet siteleri*. Market Analysis, Market Leaders. <https://www.similarweb.com/tr/top-websites/turkey/> Erişim Tarihi: 01.08.2023.
- Sinan, F. N. (2019). *Türkiye’de ilkökula devam eden Suriyeli çocukların akran ilişkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

- Smokowski, P. R. ve Kopasz, K. H. (2005). Bullying in school: An overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children & Schools*, 27(2), 101-110. (<https://doi.org/10.1093/cs/27.2.101>).
- Solak, M. Ş. (2012). *Ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu tutumları ile saldırganlık ve yalnızlık eğilimleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sourander, A., Helstelä, L., Helenius, H. ve Piha, J. (2000). Persistence of bullying from childhood to adolescence—a longitudinal 8-year follow-up study. *Child abuse & neglect*, 24(7), 873-881. ([https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(00\)00146-0](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(00)00146-0)).
- Stewart, S. E. (2007). *Concordance between teacher and student reports of physical and indirect bullying*. Master's thesis, University of Calgary, Canada. <https://prism.ucalgary.ca/server/api/core/bitstreams/f140c264-8c6a-4129-8b3a-07f3f9859bcc/content> Erişim Tarihi: 10.07.2023.
- Stuart-Cassel, V., Bell, A. ve Springer, J. F. (2011). Analysis of State Bullying Laws and Policies. *Office of Planning, Evaluation and Policy Development, US Department of Education*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED527524.pdf> Erişim Tarihi: 15.07.2023.
- Sussman, S. ve Moran, M. B. (2013). Hidden addiction: television. *Journal of behavioral addictions*, 2(3), 125-132.
- Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49–74. http://www.nebisumer.com/wp-content/uploads/2015/03/SumerN.2000.YEM_TPY.pdf Erişim Tarihi: 22.07.2023.
- Swearer, S. M., Collins, A. ve Berry, B. (2012). Bullying. In *Encyclopedia of Human Behavior: Second Edition* (pp. 417-422). Elsevier Inc. (<https://doi.org/10.1016/B978-0-12-375000-6.00077-X>).
- Sweeting, H. ve West, P. (2001). Being different: Correlates of the experience of teasing and bullying at age 11. *Research Papers in Education*, 16(3), 225-246.
- Şahan, Ö. (2020). *Akran zorbalığı*. İstanbul: Pozitif Yayınevi.
- Şahin, A. (2015). Bilgisayar oyunlarının 4, 5. ve 6. sınıf öğrencilerinin şiddet eğilimlerine etkileri. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(11), 1359-1376.
- Şahin, M. C. (2009). Yeni binyılın öğrencileri'nin özellikleri. *Anadolu University Journal Of Social Sciences*, 9(2), 155-172.
- Şahin Öztürk, İ. (2019). *İlkokul öğrencilerinin bilgisayar kullanım amaçları ve bilgisayar oyun bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

- Tabachnick, B. C. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics (6th)*. Boston, MA: Pearson. <https://ebook.upgrisba.ac.id/ebook/komputer-informasi-referensi-umum/6th-edition-using-multivariate-statistics-pearson/download> Erişim Tarihi: 22.07.2023.
- Tao, R., Huang, X., Wang, J., Zhang, H., Zhang, Y. ve Li, M. (2010). Proposed diagnostic criteria for internet addiction. *Addiction*, 105(3), 556-564. (<https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2009.02828.x>).
- Taş, İ. ve Güneş, Z. (2019). 8-12 yaş arası çocuklarda bilgisayar oyun bağımlılığı, aleksitimi, sosyal anksiyete, yaş ve cinsiyetin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 22(1), 83-92.
- TBMM. (2020). Rabia Naz Vatan Başta Olmak Üzere Şüpheli Çocuk Ölümünün Araştırılması Ve Bu Konuda Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss224.pdf> Erişim Tarihi: 20.04.2023.
- TDK. (2023a). Zorba ne demek sözlük anlamı. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.05.2023.
- TDK. (2023b). Zorbalık ne demek sözlük anlamı. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.05.2023.
- TDK. (2023c). Teknoloji ne demek sözlük anlamı. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 11.07.2023.
- Tekce, T. (2019). *İlkokul çocuklarında akran zorbalığı ve arkadaşlık niteliği arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Thornberry, T. P., Lizotte, A. J., Krohn, M. D., Farnworth, M. ve Jang, S. J. (1994). Delinquent peers, beliefs, and delinquent behavior: A longitudinal test of interactional theory. *Criminology*, 32(1), 47-83. (<https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1994.tb01146.x>).
- Tippett, N. ve Wolke, D. (2014). Socioeconomic status and bullying: A meta-analysis. *American journal of public health*, 104(6), e48-e59. (<https://doi.org/10.2105/AJPH.2014.301960>).
- Tolan, P. H., Cromwell, R. E. ve Brasswell, M. (1986). Family therapy with delinquents: A critical review of the literature. *Family process*, 25(4), 619-649. (<https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1986.00619.x>).
- Topşar A. (2015). *Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinde Duygusal Zeka ile Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tristan. (2023). 10 Advantages and Disadvantages of Technology. TechClawlr. <https://techcrawl.com/10-advantages-and-disadvantages-of-technology/> Erişim Tarihi: 17.07.2023.

- Ttofi, M. M., Farrington, D. P., Lösel, F., Crago, R. V. ve Theodorakis, N. (2016). School bullying and drug use later in life: A meta-analytic investigation. *School psychology quarterly*, 31(1), 8.
- Turan, F. (2017). *Ergenlerde internet bağımlılığının anne baba tutumları açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Turhal, E. (2023). *Dijital Ebeveynlik Farkındalığının Siber Zorbalık Ve Ekran Bağımlılığı Üzerindeki Yordayıcı Rolü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TÜİK, (2011). *Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması*. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2011-8572](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2011-8572) Erişim Tarihi: 20.07.2023.
- TÜİK, (2013). *06-15 yaş grubu çocuklarda bilişim teknolojileri kullanımı ve medya*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=06-15-Yas-Grubu-Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanimi-Ve-Medya-2013-15866> Erişim Tarihi: 24.02.2023.
- TÜİK. (2021a). *Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması*. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437) Erişim Tarihi: 11.06.2023.
- TÜİK. (2021b). *Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-411322> Erişim Tarihi: 11.06.2023.
- Twenge, J. M. ve Campbell, W. K. (2018). Associations between screen time and lower psychological well-being among children and adolescents: Evidence from a population-based study. *Preventive medicine reports*, 12, 271-283. (<https://doi.org/10.1016/j.pmedr.2018.10.003>).
- UNESCO. (2017). *School Violence And Bullying: Global Status Report*. Paris: United Nations Educational, Scientific And Cultural Organization. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246970> Erişim Tarihi: 04.05.2023.
- UNESCO. (2019). *Behind the numbers: ending school violence and bullying*. Scientific and Cultural Organization. France. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366483> Erişim Tarihi: 15.07.2023.
- UNICEF. (2015). Investigating the prevalence and impact of peer abuse (bullying) on the development of Jamaica's children report. *An assessment of the variables that contribute to bullying*. <https://www.unicef.org/jamaica/reports/investigating-prevalence-and-impact-peer-abuse-development-jamaicas-children> Erişim Tarihi: 24.07.2023.
- Ural, B. ve Özteke, N. (2007). *Okulda zorbalık*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Uysal, H. ve Dinçer, Ç. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığı. *Journal of Theoretical Educational Science*, 5(4), 468-483.

- We Are Social. (2022). *Dünya çapında dijital istatistik görüntüsü raporu*.
<https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report> Erişim Tarihi: 24.02.2023.
- Weiss, R. S. (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. Cambridge, MA: MIT Press.
https://books.google.com.tr/books?printsec=frontcover&vid=ISBN0262730413&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false Erişim Tarihi: 22.07.2023.
- WHO. (2012). Social determinants of health and well-being among young people. *Health Behaviour In School-Aged Children (HBSC) Study: International Report From The 2009/2010 Survey*. Health policy for children and adolescents, no. 6. Regional Office Of Avrupa.
(<https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289014236>) Erişim Tarihi: 14.05.2023.
- WHO. (2018). *Global status report on alcohol and health 2018*.
<https://www.who.int/publications/i/item/9789241565639> Erişim Tarihi: 21.07.2023.
- WHO. (2021). ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics. *Disorders due to addictive behaviours*. <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/499894965> Erişim Tarihi: 20.07.2023.
- Widyanto, L. ve Griffiths, M. (2006). 'Internet addiction': a critical review. *International Journal of mental health and Addiction*, 4, 31-51.
(<https://doi.org/10.1007/s11469-006-9009-9>).
- Wolke, D. ve Skew, A. (2012). Bullying among siblings. *Adolescence Medical Health*, 24(1), 17-25. (<https://doi.org/10.1515/ijamh.2012.004>).
- Qualter, P., Brown, S. L., Munn, P. ve Rotenberg, K. J. (2009). Childhood loneliness as a predictor of adolescent depressive symptoms: an 8-year longitudinal study. *European child & adolescent psychiatry*, 19, 493-501.
- Yalçın-Irmak, A. Y. ve Erdogan, S. (2015). Dijital oyun bağımlılığı ölçeği Türkçe formunun geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16, 10-18.
<https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/AiYqN.pdf> Erişim Tarihi: 21.07.2023.
- Yalom, I. (1999). *Varoluşçu Psikoterapi*. Çev. Z. İyidoğan Babayiğit. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Yaman, E., Eroğlu Y. ve Peker, A. (2011). *Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık*. İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Yaprak, B. (2007). *İlköğretim öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumunun diskriminant analiziyle belirlenmesi ve benlik saygısı ile olan ilişkisinin değerlendirilmesi üzerine bir uygulama*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Yay, M. (2019). *Dijital ebeveynlik*. İstanbul: Yeşilay Yayınları.

- Yavuzer, H. (1996). *Ana- Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yen, J. Y., Yen, C. F., Chen, C. S., Tang, T. C. ve Ko, C. H. (2009). The association between adult ADHD symptoms and internet addiction among college students: the gender difference. *Cyberpsychology & Behavior*, 12(2), 187-191.
- Yengin, D. (2019). Teknoloji Bağımlılığı Olarak Dijital Bağımlılık. *The Turkish Online Journal Of Design Art And Communication*, 9(2), 130-144.
- Yeşilay. (2023). Bağımlılık nedir? <https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/bagimlilik-nedir> Erişim Tarihi: 20.07.2023.
- Yeşilay. (2020). *Koronavirüs Dijital Bağımlılığı Tetikledi*. Teknoloji Bağımlılığı. <https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/koronavirus-dijital-bagimligi-tetikledi> Erişim Tarihi: 27.07.2023.
- Yeşilay. (2021). *Teknoloji Yerinde Yeterince...* Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı. https://tbm.org.tr/media/kitaplar/TBM_yetiskin_teknoloji_icerik_web.pdf Erişim Tarihi: 21.07.2023.
- Yeşilay. (2022). *Teknoloji bağımlılığı*. İstanbul: Yeşilay Yayınları.
- Young, K. S. (1996). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychology & behavior*, 1(3).
- Young, K. (2009). Understanding online gaming addiction and treatment issues for adolescents. *The American journal of family therapy*, 37(5), 355-372.
- Yörükoğlu, A. (2006). *Çocuk ve Ruh Sağlığı*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Yörükoğulları, E. (2013), *Bilim ve Teknoloji Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yurttaş, A. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ile algıladıkları anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (İstanbul ili Kadıköy ilçesi örneği)*.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zimmerman, F. J. ve Christakis, D. A. (2005). Children's television viewing and cognitive outcomes: a longitudinal analysis of national data. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 159(7), 619-625.
- Zorlu, Y. (2016). Medyadaki şiddet ve etkileri. *Humanities Sciences*, 11(1), 13-32. (<http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2016.11.1.4C0200>).

EKLER

Ek 1. Veli Onam Formu

Veli Onam Formu

Sevgili Anne/Baba,

Bu katıldığınız çalışma bilimsel bir araştırma olup, araştırmanın adı: İlkokul Öğrencilerinde Ekran Bağımlılığı, Zorbalık ve Yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkisinin incelenmesi'dir. Bu çalışma Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Dr. Öğr. Üyesi Naif ERGÜN danışmanlığında yürütülmektedir. Bu çalışmanın amacı yüksek lisans tez çalışmamın verilerini toplamak amacıyla çocuğunuza ve ailenize ait birtakım bilgileri edinmek istiyorum. Sizlerin verdiği bilgiler sadece araştırmanın verileri olarak kullanılacak, kişisel bilgileriniz tamamen saklı tutulacaktır. Anketlerdeki soruların cevaplanması yaklaşık 10 dakikanızı alacaktır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen bütün soruları eksiksiz bir şekilde size en uygun gelen cevapları içtenlikle cevaplamanızdır.

Çocuğunuzun çalışmaya katılımının onun psikolojik gelişimine hiçbir olumsuz etkisi olmayacağından emin olabilirsiniz. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Sizden izin istenildiği gibi çalışma öncesinde çocuğunuzun da sözel olarak rızası alınacaktır. Çocuğunuzun dolduracağı testlerde cevapları kesinlikle gizli tutulacak ve bu cevaplar sadece bilimsel araştırma amacıyla kullanılacaktır. Bu formu imzaladıktan sonra da çocuğunuz katılımcılıktan ayrılma hakkına sahip olacaktır.

Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bana telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Desteğinize ve gösterdiğiniz ilgiye şimdiden teşekkür ederim. Saygılarımla,

Araştırmacı: Uğur GÜNEL (Tel:.....), E-posta:.....

Bu çalışmaya çocuğum.....(buraya çocuğun ismi yazılacak).....'un gönüllü olarak katılmasını kabul ediyorum.

Anne/Baba Ad Soyadı

Tarih

İmza

.....

... / ... /2023

.....

Ek 2. Demografik Bilgiler Formu

ÇOCUKLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Çalışmaya katılacak olan çocuğunuzun;

1. Yaşı: ....

2. Cinsiyeti: a. Kız ( ) b. Erkek ( )

3. Kaçınıcı sınıfta okumaktadır: ...

4. Çalışmaya katılacak olan çocuğunuzun Doğum Sırası:

a. İlk çocuk ( )

b. İlk ve son çocuk arasında kalan çocuklardan biri ( )

c. Son çocuk ( )

5. Kaç çocuğunuz var: .....

ÇOCUĞUN AİLESİ İLE İLGİLİ BİLGİLER

1. Çalışmaya katılacak olan çocuğun babası hayatta mı? Evet( ) Hayır( )

1.1. Baba hayatta ise kaç yaşında: .....

2. Çalışmaya katılacak olan çocuğun annesi hayatta mı? Evet( ) Hayır( )

2.1. Anne hayatta ise kaç yaşında: .....

3. Çalışmaya katılacak olan çocuğun Babasının eğitim düzeyi

a. Okur-yazar değil ( )

b. Okula gitmeden okur yazar ( )

c. İlkokul mezunu ( )

d. Ortaokul mezunu ( )

e. Lise mezunu ( )

f. Ön lisans mezunu ( )

g. Lisans mezunu ( )

h. Yüksek Lisans/Doktora ve Üzeri ( )

4. Çalışmaya katılacak olan çocuğun Annesinin eğitim düzeyi

- a. Okur-yazar değil ( )
- b. Okula gitmeden okur yazar ( )
- c. İlkokul mezunu ( )
- d. Ortaokul mezunu ( )
- e. Lise mezunu ( )
- f. Önlisans mezunu ( )
- g. Lisans mezunu ( )
- h. Yüksek Lisans/Doktora ve Üzeri ( )

5. Medeni durumunuz

- a. Evli ( )
- b. Ayrı, Boşanmış vb. ( )

6. Aile durumunuz aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Çekirdek aile (anne+ baba+ çocuklar) ( )
- b. Geniş aile (anne+ baba+ çocuklar+ dede, nine vb.) ( )
- c. Tek ebeveynli aile (Ayrı, Boşanmış, vefat vb.) ( )

7. Çalışmaya katılacak olan çocuğun babasının mesleği

- a. Memur ( )
- b. İşçi ( )
- c. Emekli ( )
- d. Çalışmıyor ( )
- e. Diğer (.....)

8. Çalışmaya katılacak olan çocuğun annesinin mesleği

- a. Memur ( )
- b. İşçi ( )
- c. Emekli ( )
- d. Çalışmıyor ( )
- e. Diğer (.....)

9. Ailenizin aylık toplam geliri ne kadardır (TL)?

- a. 0– 6000( )
- b. 6000-11.000( )
- c. 11.000- 18.000( )
- d. 18.000 ve üzeri( )

10. Çocuğunuzun televizyon/tablet/bilgisayar ya da telefon kullanımı sizi ne sıklıkla endişelendirir?

- a. Hiçbir zaman endişelendirmez ( )
- b. Nadiren endişelendirir ( )
- c. Biraz endişelendirir ( )
- d. Sıklıkla endişelendirir ( )
- e. Her zaman endişelendirir ( )

11. Çalışmaya katılacak olan çocuğun teknolojik alet (telefon, tablet, tv, bilgisayar vb.) kullanma sıklığı/süresi ne kadardır?

a. 0-1 saat ( ) b. 1-3 saat ( ) c. 3-5 saat ( ) d. 5-7 saat ( ) e. 7 saat üstü ( )

12. Çalışmaya katılacak olan çocuğun babasının teknolojik alet (telefon, tablet, tv, bilgisayar vb.) kullanma sıklığı/süresi ne kadardır?

a. 0-1 saat ( ) b. 1-3 saat ( ) c. 3-5 saat ( ) d. 5-7 saat ( ) e. 7 saat üstü ( )

13. Çalışmaya katılacak olan çocuğun annesinin teknoloji teknolojik alet (telefon, tablet, tv, bilgisayar vb.) kullanma sıklığı/süresi ne kadardır?

a. 0-1 saat ( ) b. 1-3 saat ( ) c. 3-5 saat ( ) d. 5-7 saat ( ) e. 7 saat üstü ( )

Ek 3. Zorbalık Eğilimi Ölçeği

	Hiç Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Katılıyorum (3)	Kesinlikle Katılıyorum (4)
1. Arkadaşlarımla kavga etmek yerine sorunlarımı konuşarak çözerim.	(1)	(2)	(3)	(4)
2. Başkalarına güç kullanmak hoşuma gider.	(1)	(2)	(3)	(4)
3. Başkalarını incitmem çünkü kendim de incitmekten hoşlanmam	(1)	(2)	(3)	(4)
4. Başkalarını kırmaktan çekinmem.	(1)	(2)	(3)	(4)
5. Başkalarına karşı güç kullandığımda istediğimizi yerine getirirler.	(1)	(2)	(3)	(4)
6. Bazen başkalarını üzmem insanı rahatlatır.	(1)	(2)	(3)	(4)
7. Bazen bir başka çocukla alay ettiğimde kendimi iyi hissedirim.	(1)	(2)	(3)	(4)
8. Bazen diğerlerine komik isimler takıp onlarla dalga geçmek eğlenceli olabilir.	(1)	(2)	(3)	(4)
9. Bazen istediklerinizi zorla yaptırmak gerekebilir.	(1)	(2)	(3)	(4)
10. Bazı çocuklar hiçbir neden yokken birisine taktıklarında çok rahatsız oluyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
11. Bazı çocuklar kendilerine kötü davranılmasını hak eder.	(1)	(2)	(3)	(4)
12. Bazı kişiler zorbaca davranarak diğerlerinin ilgisini çekerler.	(1)	(2)	(3)	(4)
13. Beni kızdıran kişilerle alay eder, onları küçük düşürücü sözler söylerim.	(1)	(2)	(3)	(4)
14. Eğer biri kırlmış ve üzgünse bunu fark edebiliyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
15. Eğer birine kötü davrandıysam bunu hak etmiştir.	(1)	(2)	(3)	(4)
16. Görüşlerimi/ düşüncelerimi başkaları ile paylaşmaktan hoşlanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)
17. Güçlü olmak hoşuma gidiyor, böylece her istediğimi elde ediyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
18. Herkesin iyi yaptığı (olduğu) bir şey vardır.	(1)	(2)	(3)	(4)
19. Kendimden güçsüz kişilere bağırarak beni rahatlatır.	(1)	(2)	(3)	(4)
20. Kendimi kötü hissettiğimde bunu yakın arkadaşlarımla konuşarak geçirebiliyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
21. Kendimizi kötü hissettiğimizde bunun acısını başkalarından çıkarmak normaldir.	(1)	(2)	(3)	(4)
22. Kendinden güçsüz kişilere gücünü göstermek gerekir.	(1)	(2)	(3)	(4)
23. Kendisi ile alay edilen bir çocuk ağlayınca komik oluyor.	(1)	(2)	(3)	(4)
24. Kendisine kötü davranılan çocukların neler hissettiğini anlayabiliyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)
25. Kızdığımda birinin canını yakmak isterim.	(1)	(2)	(3)	(4)
26. Kötü bir gün geçirdiysem, kendimi nasıl sakinleştireceğimi bilirim.	(1)	(2)	(3)	(4)

Ek 4. Problemlı Medya Kullanım Ölçeği- Ebeveyn Kısa Formu

Çocuğunuzun son 1 aydaki davranışlarını göz önüne alarak, uygun olan cevabı yuvarlak içine alınız.

	Asla	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Her zaman
1. Çocuğum görsel medya araçlarını gizli gizli kullanıyor.	1	2	3	4	5
2. Çocuğumun düşündüğü tek şey görsel medya araçlarıymış gibi geliyor.	1	2	3	4	5
3. Çocuğumun medya araçlarını kullanmasını engellemek gerçekten zor.	1	2	3	4	5
4. Çocuğum kötü bir gün geçirdiğinde sanki moralini düzeltecek tek şey görsel medya araçları oluyor.	1	2	3	4	5
5. Çocuğumun görsel medya araçları kullanımını aile için sorun yaratıyor.	1	2	3	4	5
6. Çocuğumun görsel medya araçlarını başında geçirmek istediğı süre devamlı artıyor.	1	2	3	4	5
7. Görsel medya araçları çocuğumu motive eden tek şey gibidir.	1	2	3	4	5
8. Çocuğum görsel medya araçlarını kullanamadığında hayal kırıklığına uğruyor ve geriliyor.	1	2	3	4	5
9. Çocuğumun görsel medya araçları kullanımını aile etkinliklerimize engel oluyor.	1	2	3	4	5

Ek 5. Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeği

	Benim için her zaman doğru (1)	Benim için çoğunlukla doğru (2)	Benim için bazen doğru (3)	Benim için doğru değil (4)	Benim için hiç doğru değil (5)
1. Okulda yeni arkadaşlar edinmem kolaydır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2. Kitap okumayı severim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
3. Konuşabileceğim kimse yok.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
4. Diğer çocuklarla birlikte çalışma konusunda iyiyimdir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
5. Televizyonu çok fazla izlerim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
6. Arkadaş edinmek benim için zordur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7. Okulu seviyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
8. Çok arkadaşım var.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
9. Kendimi yalnız hissediyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
10. İhtiyacım olduğunda bir arkadaş bulabilirim	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
11. Çok fazla spor yaparım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
12. Beni seven başka bir çocuk bulmam zordur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
13. Fen bilgisini severim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
14. Birlikte oynayabileceğim kimse yok.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
15. Müzik dinlemeyi severim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
16. Diğer çocuklarla iyi geçinirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
17. Diğer çocukların beni içlerine almadıklarını düşünüyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
18. Yardıma ihtiyaç duyduğumda yanına gidebileceğim kimse yok.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
19. Resim yapmayı ve boyamayı severim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
20. Diğer çocuklarla iyi geçinemem.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
21. Yalnızım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
22. Sınıftaki arkadaşlarım beni çok sever.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
23. Masa başında oynanan oyunları severim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
24. Hiç arkadaşım yok.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Ek 6. Ölçek Kullanım İzinleri

ÖLÇEK KULLANIM İZİNLERİ

“İlkokul Öğrencilerinin Zorbalık, Ekran Bağımlılığı ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” konulu tez çalışmasında kullanılacak ölçeklerin düzenleyicileri ile e-postaları aracılığıyla irtibat kurulmuştur. Ölçeklerin kullanım izinleri alınmış ve ilgili ekran görüntüleri aşağıda sunulmuştur.

Zorbalık Eğilimi Ölçeği Kullanım İzni

Bu izin belgesi “Kişisel Bilgilerin Korunması Kanunu” kapsamında buradan kaldırılmıştır.

Problemlili Medya Kullanım Ölçeği İzni

Bu izin belgesi “Kişisel Bilgilerin Korunması Kanunu” kapsamında buradan kaldırılmıştır.

Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeği Kullanım İzni

Bu izin belgesi “Kişisel Bilgilerin Korunması Kanunu” kapsamında buradan kaldırılmıştır.

Ek 7. Mardin Artuklu Üniversitesi Etik Kurul İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 19/01/2023-81694

T.C.
MARDIN ARTUKLU UNIVERSİTESİ
Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Sayı : E-79906804-050.06.04-81694
Konu : Etik Kurulu Kararlar (12.01.2023 tarih
ve 2023/1-14 sayılı)

19/01/2023

Sayın Uğur GÜNEL
Mardin Artuklu Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İlgi : 16/12/2022 tarihli dilekçeniz.

İlgi dilekçeniz ile Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Bilimleri/Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi olduğumuzu belirterek "*İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı, Zorbalık ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*" başlıklı tanımlayıcı araştırma çalışmamızın etik açıdan değerlendirilmesini istemektesiniz.

Söz konusu çalışmanın Üniversitemiz Etik Kurulunca yapılan değerlendirme sonucunda; 12.01.2023 tarihli ve 2023/1-14 sayılı kararı alınmıştır.
Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof.Dr. Serhat HARMAN
Etik Kurulu Başkanı

Ek-Etik Kurulu Kararı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: RSL67AYTNC Pte Kodu :02662

https://sbs.ankara.edu.tr/Online/VeriGör_Dosyalar/RSL67AYTNC02-81694

Adres:Diyarbakır Yolu Önemli Devlet Hastanesi Yanı PK.47200 Artuklu/ Mardin
Telefon: +90 482 213 40 02 Faks: +90 482 213 40 04
e-Posta: etikkurulu@artuklu.edu.tr Web: <http://www.artuklu.edu.tr>
Kep Adresi: Mardin Artuklu Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İlgi için: Seyma Kaymak
Unvanı: Raportör

Ek 8. Mardin İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 03/02/2023-84503

T.C.
MARDİN VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-63050228-605.99-69801832
Konu : Araştırma Uygulama İzinleri

02.02.2023

DAĞITIM YERLERİNE

- İlgi : a) Harran Üniversitesi Rektörlüğü Genel Sekreterliği'nin 26/01/2023 tarih ve tarih ve E-26130895-100-202007 sayılı yazıları.
b) Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nün 28/01/2023 tarih ve E-65966818-605.01-83422 sayılı yazıları.
c) İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nün 30/01/2023 tarih ve E-29475454-100-37140 sayılı yazıları.
d) Mardin Artuklu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nin 01/02/2023 tarih ve E-53920853-900-84003 sayılı yazıları.
e) MEB 21/01/2020 tarihli 2020/2 Numaralı Araştırma Uygulama İzinleri Genelgesi.
f) Valilik Makamının 02/02/2023 tarihli ve E-63050228-605.99-69773636 sayılı Oluru.

İlgi (a) yazıya istinaden; Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Uğur ÇETİNKAYA'nın yürüttüğü ve Prof. Dr. Zübeyde Demet KIRBULUT GÜNEŞ' in danışmanlığında **"Bir Fen Bilimleri Öğretmenin Grup Tartışmalarında Kullandığı İletişimsel Yaklaşımlar"** başlıklı tez çalışması kapsamında Mardin İli Savur İlçesinde bulunan Pınardere Ortaokulunda 06/02/2023-03/03/2023 tarihleri arasında uygulama yapılacağı,

İlgi (b) yazıya istinaden; Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Başkanlığı Eğitim Programı ve Öğretim Tezli Yüksek Lisans öğrencilerinden Uğur GÜNEL' in Dr. Öğretim Üyesi Naif ERGÜN' ün danışmanlığında **"İlkokul Öğrencilerinin Ekran Bağımlılığı, Zorbalık ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi"** başlıklı tez çalışması kapsamında Mardin İli Artuklu İlçesinde bulunan Elif Ana Mehmet Konuş İlkokulu, 13 Mart İlkokulu ve Toki İlkokulunda 06/02/2023-25/05/2023 tarihleri arasında uygulama yapacağı,

İlgi (c) yazıya istinaden; Temel Eğitim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gözde ALTINTAŞ' ın Doç. Dr. Behsat SAVAŞ' ın danışmanlığında **"Okul Öncesi Kurumuna Devam Eden Suriyeli Çocukların Dil ve Sosyal Duygusal Gelişim Düzeyleri Mardin İli Örneği"** başlıklı tez çalışması kapsamında Mardin İli Artuklu, Midyat ve Kızıltepe İlçelerinde bulunan bağımsız Anaokulları ile İlkokul ve Ortaokula bağlı Anasınıflarında görev yapmakta olan Suriyeli öğrencisi olan Anasınıfı öğretmenlerini kapsamak üzere 06/02/2023-28/04/2023 tarihleri arasında uygulama yapacağı,

İlgi (d) yazıya istinaden; Beslenme ve Diyetetik Bölümü Dr.Öğr. Üyesi Serap TOPRAK DÜŞLÜ'nün **"Ortaokul Öğrencilerinde Sağlıklı Beslenme ve Besin Etiket Okuma Eğitimlerinin Beslenme Alışkanlıkları Üzerine Etkisi"** başlıklı tez çalışması kapsamında Mardin İli Artuklu İlçesi Hacı Suphiye Bölünmez İmam Hatip Ortaokulu öğrencilerini kapsamak üzere 12/02/2023-17/03/2023 tarihleri arasında uygulama yapacağı,

ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ	
Adı Soyadı	Uğur GÜNEL
Yabancı Dili	İngilizce
Orcid Numarası	https://orcid.org/0000-0002-5867-6658
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10518345
Lise	Mardin Lisesi (Y.D.A) (2003-2007)
Lisans	Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü (2007-2011)
Mesleki Deneyim	Atatürk İlkokulu/ Ömerli/ Mardin (2012-2016) Elifana Mehmet Konuş İlkokulu/ Artuklu/ Mardin (2016'dan beri)
Akademik Çalışmalar	1. Günel, U., ve Ergün, N. (2023). <i>İlkokul Öğrencilerinin Zorbalık ve Ekran Bağımlılığı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi</i> . 6. Uluslararası Haliç Kongresi, 18-20 Ağustos 2023, İstanbul. 2. Günel, U., ve Ergün, N. (Yayın aşamasında). İlkokul öğrencilerinin internet kullanım deneyimleri: Bir olgu bilim araştırması. <i>HAYEF: Journal of Education</i> .